

—Людзьмі звацца!
Янка Купала

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

4

СНЕЖНЯ
1992 г.
№ 49 [3667]

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ — 1 рубель.
(Па падпісцы —
10 кап.)

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

Памятны крыж героям паўстання. Вёска Семежава. Лістапад 1992 г.
Матэрыялы аб світкаванні 72-х угоднаў Слуцкага збройнага чыну на 3-й старонцы.

Фота У. КАРМІЛКІНА.

ЛІМАЎСКІЯ ДЫЯЛОГІ

МЕТАФІЗІКА БУДУЧЫНІ

XX стагоддзе, шанюныя спадары і спадарыні, сыходзіць... Так-так, тое стагоддзе, што ўпісалася ў гісторыю чалавечства страшэннымі злачынствамі супраць чалавечнасці і глабальнымі зломамі чалавечага духу, — сыходзіць... А што мы — ці не зацyklіліся мы, шанюныя спадары, на пошасці цяпершчыны, ці не прадалі душы дробязным выгодам і выгодам, на здабыццё якіх неашчадна скіраваны аграмаднейшыя эмацыянальныя і фізічныя высілкі?

Ці пра тое багацце дбаем?

Дбаць самая пара пра будучыню, што ненавязліва, але няёмальна стуквецца ў дзверы нашых дамкоў, дзе мы наўна летуценім сваё ад прышласці. І не трэба, спадары, ганіць тую самую «перабудову», бо гэта была не проста пера-

будова, гэта быў распачатак скону XX веку. Ён, гэты век, канаў і працягвае канаць цяжка, не хочучы, адчайна хапаючы новых ахвяр. Аднак збег часу пайшоў на гадзіны і пара, ужо самая пара ўпісваць нейкія словы ў памінальныя стужкі на тле XX стагоддзя.

XX стагоддзе кане і фатальна кане ў часе, нарадзіўшы стагоддзе XXI. Што гэта будзе за стагоддзе, чым стане адметным — рамантычным на сёння пытанні. Для нас, спадары, сёння дастаткова ведаць, што сведкамі і патэнцыяльнымі ахвярамі новай эры належыць быць нам.

Зрэшты, ёсць і такая тэсафічная тэорыя, згодна якой мы ў прынцыпе перажылі ўжо будучае — у тым сэнсе, што будучае ёсць рэальнасць, якая ўжо адбылася — але ўперадзе.

Так чалавек, адзіны носьбіт і спраўны выканаўца свае біяграфіі, ужо перажыў усё, што мае ў ягоным жыцці быць. Так і грамадства няспынна сягае ў будучыню, якая ўжо дзесь там адбылася... Натуральна, грамадства мусіць клапаціцца аб прадбачанні, зразуменні таго, што наперадзе, — каб мужна прыняць няўхільную логіку адвечнага кону. Сам акт асэнсавання будучыні ёсць ці не першы акт яе, будучыні, пражыцця. Таму глядзець наперад ніколі не рана.

Калі зыходзіць век, чалавечтва аб'ектыўна мысліць і ўспрымае рэчаіснасць у катэгорыях канца свету. І гэта добра. Прынамсі, апакаліпсічнае светаадчуванне больш адпаведнае бясконцаму драматызму быцця. Аднак апакаліпсізм

робіць людству дрэнную ласку, калі па інерцыі запаноўвае ў настрой і спараджае трывалы грамадскі скепсіс і бязвер'е. Зазвычай так адбываецца напрыканцы стагоддзя: нагадаем хаця б стагоддзе мінулае, дэкаданс культуры і мастацтва... Тады, стагоддзе таму, цывілізацыю вывела са скепсісу само ж мастацтва, хоць, зрэшты, яму не пад сілу аказалася адвесці войны і зломныя рэвалюцыі.

Мастацтва XIX стагоддзя, акрамя паслугоўвання свайму часу, у галоўным спрагнавала рэальнасць XX веку: «бесы» Дастаеўскага — чым не раман-адшыфроўка таталітарнай будучыні? А «Спадар з Сан-Францыска» І. Буніна — чым не сцэнар сучаснага драматычнага лёсу еўра-амерыканскай цывілізацыі? А Багдановічава «усе мы, разам, ляцім да зор...», — чым не інтуіцыя агульнай духоўнай сутнасці людзей, да якое мы цяпер дзыхам шляхамі ўсходніх эзатэрыкаў?

Ці здольна сучаснае мастацтва зрабіць такія ж прадбаччыя метафізічныя прагнозы на будучыню? Для сябе гэтае пытанне сёння мы можам перафармуляваць больш прымітыўным чынам: наколькі мастацтва можа нас суцешыць і абнавіць? Але веру, надыдзе час, калі пры дапамозе мастацтва — у тым ліку і беларускага, і, можа, у першую чаргу беларускага, — мы зможам трымаць ўзбіцця на шлях духоўнага вызвалення, які, як вядома, вядзе ў вечнасць...

Такая вера, прынамсі, замацавалася ва мне пасля дыялогу (гэтыя радкі пішуцца на перачытанні тэксту) з мастацкім крытыкам, мастацтвазнаўцам, выкладчыкам гісторыі заходне-еўрапейскага мастацтва Беларускай акадэміі мастацтваў Яўгенам ШУНЕЙКАМ, сябрам сойму БНФ «Адраджэнне», сябрам Беларускай каталіцкай грамады.

Ю. З.

Дыялог Юрася ЗАЛОСКІ з Яўгенам ШУНЕЙКАМ чытайце на стар. 5, 12, 14—15.

Кола Дзён

З тыдня ў тыдзень г. г. у змесце «Кола» змагаюцца два жанры: навіны і навіны. Навіны асабліва заўважна дамінавалі на зыходзе гарбачоўскай шасцігодкі: безліч «лёсавырашальных» падзей за адны суткі, развітанне са сталінізмам, драма абнаўлення і да т. п. Але год таму, калі чальцы палітычнага кіраўніцтва трох сумежных краін вядомым актам у Белавескай пушчы фінішавалі перабудову — навіны ператварыліся ў навіны — інфармацыю, якая адлюстроўвае ўжо не мітэрагі «новага мыслення» ў свеце і не палітычную эротыку ў Крамлі, — а мусіць быць адбіткам нашае, тутэйшае рэчаіснасці.

Ці атрымаўся такі адбітак — на ТВ, радыё, у газетах, у «Коле»? Ці могуць быць інфармацыйным лострам рэспублікі ўбодства «Нікі», «Панарамы», мужа-вандэйскі стыль перадач радыёстанцыі «Сталіца», навіны газет — па большасці «сусветнага гучання»? Парадаксальная рэч, але хібы інфармсферы наўрад ці выправіць якое-небудзь новае падміністрацыйна-інфармацыйнае дзейнасць аднаго-адзінага ўласнага карэспандэнта тэлебачання ці газеты — пры Белым Доме, напрыклад, ці ў еўрапейскіх краінах — пераважыць «журналістыку» ўсіх міністэрстваў журналістыкі...

26 ЛІСТАПАДА

На сесіі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь паведамлена пра ноту Злучаных Штатаў Амерыкі аб антызаконым адхіленні рэферэндуму ў рэспубліцы. Выявілася, што нота была перададзена ў Міністэрства замежных спраў паслом ЗША Д. Суорцам яшчэ 5-га лістапада. Уночы выказана «шкадаванне» з нагоды рашэння Вярхоўнага Савета, а таксама «заклапочанасць» ігнараваннем у рэспубліцы вынікаў свабоднага волевыяўлення значнай часткі насельніцтва.

27 ЛІСТАПАДА

Вярхоўны Савет Таджыкістана, займаючыся фармаваннем новай палітычнай сістэмы краіны, адмовіўся ад прэзідэнцкага кіравання і запыніўся на парламенцкім уладкаванні рэспублікі.

28 ЛІСТАПАДА

Паўнамоцныя прадстаўнікі Рэспублікі Беларусь і Парагвая падпісалі ў Нью-Йорку пракол аб устанавленні дыпламатычных адносін паміж дзвюма краінамі.

29 ЛІСТАПАДА

У Менску, у капліцы Менскай грэка-каталіцкай абшчыны, адбылося набажэнства ў гонар слукціх паўстанцаў 1920-га года.

30 ЛІСТАПАДА

Рашэннем урада рэспублікі амаль у дзесяць разоў павялічана кватэрная плата — яна стала 1 рубель 32 капейкі за адзін квадратны метр жыллёвай плошчы.

Прайшла другая Кансультацыйная нарада дэмакратычных сіл Беларусі, у якой прынялі ўдзел Партыя народнай згоды, Аб'яднаная дэмакратычная партыя Беларусі, Беларуская Сялянская партыя, БСДГ, Беларускае згуртаванне вайскоўцаў, Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны. Выпрацоўвалася стратэгія непарламенцкай апазіцыі ва ўмовах забароны на правядзенне рэферэндуму.

1 СНЕЖНЯ

Старшыні творчых саюзаў і фондаў рэспублікі, што згуртаваны ў Канфедэрацыю творчых саюзаў і культурных фондаў Рэспублікі Беларусь, звярнуліся да Вярхоўнага Савета з просьбай вызваліць іх ад уплаты існуючых падаткаў, за выключэннем чарнобыльскага.

Лідэрам парламенцкай апазіцыі ў Сейме Літоўскай Рэспублікі абраны экс-старшыня Вярхоўнага Савета рэспублікі В. Ландсбергіс. Апазіцыя ўяўляе сабою згуртаванне апазіцыйных фракцый у кааліцыю Нацыянальнага згода (налічвае каля 50-ці дэпутатаў сейма).

2 СНЕЖНЯ

Група творчай і навукова-тэхнічнай інтэлігенцыі Беларусі (усяго 75 чалавек) выступіла з заявай у сувязі з рашэннем Вярхоўнага Савета аб забароне рэферэндуму. У заяве выказана заклапочанасць «пагрозай рэанімацыі таталітарнай сістэмы», дэпутаты закліканы да перагляду пытання пра рэферэндум — каб ён стаўся мірным, канстытуцыйным шляхам да карэннай палітычнай рэформы.

ПАРЛАМЕНЦКІ ДЗЕННІК

ПА-БАНКУ

Не будзе перабольшаннем сказаць, што Закон аб банках і банкаўскай дзейнасці, змены ў якім Вярхоўны Савет пачаў разглядаць на мінулым тыдні, — адзін з найгалоўных у павестцы дня. Банкі — гэта свайго роду сістэма звароту крыві ў жывым арганізме эканомікі. Нездарма поўную перамогу над «класам буржуазіі» (і над эканомікай) бальшавікі атрымалі толькі пасля нацыяналізацыі ўсіх банкаў...

Папярэдні да існуючага закона аб банках прадставіў Старшыня Нацыянальнага банка Беларусі С. Багданкевіч. Пасутнасці, размова йшла аб змене цяперашняй фінансава-кредытнай палітыкі ў рэспубліцы. Сэнс унесеныя прапановы можна звесці да неабходнасці надаць Нацыянальнаму банку выключныя паўнамоцтвы. У прыватнасці — права ўмешвацца ў аперацыйную дзейнасць камерцыйных банкаў, ірашаць іх лёс, рабіць інспекцыі на прадпрыемствах і ў арганізацыях з правам штрафных санкцый, манополія знешнеэканамічнай фінансавай дзейнасці і г. д. І ўсё гэта, канечне, у ім'я стабілізацыі цен і грашовай адзінасці ў рэспубліцы.

Па словах прэзідэнта Асацыяцыі камерцыйных банкаў Беларусі Я. Купчына, папярэдні да змены канфіраваны на ўмацаванне манополіі нацбанка і фактычнае адхіленне Вярхоўнага Савета ад фарміравання грашова-кредытнай палітыкі.

Апанентам Багданкевіча выступіў, па зразумелых прычы-

нах, і старшыня праўлення Знешэканамбанка Беларусі Г. Алейнікаў. (Заснавальнікам банка з'яўляецца, у прыватнасці, Мінфін рэспублікі. Ён падкрэсліў, што жорсткая цэнтралізаваная сістэма нічога не дала нам у мінулым. Ва ўсіх цывілізаваных краінах існуе двухузроўневая сістэма, пры якой цэнтральныя банкі толькі рэгулююць і кантралююць — з дапамогай эканамічных механізмаў — дзейнасць камерцыйных банкаў, але не займаюцца дробязнай апекай і тым больш не займаюцца самі камерцыйнай.

З тэзісам С. Багданкевіча, што банкі знаходзяцца па-за палітыкай, дэпутаты не пагадзіліся. Ды і сам Старшыня НБ фактычна абверг уласны тэзіс, прызнаўшы, што правядзенне фінансавай палітыкі ў далейшым патрабуе магчыма, «качэсткова адмовіцца ад суверэнітэту» рэспублікі. Справа ў тым, аказваецца, што Беларусь знаходзіцца ў моцнай эканамічнай залежнасці ад Расіі. (Дысбаланс у гандлі з Расіяй складае сёння 91 мільярд рублёў). Паводле выразу Г. Алейнікава, нацыянальныя валюты вымушаны будучы круціцца, як спадарожнікі, вакол рубля.

С. Шушкевіч нагадаў, што «частковага адступлення» ад прынцыпаў не бывае і прапановаў задумацца, ці была б Беларусь у лепшым эканамічным стане, калі б яна была на правах расійскай вобласці. Дэпутаты, аднак, пажадалі, каб спікер парламента выступіў з

пунктоўным дакладам аб перспектывах міжбанкаўскага пагаднення і рублёвай зоны, а таксама аб захадах кіраўніцтва рэспублікі ў бліжэйшы час. Прадстаўнікі дэпутатаў аб'яднання «Беларусь» патрабавалі ад Шушкевіча неадкладна ўступіць у перамовы з Ільцэвым. Краўчэком па пытанні ўзаема-разлікаў.

У ходзе дыскусіі складвалася ўражанне, што крытычны стан у эканоміцы і фінансах многія дэпутаты хочучы выкарыстаць у якасці казырнай карты ў палітычнай гульні, каб адкрыць сітуацыю назад. Відавочны факт, што рыначная банкаўская сістэма не можа існаваць у нерыначнай эканоміцы, падвёў некаторых дэпутатаў да арыгінальнай высновы: «не трэба рыначнай эканомікі».

Пытанне аб банках было вернута ў планава-бюджэтную камісію ВС для падрыхтоўкі яго да пярэньмюльнага прыняцця змен у закон.

На пачатку гэтага тыдня, прыняўшы ў першым чытанні Закон аб пажарнай ахове (пры яго абмеркаванні часта ўспаміналіся ўрокі мінулага засушлівага лета), дэпутаты перайшлі да карпатлівага шматгадзіннага ўнясення змен у Кодэкс законаў аб працы. Акрамя таго, па запатрабаванні парламентарыяў, тлумачэнні адносна нядаўняга павышэння цен даў Старшыня Дзяржэканамплана Беларусі С. Лінг. Па яго словах, на гэты крок ўрад вымушаны быў пайсці з-за павышэння цен на нафтапрадукты з боку Расіі. Віцэ-прэм'ер падкрэсліў, што на прадукты харчавання паранейшаму захоўваюцца дзяржаўныя дадаты. А значыць, трэба разумець, новыя цэны — яшчэ не мяжа. **Віталь ТАРАС.**

БУДЗЕМ З ПАШТОЎКАМІ

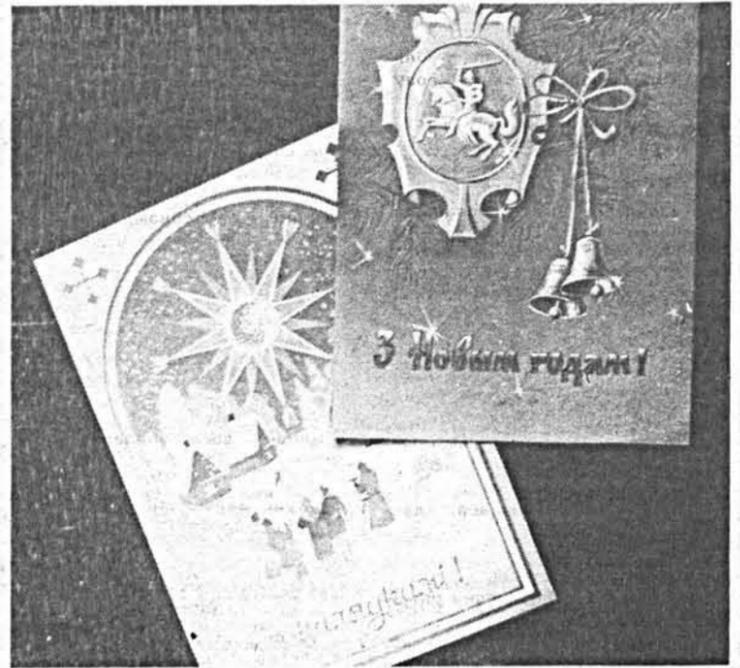
Не буду, шануюныя чытачы, апісваць усе мае і супрацоўніка Слонімскай райгазеты В. Валадзюка клопаты, хваляванні, наведванні кабінетаў кіраўнікоў бюракратаў, каб дапамаглі выдаць гэтыя дзве прыгожыя беларускія паштоўкі. Два гады мы «абівалі парогі»: любы варыянт нас задавальняў, абы толькі паштоўкі пабачылі свет.

І вось, дзякуй Богу, мара наша збылася. А дапамагло нам Слонімскае народнае прадпрыемства «Альбярцін», янім кіруе народны дэпутат Беларусі А. Шаўнін.

Сто тысяч паштовак (30 тысяч «3 Новым годам» і 70 тысяч «3 калядкамі») ужо аддрукавана. Усе яны адпраўлены ў Мінск, таму хутка з'явіцца ў продажы. Пазней будуць надрукаваны яшчэ 100 тысяч адпаведнікаў. Так што — будзем з паштоўкамі, са сваімі беларускімі, нацыянальнымі паштоўкамі.

Да сказанага вышэй хочацца дадаць, што задумку нашу дапамог ажыццявіць слоніmsкі мастак Я. Гіль.

Сяргей ЧЫГРЫН.
г. Слонім.

СТАБІЛЬНА І НЕЧАКАНА...

Фестываль «Беларуская музычная восень» завяршыўся

Дзе тая «верхняя кропка», з якой можна было б аглядзець панараму музычнай восені? Яна ж традыцыйна прайшла па ўсіх буйных гарадах, не абмінула мястэчкі, зазірнула і ў тыя куткі, што зусім аддалены ад канцэртнага жыцця. Затое ў Мінску мы пазіраем на восеннюю музычную справу зблізу, і прыдзірлівае наша вока рыхтуецца заўважыць недахопы ў арганізацыі фестываляў ці яго афішы... Так бывае, так было. Але не сёлета. Бо сёлетні фестываль, у поўным сэнсе міжнародны і ў лепшым сэнсе традыцыйны, паказаў, што добрая традыцыйнасць спалучае ў сабе і ўстойлівасць вартаснага, і настроенасць на творчыя нечаканасці.

Сапраўдны ажыятаж выклікаў прыезд С. Рыхтэра. Для многіх наведванне ягонага дзённага канцэрта, які папярэднічаў афіцыйнаму адкрыц-

ццю «восені», было жыццёва неабходным рытуалам. Але патрапілі на канцэрт і сапраўдныя знаўцы фартэп'янага мастацтва. З сімпатый да Майстра, яны дзівіліся яго палемічнай інтэлектуальнай трактоўцы Ф. Шапэна і захапляліся А. Скрабіным... Тыя ж знаўцы абмяркоўвалі ўвечары новы твор У. Кандрусевіча — сімфонію «Плач перапёлкі», знаёмліліся з далікатным граннем італьянскага піяніста Д. Марыюці (4-ты Канцэрт Л. Бетховена), «ласаваліся» нібы цукеркай, гучаннем «Італьянскага капрычыю» П. Чайкоўскага (Акадэмічны сімфанічны аркестр Беларусі, дырыжор В. Дуброўскі).

А колькі захаплення было ад канцэрта жыновічаўцаў пад кіраўніцтвам М. Казінца з салістам З. Саткілавам! Выдатны тэнар спяваў свайго роду шлягера, сярод якіх самыя папулярныя рускія рамансы «Вячэр-

ні звон», «Ямщик, не гони лошадей», «Я вас любил» і інш. І рабіў гэта надзвычай абаяльна, ладзячы «імяніны сэрца» для шматлікай публікі, ды і для аркестра, які цудоўна суправаджаў свайго партнёра. І сам выглядаў гожа з салістамі Л. Рыдлеўскай (цымбалы) ды С. Лясун (баян).

Цудоўны творчы ансамбль утварыўся ў зале на Залатой Горцы, калі выступала маскоўская спявачка Н. Герасімава ў спольнасці з беларускімі артыстамі — Ю. Гільдзіюком (піяніст зрабіў прыемнае ўражанне як чулы канцэртмайстар) ды Г. Забарам (кларнет). Гучалі творы Шуберта, Глінкі...

Канцэрты харавых калектываў, такіх розных, робяцца добрай адзнакай філарманічнай афішы. Вось і цяпер: новая сустрэча з Акадэмічным народным хорам імя Г. Цітовіча (мастацкі кіраўнік М. Дрынеўскі),

УСЁ Ў МІНУЛЫМ?

Прайшоў год пасля абвяшчэння СНД

Аб падрабязнасцях тае падзеі мы сёння ведаем наўрад ці больш, чым у снежні мінулага года, адразу пасля падпісання гістарычнага пагаднення ў Беларускай пушчы. У кожнага з удзельнікаў сустрэчы ў Віскулых, наколькі можна меркаваць, — свае версіі матываў і «сцэнарыя» падпісання папты, які падаеў рысу пад існаваннем СССР. Напэўна, так заўсёды бывае: чым далей ад нас падзея, тым больш туману ўтвараецца вакол яе не без дапамогі «летапісцаў сучаснасці» і гісторыкаў. Рэальная падзея ўсё больш абрасце міфамі, спекуляцыямі і анекдотамі (напрыклад, — аб ролі «Белавежскай» у гістарычным працэсе).

Для тых, хто не хавае настальгіі па савецкай імперыі, Беларускае пагадненне — сімвал здрады. У лепшым выпадку — нешта нахшталт ганебнага Брэсцкага міру. Кіраўнікоў незалежных дзяржаў некаторыя мараць нават, ні больш ні менш, прыцягнуць да крымінальнай адказнасці. Гэта, канечне, крайнасці расійскіх звышпатрыётаў. Але трэба прызнаць, што сёння пяніцца СНД выклікае ў большасці грамадзян незалежных дзяржаў зусім не тыя пачуцці, якія панавалі год назад.

Зразумела, што для партнаментальнасці на Беларусі, якой пад націскам ашаламляльных жывёных падзей і апазіцыі давялося згадзіцца на абвяшчэнне незалежнасці рэспублікі, СНД давала свайго роду шанец на будучае, пакідала свабоду маневра. Адначасова старэнне СНД выклікала ў большасці звычайных людзей надзею на захаванне стабільнасці. (Не забудзем, што пераважная большасць з нас нарадзілася і вырасла ў СССР).

Праўда, хістнасць і няўстойлівасць новай геапалітычнай канструкцыі адразу кідалася ў вочы. Але ў гэтым была і пэўная перавага: можна было паспрабаваць наладзіць узаемаадносінны паміж маладымі дзяржавамі на цывілізаваных, дэмакратычных, сапраўды ўзаемакарных пачатках. Аднак, калі ў гэтай канструкцыі з'явілася «даважка» ў выглядзе азіяцкіх рэспублік, стала ясна, што падвесці нейкі агульны баланс інтарэсаў будзе неверагодна цяжка. Для кіраўніцтва незалежных дзяржаў Садружнасць стала

свайго роду шылдай. Прытым, у адпаведнасці з палітычнымі памкненнямі, нехта хацеў бачыць за ёй «еўрапейскую супольнасць», а нехта працываў прывычнае слова: «Саюз». А тым часам на прасторах «Совражества» ўсё большы размах набывалі эканамічныя войны, усё больш крывавамі становіліся ўзброеныя канфлікты...

Праўда, пад новай шылдай хутка пачалі ўтварацца новыя структуры са штатамі чыноўнікаў — Каардынацыйны цэнтр, выканаўчы Савет Міжпарламенцкай асамблеі і г. д. Магчыма, праз нейкі час будзе прыняты Статут СНД. Ды што з таго? Сёння ніхто ўжо не ўспамінае пра палітычную дэкларацыю, падпісаную ўдзельнікамі СНД, згодна з якой усё дзяржавы абавязаны свята шанаваць правы чалавека і прытрымлівацца дэмакратычных норм і прынцыпаў.

Пасля кожнай сустрэчы «ў вярхах» нас запэўнівалі, што кіраўнікі дзяржаў пра ўсё дамовіліся, па ўсіх пытаннях знайшлі «кансенсус». А калі нешта і не вырашылі, дык пра гэта дамовіцца наступным разам. Яшчэ крыху, яшчэ трохні намагацца — і наступіць мір і ўзаемаразуменне паміж народамі.

Відаць, ад савецкай эпохі ў нас засталася яшчэ шмат савецкіх звычак і комплексаў. Гэта, у прыватнасці, вера ў палітычныя дэкларацыі, у добрую волю кіраўніцтва, якое выказвае «волю народа» і вядзе нас «правільным шляхам». Гэта і страх — страх застацца сам-насам перад усім светам, прымаць самастойныя рашэнні. Пад бокам у «старэйшага брата», ды яшчэ пад ядзерным парасонам, была нейкая ілюзія ўпэўненасці і ўласнай значнасці (з намі лічацца). Не трэба шукаць новых эканамічных сувязей, рынкаў збыту, нетрадыцыйных рашэнняў — побач жа «вяснікі сусед» з яго нафтай. На суседа, пры выпадку, можна зваліць і ўсе эканамічныя цяжкасці.

Цяпер воль чаканам — чым скончыцца чарговы з'езд дэпутатаў замежнай дзяржавы? Што скажуць Барыс Мікалаевіч ды Руслан Імранавіч? І ці зноўдзе час прэзідэнт суседняй краіны разам з кіраўнікамі іншых дзяржаў завітаць у сталіцу СНД, каб адзначыць слаўны юбілей?

В. Т.

ЦЯЖКІ КРЫЖ СВАБОДЫ

У савецкай гістарычнай навуцы існавала правіла: чаго няма ў «Нароткім» курсе гісторыі ВКП(б) — таго няма ўвогуле. Таму да нядаўняга часу «не было» Беларускай Народнай Рэспублікі і, адпаведна, Слуцкага чыну — збройнага змагання БНР з маскоўска-бальшавіцкімі інтэрвентамі. Акупанты, што прыйшлі тады на Беларусь з Усходу і Захаду, зрабілі ўсё, каб выкрасіць з памяці нашых нацыі тое, чым мы павінны ганарыцца, — гісторыю барацьбы за незалежнасць. Таму і сёння шмат хто думае, нібыта дзяржаўнасць беларусы атрымалі з ласкі «інорынных-мясніковых».

Свабода дае крыжы, але за яе даводзіцца ісці на крыж. Без Акта 25 сакавіка 1918 года, без Слуцкага збройнага чыну не была б сёння наша зямля Рэспублікай Беларуссю, не лунаў бы над ёю бел-чырвона-белы сцяг.

Ушанаванне памяці герояў лістапада — снежня 1920 года сёлета адбылося ў Менску і на Слуцчыне. 27 лістапада на сталічным пляцы Незалежнасці адбыўся мітынг. Каля дома, што калісь належаў аднаму з ініцыятараў Слуцкага чыну шляхціцу Вайніловічу, быў устаноўлены часовы памятны знак. Таго ж дня ў Доме літаратара адкрылася выстава мастацкай суполкі «Пагоня» і мастакоў, што падзяляюць яе ідэі. Тут жа, у Доме літаратара, прайшла і ўрачыстая вечарына.

І гэта сапраўды было свята, у якім дзіўным чынам спалучыліся напружаныя палітыка-публіцыстычныя прамовы (гл. выступ Васіля Быкава), лірычны адступленні Язона Пазняка, паэзія Рыгора Бардуліна, Віктара Шніпа, Генадзя Тумаша, гістарычна-дакументальныя рэпартажы (якія падрыхтавалі Анатоль Грыцкевіч і Ганна Сурмач), бардаўская песня і фальклор-

28 лістапада. 72-я ўгодкі Слуцкага збройнага чыну на Слуцчыне. Фота У. КАРМІЛКІНА.

ныя спевы і музыкі.

Наступным днём, 28 лістапада, 5 аўтобусаў з Менска накіраваліся на Слуцчыну. Тут, на жаль, не абшлось без інцыдэнтаў. У вёсцы Семяжава, дзе 72 гады назад знаходзілася Рада Слуцчыны, мясцовае начальства папярэдзіла сляян (як пан прыгонных), каб не смелі браць удзел у мітынгу. Старшыня мясцовага калгаса прыгразіў знішчыць крыж, які гасці з Менску паставілі тут у памяць герояў Слуцчыны. Знішчыць, нягледзячы на тое, што крыж быў асвечаны святарамі розных хрысціянскіх канфесій Беларусі.

У Слуцку ўлады таксама былі напалоханы менскім «дэсантам»,

і там рабілася ўсё, каб падзея не мела вялікага розгаласу. Тым не менш, урачыстая вечарына ў Слуцкім Доме культуры ўсё ж адбылася. Беларускі народны фронт, Беларускае згуртаванне вайскоўцаў, сябры дэмакратычных партый, вернікі розных канфесій у гэтыя дні паклалі першы камень у падмурк помніка воінам БНР — барацьбітам за свабоду Бацькаўшчыны.

Свабода — гэта крыжы. І свабода — гэта крыж. Цяжар асабістай свабоды і нацыянальнай незалежнасці нельга перакласці на чужыя плечы.

Калі ты — чалавек, калі мы — нацыя.

Пётра ВАСІЛЕУСКІ.

3 НАМІ ЗАСТАЕЦА ШТО САМІ САБЕ ЗДАБУДЗЕМ

Выступленне Васіля БЫКАВА на першай угодкавай вечарыне, прысвечанай Слуцкаму збройнаму чыну 1920-га года

Наша нядаўняя таталітарная сістэма, апроч іншага, уважала чалавека як сродак, а дзяржаву — як інструмент для дасягнення звыродлівых уласных мэтай. Разбурэнне гісторыі як навукі, поўнае ігнараванне яе ўрокаў ды стварэнне самых неверагодных міфаў былі распаўсюджанай, ружынай практыкай у той яе справе. Зарадзілася, квітнела і старанна ахоўвалася, апроч усяго, імперыя міфаў, такіх, прыкладам, як «залп Аўроры», прыдуманая перамогай Чырвонай Арміі пад Нарвай і Псковам, міфічныя героі крывавай грамадзянскай вайны. Ды і Айчынай таксама. Ну, але няхай сабе міфы, якія служылі пэўнай, усім вядома, якой ідэі, калі б у моры тых міфаў не патаналі сапраўдныя факты, сапраўдныя героі нацыі. Менавіта гэтыя героі мы не бачылі, нікога пра іх не чулі на працягу дзесяцігоддзяў, адсутнасць іх у нашай гістарыяграфіі, вядома ж, скошвала ўсё духоўнае развіццё нацыі.

У ліку такіх фактаў нядаўняга мінулага значыцца і гераічнае Слуцкае паўстанне 1920 года. Не з мэтай агрэсіі ўзнікла яно, не з жадання ўладарыць над іншымі, а адзіна ад святага памкнення жыць сваёю сям'ёй, адпаведна свайму розуму, уласнаму нацыянальнаму менталітэту, незалежна ад злой знешняй сілы. Першыя парасткі дэмакратыі, першая спроба суверэннасці. І, вядома, як заўжды, — пакутны і трагічны фінал...

РЭПЛІКА

«ЭКСПАЗІЦЫЮ ЗГАРНУЦЬ!»

29 лістапада ў радыёпраграме «Крыніца» прагучала паведамленне: у Салігорску адкрылася выстава «Постаці Бацькаўшчыны», наладжаная мастацкай суполкай «Пагоня»...

Журналісты паспыхаліся. Выстава карцін беларускіх мастакоў не адбылася. 28 лістапада гарадскія ўлады папярэдзілі мастакоў Юрыя Хільню, Валерыя Свістуну, Міколу Купаву і барда Андрэя Мельнікава, якія прыехалі ў Салігорск ладзіць экспазіцыю, што выстава праводзіцца не будзе. Нягледзячы на гэта, мастакі ўсё ж размясцілі прывезеныя карціны ў адведзенай

Нельга сказаць, каб гэтая падзея была зусім выкраслена з нашай гісторыі, каб пра яе не чулі, не ведалі тыя, хто павінен быў яе вывучаць і давесці да нацыянальнай свядомасці ва ўсіх драматычных калізіях, ва ўсіх драбніцах і фактах. Але тое вывучэнне было, так бы мовіць, для ўнутранага карыстання, адпаведна адаптаванае найперш для карна-партыйных ці партыйна-карных органаў, якім верна служыла нашая фальсіфікатарская гістарычная навука на чале з «істпартам» ды сумна славутым інстытутам гісторыі.

Цяпер, аднак, што-нішто змянілася, і нашая сённяшняя акцыя зніччываюцца найперш з боку дэмакратычных сілаў, БНФ, некаторых мясцовых уладаў, і ў тым бачыцца яе несумненны поспех. Афіцыйная ж навука Беларусі і цяпер застаецца ўбаку, бо, як і раней, верна абслугоўвае несмяротны ВПК, карумпіраваную ўладу, неўміручы бальшавіцкі імперыялізм. Сродкі масавай інфармацыі поўнацца злой радацю з поваду сілавой акцыі Вярхоўнага Савета супраць рэфэрэндуму; камуністы, зноў аб'яднаўшыся, перажываюць эпіфарыю з нагоды шматбагачую перамогі іхніх аднадумцаў у братняй Летуве і рыхтуюць новыя акцыі — супраць гісторыі, сучаснасці, супраць народа, які яны яшчэ не паспелі зрабіць ушчэнт «рускоязычным». Але спадзяюцца зрабіць — з дапамогай маскоўскіх чырвона-карычных, розных сла-

вянскіх сабораў, аб'яднанняў баталістаў-марыністаў ды іншых суполак, створаных у свой час ведамствам закратаванага Кручкова і, вядома, пры ўдзеле перабегчыкаў-«дэмакратыяў», якім надакучыла выконваць неўласцівы ім дэмакратычныя ролі, і яны ўрэшце вярнуліся да сваё звычайнай імперскай справы.

Гарантам іх поўнай перамогі над Беларуссю, вядома ж, выступае цяпер 250-тысячнае, быццам бы беларускае, войска, з нагоды эканамічнае крызы ў Расіі пастаўленае на пракурор у Беларусь. Да лепшых імперскіх часін. Ці да кодавага сігналу з Масквы.

Але што ж застаецца нам?

Нам застаецца тое, што мы самі сабе здабудзем. Дык давайце здабываць для Айчыны, — кожны, хто патрыёт, хто разумны, хто сумленны ўрэшце.

Сёння ў гэтых сценах ужо адбылася вялікая і змястоўная гаворка пра трагічныя і гераічныя падзеі восені 1920-га года. Шмат што з ранейшага цяпер пацверджана высілкамі лепшых навукоўцаў Беларусі, нешта высьветлілася ўпершыню. Выявіліся і спрэчныя моманты. Але як бы там ні было, выразна акрэслілася адно: у той даўняй падзеі былі шчырыя і светлыя памкненні, былі гераічныя ўчынкы, былі выдатныя людзі — патрыёты Беларускай, што паклалі свае трагічныя лёсы ў святую справу нашай суверэннасці.

Мы ім абавязаны.

арыгінальная праграма камернага калектыву пад кіраўніцтвам І. Мацохова, мастацтва заўсёды чаканых гасцей — хору У. Мініна. (У адзін з вечароў разам з аркестрам «Санкт-Пецярбургскае камерата» на чале з С. Сандэксісам ён удзельнічаў у моцартаўскім «Рэквіеме», творы вечным і такім сённяшнім).

Не, нават у Мінску, зблізу ўзіраючыся ў панараму тутэйшага фестывальнага жыцця, немагчыма за адным разам ахапіць усю вытанчаную, як ніколі раней, афішу «восені». Калектывы, салісты... Вось хоць бы унікальны контртэнэр з Англіі В. Тэрнер. Ці унікальны «голас» віяланчэлі знакамітай Н. Гутман...

Дарэчы, віяланчэль зрабілася гераінай фестывалю, таму што, як вядома, у гэты ж час праходзіў І Міжнародны конкурс віяланчэлістаў. 30 лістапада, у апошні фестывальны вечар, журы на чале з Н. Шахаўскай абвясціла вынікі. І месца, прэмію 30 тыс. рублёў і 100 долараў як прэмію журы атрымаў Паўль Сусь (Расія); І. Зуб-

коўскі, таксама расіянін, — ІІ месца і адпаведна 20 тыс. руб., 50 долараў; І. Бяспрозванова — ІІІ месца, 15 тыс. руб., 40 долараў. ІV месца падзялілі Э. Кіршфельдс (Латвія) ды А. Кудзьялевіч (Германія, Беларусь). Наш суайчыннік А. Афанасьеў апынуўся на V месцы, а А. Значонку дастаўся прыз Саюза кампазітараў за выкананне твора беларускага аўтара.

Пра вынікі спаборніцтва маладых музыकाў мае быць і будзе, асобная гаворка. А ў філармоніі доўжылася свята: лепшыя з маладых музыकाў выступілі з канцэртамі, а пасля антракта іграў іх сталейшы калега, новая сусветная славунасць — віяланчэліст К. Родзін. Завершалі канцэрт фестывалю, як і яго адкрыццё, быў адметны і выкананнем беларускага твора — на гэты раз не прэм'ерай, а добра вядомай сімфанічнай карцінай В. Войціка «Забавы». Акадэмічным аркестрам дырыжыраваў Ю. Цырук.

Шкада, што скончылася такія цёплая і ўрадлівая восень.

Н. АДУСЦІНОВІЧ.

Фота У. ПАНАДЫ.

Захаваць інфармацыйны патэнцыял

Пры поўным развале эканомікі, пастаянна існуючай пагрозе эканамічнай катастрофы і шэрагу нявырашаных сацыяльных праблем цяжка зразумець і тым больш прадугледзець, да якіх вынікаў можа прывесці і якую небяспеку хавае ў сабе крызісная сітуацыя, што наспявае ў сферы культуры, і ў прыватнасці, у бібліятэчнай справе.

Няспынный рост цен на выдавецкую прадукцыю і нястача фінансавых сродкаў у бібліятэках абвастраюць праблему паўнаты камплектавання і вядуць да значнага зьбяднення бібліятэчных фондаў, што, зразумела, адаб'еца на інфармацыйнай забяспечанасці навукі і вытворчасці. За поўнай адсутнасці валютных рэсурсаў спыняюцца шматгадовыя кантакты з замежнымі фірмамі, якія займаюцца распаўсюджаннем навуковых выданняў. Пастаянна павялічваецца паштовыя выдаткі, і бібліятэкі ўжо не ў стане аплачваць перасылку літаратуры ў іншыя гарады Беларусі і тым больш у замежныя дзяржавы. Чыноўнікі з Міністэрства сувязі замест таго, каб неяк спрыяць бібліятэкам у арганізацыі перасылкі літаратуры і ўвесці льготныя паштовыя тарыфы, патрабуюць ад бібліятэк валюту, якую ім не выдзяляюць нават на камплектаванне фондаў.

Прамерная перагрузка кнігасховішчаў, нізкі ўзровень аўтаматызацыі і механізацыі інфармацыйна-бібліятэчных працэсаў таксама адмоўна ўплываюць на арганізацыйныя сістэмы абслугоўвання чытачоў і, безумоўна, на аперацыйнасць і якасць інфармацыі.

Неаднойчы на старонках беларускага друку з'яўляліся матэрыялы аб катастрофічным становішчы бібліятэчнай справы, аб неабходнасці ўзяць бібліятэкі на адпаведны сучаснаму грамадству эканамічны, інфармацыйны і культурны ўзровень, але ўсе гэтыя радкі напісаны пераважна самімі бібліятэчнымі работнікамі, вучонымі, творчай інтэлігенцыяй. І, здаецца, толькі нашаму ўраду не знаёма слова «бібліятэка», аб чым яскрава сведчыць пастанова Дзяржаўнага камітэта Рэспублікі Беларусь па працы і сацыяльнай абароне насельніцтва «Аб павышэнні заробатнай платы педагогічных работнікаў і прафесарска-выкладчыцкага саставу, асноўных катэгорый спецыялістаў аховы здароўя, інфармацыі, культуры і мастацтва, асобных катэгорый работнікаў іншых галін, якія фінансуюцца з бюджэту» ад 30 верасня 1992 года. У дакуменце вылучаны розныя катэгорыі работнікаў, у тым ліку трансферныя на мотабле, лядовым спідвей, спідвей па гаравай дарожцы і г. д. (звярніце ўвагу, разглядаюцца асобныя розныя віды спорту), кіраўнікі курсаў грамадзянскай абароны, работнікі ваенізацыі і пажарнай аховы, кіраўнікі дамоў адпачынку, памочнікі выхавальнікаў, вольныя работнікі бібліятэк (дарэчы, у Рэспубліцы Беларусь налічваецца каля 14 тысяч публічных і спецыяльных бібліятэк розных ведамстваў) у гэтым доўгім пераліку прафесій нават не ўпамінаюцца.

Нягледзячы на тое, што ак-

лады бібліятэчных работнікаў час ад часу павышаюцца, яны ўсё роўна значна адстаюць ад акладаў супрацоўнікаў іншых дзяржаўных устаноў. Праект «Закона аб культуры ў Беларускай ССР» прадугледжваў, каб сярэдні размер заробатнай платы работнікаў устаноў і арганізацый культуры быў не ніжэй за сярэднюю заробатную плату работнікаў дзяржаўных прадпрыемстваў, устаноў і арганізацый, аднак пасля прыняцця Закона Вярхоўным Саведам Рэспублікі Беларусь дадзены артыкул быў перайначаны і складзены такім чынам, што работнікам культуры ўжо не даюцца ніякія гарантыі.

Без бібліятэк, якія з'яўляюцца цэнтрамі асветы, культуры, інфармацыі, наогул немагчыма існаванне цывілізаванага грамадства. Бібліятэкі — гэта адна з асноў культуры і нацыянальнага адраджэння, і таму галоўнай умовай выратавання культуры можа стаць толькі карэннае паляпшэнне бібліятэчнай справы. Акадэмік Д. С. Ліхачоў сказаў: «Можа не быць універсітэтаў, інстытутаў, навуковых устаноў, але калі бібліятэкі ёсць, калі яны не гараць, не заліваюцца вадой, маюць памяшканні, аснашчаны сучаснай тэхнікай, узначальваюцца не выпадковымі людзьмі, а прафесіяналамі — культура не загіне ў такой краіне».

Інфармацыйныя рэсурсы бібліятэкі — гэта аснова і эканомікі, і палітыкі. Наша будучыня ўжо сёння вызначаецца ўзроўнем развіцця інфармацыйна-і ступенню інфарматызацыі краіны. У адным з інтэрв'ю дырэктар бібліятэкі кангрэса ў Вашынгтоне Джэймс Білінгтан сказаў: «Інфармацыя і веды — гэта багацце «яшчэ большае, чым золата». І практычныя амерыканцы, звыклыя лічыць свае грошы, не шкадуюць сродкаў на ўтрыманне бібліятэкі. Калі ў 1800 годзе прэзідэнт ЗША Джон Адамс падпісаў закон аб перамяшчэнні ўрада ў Вашынгтон, адразу было вырашана выдзяліць 5 тысяч долараў «на пакупку кніг, якія могуць спатрабіцца кангрэсу». Так была створана бібліятэка кангрэса, якая сёння з'яўляецца адным з буйнейшых сховішчаў дакументаў у свеце, абсталявана сучаснымі тэхнічнымі сродкамі і можа ў любы момант падрыхтаваць неабходную даведку прэзідэнту краіны, кангрэсу, ўраду. Галоўная задача бібліятэкі — абслугоўванне кангрэсменаў, але яе фундамі можа карыстацца кожны».

А якая бібліятэка можа забяспечыць поўнай аперацыйнай інфармацыяй урад і Вярхоўны Савет Беларусі, калі ніводнай бібліятэкі Беларусі не выдзелены валютныя сродкі?! Можа, менавіта з-за недаканаласці інфармацыйных каналаў нашы дэпутаты і шматлікія прадстаўнікі ўрада вымушаны часта ездзіць у замежныя камандзіроўкі, каб на месцы пазнаёміцца са станам эканомікі, навукі, культуры і ўзроўнем жыцця ў іншых краінах і, як кажуць, ўсё «памацаць рукамі». Вельмі слушную думку выказаў аглядальнік «Народнай газеты» У. Самойлаў, што нас

усіх пазбавілі права на інфармацыю з першых рук, «разбазараваючы доллары і маркі ў еўрапейскіх і азіяцкіх сталіцах», замест таго, каб аддаць бібліятэкам хоць бы частку валюты, затрачанай на шматлікія замежныя паездкі.

Сёння ў нашай краіне шмат праблем, але трэба памятаць, што адна з галоўных — захаванне і развіццё інфармацыйнага патэнцыялу, без якога немагчымы цывілізаваны ўзровень эканомікі, навукі, тэхнікі, культуры, адукацыі, нацыянальнае адраджэнне Беларусі, немагчыма дасягненне палітычнай і эканамічнай незалежнасці.

Адносіны да бібліятэк з боку ўрада як да чагосьці неабавязковага, неістотнага, другараднага прыводзяць да таго, што бібліятэкі застаюцца сам-насам са сваімі шматлікімі праблемамі, вырашыць якія самастойна яны не здольны. Калі беларускі ўрад усё-такі турбуюць адраджэнне беларускай культуры, развіццё навукі і тэхнікі, захаванне інтэлектуальнага патэнцыялу Беларусі, то трэба стварыць нармальныя ўмовы для дзейнасці бібліятэк, каб яны маглі паспяхова служыць грамадству. Неабходна забяспечыць фінансаванне бібліятэк усіх сістэм і ведамстваў у адпаведнасці з ростам цен, увесці сістэму льготнага падаткаабкладання для бібліятэк, устанавіць льготныя паштовыя тарыфы, гарантаваць размер сярэдняй заробатнай платы работнікам бібліятэк незалежна ад ведамаснай прыналежнасці не ніжэй за сярэднюю заробатную плату работнікаў дзяржаўных прадпрыемстваў Рэспублікі Беларусь.

Гістарычна склалася так, што бібліятэкі Беларусі шмат разоў палілі, знішчалі, а часцей за ўсё вывозілі з іх на чужыну самае каштоўнае. Бібліятэка Полацкага Сафійскага сабора была разбавана польскімі войскамі ў 1579 г. Першая навуковая медыцынская бібліятэка Беларусі, створаная ў канцы XVIII стагоддзя пры медыцынскай школе ў Гародні, была неўзабаве перавезена ў Вільню. Бібліятэка Храптовічаў са Шчорсаў, якая збіралася на працягу XVIII—XIX стагоддзяў, была перададзена часова ў Кіеўскі ўніверсітэт з умовай вяртання пры адкрыцці ўніверсітэта на Беларусі, але і па сённяшні дзень збор знаходзіцца на Украіне. Бібліятэка па беларусазнаўстве пры музеі І. Х. Каладзева (Новабарысаў Мінскай губерні) апынулася ў Мескоўскім гістарычным музеі. У гады Вялікай Айчыннай вайны фонды бібліятэк былі поўнасьцю знішчаны. І такіх прыкладаў можна прывесці нямаля.

Сацыяльна-эканамічнае становішча бібліятэк у значнай ступені залежыць ад разумення ўрадам важнасці ролі бібліятэк у жыцці грамадства. І я спадзяюся, што наш урад не дапусціць, каб гэты мартыралог бібліятэк папоўнілі бібліятэкі, якія сёння яшчэ дзейнічаюць на Беларусі.

Нагалья БЯРОЗКІНА,
кандыдат гістарычных навук,
г. Мінск.

Помніць ратную славу

Я нарадзіўся на Беларусі, натуральна, лічу сябе беларусам, але лёс распарадзіўся так, што жыў і працую ў Пецярбурзе. Яшчэ са школьных гадоў я вельмі цікаўлюся гісторыяй, у прыватнасці, ваеннай гісторыяй, і тут, у Пецярбурзе, стаў членам асацыяцыі ваенна-гістарычных клубаў.

У 1988 годзе мы сталі ствараць першыя уніфармаваныя «палкі»: лейб-гвардыі Прызбражэнскі, Паўлаўскі грэнадзёрскі і інш. Яны ўдзельнічалі ў першым паходзе па месцах баёў у 1812 годзе, у розных святах, тэатралізаваных прадстаўленнях, з'явіліся падобныя фарміраванні ў Маскве, Кіеве, Смаленску, Рызе, Алма-Аце.

Дзякуючы вывучэнню музейных узорак абмундзіравання, амуніцыі і ўзбраення, вывучэння статуаў, даведанай і мемуарнай літаратуры ўдалося стварыць фарміраванні, па знешнім абліччы якіх можна мець уяўленне, скажам, аб тых жа рускіх і французскіх войсках у 1812 годзе, войсках у перыяд паміж першай і другой сусветнымі войнамі, князкіх дружынах.

Наша асацыяцыя завязала трывалыя міжнародныя сувязі, бо трэба казаць, у Заходняй Еўропе уніфармаваныя палкі з'явіліся яшчэ 15 гадоў назад і, удзельнічаючы ў розных святочных урачыстасцях, наблілі прыхільнасць грамадскасці.

Чаму пра ўсё гэта я пішу ў «ЛіМ»? Лічу, што адраджэнне нацыі немагчыма без вывучэння яе мінулага, у прыватнасці, і яе ваеннай гісторыі. Крыўдна, што дагэтуль на Беларусі няма ніводнага уніфармаванага падраздзялення,

якое б уваскрашала тыя ці іншыя старонкі слаўнай гісторыі барацьбы Бацькаўшчыны за сваю незалежнасць. Узяць хоць бы барацьбу з напалеонаўскім нашэсцем у 1812 годзе. Менавіта на Беларусі была канчаткова разгромлена французская армія. У той час у складзе рускай арміі існаваў Беларускі і Гродзенскі гусарскі, Магілёўскі, Віцебскі, Брэсцкі пяхотныя палкі. 16 жніўня 1806 года быў сфарміраваны Мінскі пяхотны полк, які ў 1812 годзе ўваходзіў у склад Першай Заходняй арміі. Полк гэты ўзначальваў палкоўнік Аляксей Фёдаравіч Красавін, пра якога ва ўзнагародным лісце за ўдзел у Барадзінскай бітве было напісана: «Предводительствовал вверенным ему полком с примерною неустрашимостью и, находясь под сильным пушечным огнем, действовал отлично и подавал подкомандующим своим пример личною храбростью, причём получил сильную в ногу от ядра контузию». Полк удзельнічаў у бітвах пад Смаленскам, на Барадзінскім полі, удзельнічаў у замежным паходзе, 18 лютага 1814 года ўвайшоў у Парыж...

Натуральна, выбаў мундзіраў і рознай атрыбутыкі уніфармаванага вайсковага падраздзялення патрабуе немаглых матэрыяльных выдаткаў, майстэрства, ведаў, нарэшце, упартасці. Але, думаецца, і сярод мінчан знойдуцца аматары адраджэння ваеннай гісторыі Беларусі. Калі спатрабіцца, звяртайцеся па дапамогу, кансультацыі да нас, у Пецярбургскую асацыяцыю ваенна-гістарычных клубаў.

С. ПАУЛАУ.

С.-Пецярбург.

Якім багам молімся?

Усе патрыятычна настроеныя сілы Беларусі горава вітаюць і падтрымліваюць адраджэнне нашай роднай мовы, культуры, традыцый, звычайў, духоўнасці беларускай. У апошні час вельмі правільна ставіцца пытанне, каб богаслужэнне ў царквах і касцёлах вялося на беларускай мове, мове народа, на зямлі якога знаходзяцца храмы.

Цяпер у Беларусі пачалося аднаўленне старых і будаўніцтва новых культурных будынкаў. Новыя царквы пачалі будавацца і ў Брэсцкай вобласці. Але вось дзіва: новыя царквы атрымліваюць назвы расійскіх святых. Так, у Баранавічах плануецца будаўніцтва царквы Аляксандра Неўскага, а ў Брэсце пачалося будаўніцтва царквы святога Серафіма Сароўскага.

Няўжо ў Беларусі няма сваіх святых? Ёсць, ды яшчэ колькі. Ну, хоць бы ўраджэнец Брэстчыны Апанас Філіповіч. Ён залічаны да ліку святых. Чаму адну з дзювоў царкваў, што будуецца ў Брэсце, не назваць яго імем? Гэта было б лагічна, тым больш, што Беларуская праваслаўная царква атрымала самастойнасць.

У нацыянальна-адраджэнскім руху ў Беларусі царква абавязана адыграць сваю становую ролю. Ужо сам факт пераходу богаслужэння на беларускую мову з'явіцца магутным стымулам у нацыянальным абуджэнні беларусаў, і павышэнні іх самасвядомасці. У сваю чаргу абуджэнне зваротна звязана: павышэнне аўтарытэт святароў і царквы сярод веруючых.

Сітуацыю трэба мяняць рашуча і беспаваротна. Уся надзея на тых патрыятычна настроеных святароў, якія прытрымліваюцца нацыянальнай арыентацыі, разумеюць дыялектыку часу, актыўна падтрымліваюць адраджэнскі рух.

Хрыстос адзін, але ў кожнай дзяржаве ён мае свой нацыянальны твор. І ў гэтым вялікі сэнс: пад засенню агульначалавечых хрысціянскіх ідэй кожны народ захоўвае свае нацыянальныя карані, сваё непаўторнае аблічча, сваю душу. У хрысціянскай аднасці і нацыянальнай разнастайнасці праўляецца характава чалавечай цывілізацыі.

Максім ХРЫСЦІЧ.

г. Брэст.

Чым пагражае настальгія аб мінулым

Не сакрат, што сярод некаторай часткі нашага грамадства жыве настальгія па былой «вельчы» ССР, што пэўныя палітычныя сілы, пераважна камуністычнай арыентацыі, вядуць барацьбу за рэанімацыю былога Савецкага Саюза.

Паспрабуем на момант уявіць сабе, што гэта ім удала, змаделюем сітуацыю. Аднаўленне ССР можа рабіцца наступным чынам: спачатку ў Расіі так званыя «патрыёты-дзяржаўнікі», ці, як іх зараз называюць, «чырвоначарычывыя», вынарышваюць нестабільную сітуацыю, выклікаюць незадаволенасць насельніцтва эканамічнымі цяжкасцямі, паступова адхіляюць

ад улады дэмакратаў, а затым і Ельцына.

Пасля гэтага ў Расіі ўстанаўліваецца жорсткая дыктатура з ірыжавымі рэпрэсіямі супраць любой апазіцыі і іншадумства. Пачынаецца актыўная падрыхтоўка дзейнасці супраць былых рэспублік былога ССР (эканамічны ціск, інспіраванне этнічных канфліктаў, нават стварэнне дыверсійных груп), каб выклікаць у іх нестабільнасць. Адначасова расійскія сродкі масавай інфармацыі, якія падтрымліваюць дыктатуру, пачынаюць шалёную прапаганду, мэта якой — узняць рускіх у самой Расіі і блізкім замежжы на барацьбу супраць быццам бы распаўсюджвання

русафобіі, якую ўкараняюць «ворагі» рускага народа.

Па «паправаванні працоўных» у Маскве збіраецца з'езд народных дэпутатаў былога ССР, многіх з якіх (з былых рэспублік) прывозяць сюды пад прымусам КДБ, які захаваў, фактычна, неманутымі ўсе свае ніжэйшыя і сярэднія структуры.

Сабраны з вялікай помпай у Маскве з'езд прагаласаваў за любое рашэнне, прапанаванае арганізацыйным камітэтам з'езда, бо ад гэтага будзе залежаць асабістае жыццё дэпутатаў. Пасля прыняцця пакета пастаноў аб аднаўленні ССР пачынаецца «трыумфальнае шэсце Савецкай улады» па бы-

лым Савецкім Саюзе. Праўда, у розных рэгіёнах гэта будзе праходзіць неаднолькава — некаторыя «суверэнныя прэзідэнты», былыя партыйныя сакратары, напалохаўшыся, самі падтрымаюць рашэнні з'езда, каб утрымацца ва ўладзе, у некаторых рэспубліках, дзе дэмакратычныя ўлады вырашаць не падпарадкоўвацца Маскве, яны будуць звержаныя агентурай КДБ.

Я намаляваў вельмі змрочную карціну? Магчыма. Тым, хто хацеў бы павярнуць кола гісторыі ў адваротны бок, не лішне памяніць усё-такі, што свет зараз ужо не той. Адраза пасля «аднаўлення» ССР гэтая анцыя будзе прызнава міжнародным супольніцтвам незаконнай (гвалтоўна дзейні, звязаная з парушэннем праваў чалавека), пасля чаго «ССР» апынецца ў поўнай палітычнай, эканамічнай і маральнай ізаляцыі, бо на між-

народнай арэне ніхто, акрамя хіба кастраўскай Кубы, німерсанаўскай Паўночнай Карэі ды хусейнаўскага Ірана, з'яў створаны Савецкі Саюз не прызнае.

Трэба таксама ўлічваць, што народы былога ССР, глынуўшы свабоды, са стратай незалежнасці не змірацца і будуць змагацца за яе са зброй і рукамі.

Пра ўсё гэта мне думаецца, калі сутыкаюся з настальгіяй па былой «вельчы» Савецкага Саюза, з заклікамі аднавіць яго. Я, беларус, які жыве ў Маскве, ведаю, што падобныя настроі пэўныя палітычныя сілы культуры ўносяць і на маёй радзіме, на Беларусі. Будзем пільнымі!

Алесь ВАЯР,
вайсковец.

г. Масква.

Ю. З. Яўген, мяне як журналіста — даследчыка нацыянальнай культуры з пэўнага часу заінтрыгавала такая акалічнасць. Гісторыя беларускага Адраджэння XIX—XX стагоддзяў сведчыць аб тым, што «рухавікам» адраджэнскага руху, яго ідэолагамі і практыкамі па большасці былі беларусы каталіцкага веравызнання. Паўлюк Багрым, Ян Чачот, Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч, Уладзіслаў Сыракомля, Кастусь Каліноўскі, Адам Гурэвіч, Францішак Багушэвіч, Карусь Каганец, Ядвігін Ш., Цётка, Янка Купала, Алесь Гарун... Каталікамі былі таксама браты Луцкевічы, Вацлаў Ластоўскі, Фердынанд Рушчыц, Язэп Драздовіч, Пётра Сергіевіч... Во які доўгі выходзіць шэраг, а шмат яшчэ прозвішчаў застаецца неназванымі. Відаць, і сярод сучасных адраджэнцаў будзе багата каталікаў. Як на тваю думку, чым абумоўлена такая зананамернасць беларускага адраджэн-

пачатку XX стагоддзя. Усчалася амаль што безнадзейная барацьба за незалежнасць, супраць імперскага прыгнёту, дэнацыяналізацыі і скасавання правоў чалавека. Нягледзячы на ўсе пачварныя сродкі тэрору, дыскрымінацыі і генацыду, якія выпрабавала расейскае самаўладдзе пасля падаўлення паўстання, на беларускай глебе ізноў і ізноў праз пугу і ланцугі прарываўся ўздым самасвядомасці і мацавалася вера ў аднаўленне нацыянальнай і дзяржаўнай незалежнасці — як далёкай ідэі, але неўнікнёнай у будучым рэальнасці. Відаць, у жалобны час нацыянальнай трагедыі, калі навокал мана, глум, здрадніцтва, калабарацыянства, Усявышні дае народу выратавальную моц, што канцэнтруецца ў абраных асобах, адораных талентам і адзначаных самаахвярнасцю. Чым болей пакут і безнадзейнасці, тым больш моцны, як з металу спрэсаваны дух адраджэнцаў. Да іх пачынаюць цягнуцца астатнія.

сінераў тых часоў былі пераважна з каталіцкага асяроддзя. Каталіцызм падзяліў іх пакутную долю... Разам з царскай палітыкай шыбеніцы, расстрэлаў, арыштаў, катойняў, рабунку маёмасці і іншых сродкаў «уміротворення польскіх мятежей» паступова парушалася і ўсходнеканфесійная мяжа. Дзе толькі можна было, праваслаўныя купальні «цыбуліны» замянялі шпілі каталіцкіх храмавых вежаў, цэрквы-«мураўёўкі» — стандартныя, як наглядчыкі за парадкам ва ўніформе, — множыліся па ўсёй Беларусі. Але... разам з інсургентамі ў кайданах і іх сем'ямі далёка на ўсход рушыў і каталіцызм. Парафіяльныя касцёлы, капліцы, могілкі, што ўзніклі ажно ў Табольску, Уладзівастоўку, нават на Сахаліне, пазначылі гэты крыжовы шлях пакутнікаў, што былі з Богам і ў духоўнай свабодзе да канца. Вечны ім спакой!.. У іх цяпенні і веры — незнішчальнасць духу беларускага Адраджэння, бо ў рэшце рэшт перамагае

каталіцкім свеце, даўшы такія вялікія эпохі канчатковага фарміравання заходне-еўрапейскіх нацыяў, як Рэнесанс і Барока. Пасля велічных духоўных, эстаэтычных здабыткаў, якія глыбока запалі ў душу, адклаліся ў генетычнай памяці, замацаваліся ў ментальнасці, ужо ніякая імперская палітыка не магла зліквацца, растварыць, перарабіць на чужы капыл тыя еўрапейскія народы, якія на многія стагоддзі па розных прычынах страцілі сваю незалежнасць: беларусаў, украінцаў, чэхаў, славакаў, венграў, харватаў, славенцаў і іншых, хто цалкам альбо часткова прыняў каталіцызм.

І ўсё ж, нягледзячы на ахвяры і пакуты каталіцызму на нашай зямлі, нельга абсалютызавать яго значэнне для нацыянальнага самавызначэння. Ці ж не пра тых панюў-каталікаў, што пачалі ў касцёле адаяргаць мову, якой азваўся беларус, пісаў Янка Купала? Да сёння некаторыя іх неўгамонныя паслядоўнікі ніяк не могуць супакоіцца. З другога боку, цалкам не зрабілі «рускімі» і праваслаўныя беларусы, хто хадзіў пакланяцца ў царкву найперш Пану Богу, а не ўладам.

Як бы ні складаліся лёсы рэлігійнага жыцця на Беларусі і як бы ні шкодзілі яму авантурныя палітычныя маніпуляцыі, наш народ захаваў у сваім сэрцы Веру, Бога, Сумленне, а гэта ёсць лепшае, што цэпліцца ў кожным чалавеку, да чаго ён духоўна цягнецца і праз што бясконца самадасканаліцца. Калі мы зраз прыкладаем намаганні, каб трывала замацаваць незалежнасць, дзяржава павінна быць падкрэслена талерантнай і спрыяльнай да ўсіх канфесій, што спрадвеку існавалі на нашай зямлі, не вылучаючы ніякай да статуса «асаблівай», «абранай», «выключнай», бо гэта супярэчыць нашаму нацыянальнаму духу і гістарычным традыцыям. Хай жа беларуская шматрэлігійнасць і шматканфесійнасць, якая раней, у каланіяльныя часы, магла здацца нашым слабым месцам, прычынай раз'яднання, становіцца зараз нашай перавагай, моцным месцам, фактарам духоўнай кансалідацыі. Бо Бог — адзіны, і гэта мо наймацнейшы кансалідант народа. Добра, калі да Бога вядзе шмат шляхоў і можна выбраць з іх свой.

Ю. З. Я ведаю, што ты, Яўген, гадаваўся ў Гродне, у каталіцкай, але спольшчанай на той час сям'і. Аднак сёння ты працуеш у беларушчыне, а нехта з тваіх суайчыннікаў, гарадзенскіх «палікаў», працуе на палышчыну. Так што культуралагічныя наступствы каталіцызму не такія й адназначныя... Скажы, што паўплывала на тваё асабістае самавызначэнне. І што, на твайго погляд, перашкодзіла зрабіць такі ж светапоглядны выбар тваім землякам?

Я. Ш. Натуральна, што ў «спаналізаванай», дакладней сказаць — прыхільнай, з сімпатыяй настроенай да польскай культуры сям'і мне не так цяжка было далучыцца да палышчыны. У далёкія 60-я, 70-я гады аб «польскім» і па-польску пра сусветнае можна было даведацца непараўнальна больш, у адрозненне ад рускамоўнай і беларускамоўнай інфармацыі, што рэгламентавалася жорсткімі нормама камуністычнай ідэалогіі. У Гродні ведаць польскае ці мець з ім сувязі не лічылася заганым, а выдавала нават ганаровым. Ужо не кажучы пра кантакты са сваякамі-рэпатрыянтамі, якіх многім гарадзенцам афіцыйна дазвалялася сустракаць альбо самім да іх ездзіць. Нават школьнікам настаўнікі перадавалі адрасы польскіх аднагодкаў і раілі з імі перапісвацца. Не было дня, каб турысты з «братняе сацыялістычнае Польшчы» тлумна і шумна не з'яўляліся на вуліцах Гродні. Не ведаць, не чуць, не засвойваць палышчыны было немагчыма. Мяне, аднак, заўсёды бянтыжыла, смяшыла і засмучала павярхоўнае «пшэканне» (так з'едліва — гэта факт — у гарадзенскім асяроддзі называлі польскую мову) многіх мясцовых каталікаў дзеля падкрэслівання сваёй польскай адметнасці. Яно іх, праўда, цалкам задавальняла... Напрыклад, стрэнца па тутэйшых кабетам, што гадаваліся яшчэ «за польскім часам», і пачынаюць размаўляць між сабою, як ім здаецца, па-польску. Але на самай справе гэта нейкая моўная мяшанка-трасянка (слова беларускае, слова рускае), крыху прыпраўленая дзеля шляхетнага выгляду зваротамі ветлівасці «прошэ панічка», «дзень добры», «довідазья» і інш. Браць прыклад са старэйшых і імітаваць без асаблівых адукацыйных намаганняў палышчыну мне асабіста было нецікава і недастаткова, бо ў такім выпадку ніколі б не зразумеў таго, што напісана ў кнігах, часопісах, газетах, якія тады свабодна ляжалі ў бібліятэках, крамах, кіёсках, што казалася па польскім радыё і тэлебачанні, на якія можна было настроіцца.

(Працяг на стар. 12).

ЛІМАУСКІЯ ДЫЯЛОГІ

Юрсь ЗАЛОСКА — Яўген ШУНЕЙКА

МЕТАФІЗІКА БУДУЧЫНІ

ства, што актыўнымі і таленавітымі яго дзеячамі былі менавіта беларусы-каталікі?

Я. Ш. Прозвішчы карыфеў нашага Адраджэння ўсё кажучы самі за сябе. І мне, каталіку-беларусу, надзвычай усцешна, што духоўнае выхаванне, асвечанае хростам, чытаннем Катэхізіса, наведаннем касцёла, Першай Камуніі і іншымі таемствамі хрысціянскай веры лацінскага абраду, спрыяла менавіта беларускаму нацыянальнаму самавызначэнню. Калі тых людзей аб'яднаць разам, падкрэслішы іх канфесійную прыналежнасць, дык збіраецца надзвычай моцная і згуртаваная парафія, якая найлепшым чынам пераконвае, што беларушчына і каталіцызм — гэта паняцці, што ўзаемна не выключваюць адно другога. Я б да гэтай шанюўнай грамады далучыў яшчэ Адама Міцкевіча, Станіслава Манюшку, Міхала Клеафаса Агінскага, Тадэвуша Касцюшку, Ігнація Дамейку і іншых славных асоб, якіх трывала «прыўлашчылі» іншыя культуры. Нам трэба без сумненняў прызнаць каталіцызм неад'емнай часткай нашай гісторыі і культуры, бо і дагэтуль, на жаль, у пэўнай частцы беларусаў-некаталікаў ёсць вядомы недавер да каталіцызму, як да варожага беларусам канфесіі і духоўнай сілы. Гэты недавер замацаваўся ў памяці з пачатка, прычытанага, тлумачанага ў савецкіх атэістычных крыніцах. Прадумайшы аргументы «запалохвання», хутка становіцца зразумелым, каму ў першую чаргу так не даспадобы рымска-каталіцкае веравызнанне як антаганістычнае і непрымальнае на гэтай зямлі, — самазванаму «Трэцяму Рыму», якому яно ніколі не падпарадкоўвалася, хоць і йшло насустрач, аднак жа насуперак яго маніякальнай ідэі сусветнага месіянскага апанавання.

Канфесійная мяжа на беларускай зямлі насычана незлічонай крыжэю і пакутамі нашага народа. На жаль, яшчэ не сцерпіла з масавай свядомасці прыдбаныя стагоддзямі каланіяльнай залежнасці заганныя звычкі паслухмянага падпарадкавання самым абсурдным і амаральным загадам «зверху», «з цэнтру». Многія неўласцівыя беларускаму менталітэту дэмагагічныя ідэі, думкі, высновы, прадыхаваныя антыбеларускімі інтарэсамі і падкінутыя з чужых вуснаў, яшчэ часта падхопліваюцца без одуму і ўспрымаюцца як свае ўласныя... Канфесійнае згуртаванне каталікаў-адраджэнцаў — вельмі актуальны і важкі аргумент у магчымых спрэчках на тэму, што бліжэй і «менш небяспечна» для беларусаў — Масква ці Рым.

Трэба падкрэсліць, што такое сузор'е талентаў і змагароў за жыццё беларускасці — эпахальная з'ява канца XVIII —

Нацыянальныя волаты, якіх мы нагадалі, нарадзіліся ў каталіцкім асяроддзі невыпадкова: яно было выразна апазіцыйным да імперскай палітыкі «всемилостливейших государей» (нездарма ў ім у тых часы паўнікла нямала таемных таварыстваў, ідэалогіяў якіх была ідэя вызвалення свае Радзімы). Пад трывожны гукі аргана нацыянальнай душы не магла заснуць, у той час як «малінавы звон» густым ялеем ахінаў, сцішаў і расслабляў мяцежныя думкі і памкненні. Я не збіраюся абражаць нічыіх сённяшніх рэлігійных пачуццяў, я толькі спрабую зразумець аб'ектыўную перавагу ў нашым каланіяльным мінулым фермента заходнехрысціянскай еўрацэнтрычнасці... Не цяжка здагадацца, якую афіцыйную ролю выконвала праваслаўе з канца XVIII ст. на анексраваных расійскім царызмам тэрыторыях Беларусі, — яно праводзіла каланіяльную палітыку ў духоўнай сферы. Жудасная, нехрысціянская справа з грака-каталікамі, санкцыянаваная імперскай дзяржавай і падтрыманая яе вернай прыслужніцай — царквой, Свяшчэнным Сінодам і праваслаўнымі іерархамі, адхінула залачоныя апараты і стала бачна махіна пераўтварэння блізкіх, суседскіх народаў — нібы «сваяцкіх», «із аднаго ізначальнага племені», як сцвярджала імперская гісторыя, — у прыніжаны і затурканы белых нявольнікаў расійскага царызму, які і на Пана Бога спрабаваў увесці сваю манаполію.

Праз гвалт на доўгі час знікла беларускае уніяцтва, яго вернікі з прымусу перайшлі хто ў праваслаўе, хто ў каталіцызм. Каталіцызм, аднак жа, немагчыма было «выкарчаваць» аналагічным чынам, не разбурывшы прыгэтым «богообразный» фасад перад моцнымі і ўплывовымі заходне-еўрапейскімі дзяржавамі. Тагачасны каталіцызм на Беларусі выступіў альтэрнатывай, сродкам абароны сваёй духоўнай незалежнасці ва ўмовах наступу імперыі. Калі немагчыма было пагадзіцца са злчынствамі ад імя дзяржаўнага закона, пад спічасцімі скляпеннямі касцёлаў беларусы ўратавацца духоўна, захаваць недатыкальна сваю мучаніцкую душу. Селяніна — героя верша Ф. Багушэвіча — стаць каталікам змусілі, вядома, не нагайкі вайскоўцаў («як хрысцілі мяне казакі з рускага ды ў палякі»), але свядомае чалавечы вырашэнне свайго духоўнага лёсу, выбар. Адаяргаючы гвалт над сваёй асобай, селянін пераходзіць у іншую канфесію, выбіваючыся такім чынам хаця б з духоўнага падпарадкавання дэспатычнай уладзе. А калі спалены духоўныя масты нявольніцтва, застаецца адзіны шлях — шлях змагарства.

Усе лідэры бунтароў, паўстанцаў, ка-

не той, хто нішчыць і знявольвае, а той, хто пакутуе і ахвяруецца.

У драматычным супрацьстаянні з палітыкай русіфікацыі краю каталікам было значна прасцей зразумець спачатку сваю нярускасць, а затым з тутэйшага, мужыцкага, «польскага» вызначыць сябе неўзабаве беларусамі, г. зн. самастойным і паўнаартасным народам сярод еўрапейскіх суседзяў.

Ю. З. ...Я, дарэчы, слухаючы цябе, нечакана падумаў вось пра што. Гэта пэўны парадокс: папярэнне каталіцызму ў свеце мо й больш маштабнае (акрамя Еўропы — Паўднёвая, Цэнтральная і Паўночная Амерыка, Афрыка, Аўстралія), чым распаўсюджанасць праваслаў'я, аднак каталіцызм, ведучы да Бога, не так адчувальна ўплывае на нацыянальнае аблічча — мову, псіхалогію — вернікаў. Я нават схіляюся лічыць рысай каталіцызму прэзуміцыю самаітасці вернікаў. Іншая рэч, што, так бы мовіць, рэгіянальны каталіцызм могуць і пасягаць на нацыянальны складнік чалавечай душы, асабліва калі гэтая канфесія набывае характар дзяржаўнай рэлігіі: чым не прыклад палітыка польскага каталіцызму адносна вернікаў-беларусаў?..

Я. Ш. ...У процівагу да беспамерна-імперскага Усходу, што не без актыўнай дапамогі дзяржаўнай рэлігіі зніваў і растварыў у сваёй вялікарускай усёз'яднальнасці мільёны «мнороддзев», каталіцае яднанне з народамі Заходняй Еўропы ніколі не ставіла беларусаў (колішніх ліцьвінаў) перад італьянцамі, французамі, іспанцамі, немцамі ў якасці «меншых братаў», «сапсаваных усходам лацінікаў» і да т. п. Нават у сваім сучасным абсечаным, міграцыйна-выпаваным стане Беларусь па насельніцтве і тэрыторыі нічым не ўступае Аўстрыі, Бельгіі, Венгрыі і іншым развітым еўрапейскім краінам. Адзіны духоўны цэнтр для каталікаў краін Еўропы — Ватыкан — аніяк не абавязвае, каб усе каталікі становіліся «італьянцамі», хоць малітоўная латынь, што пачынаецца для кожнага верніка шчырым зваротам «АВЭ МАРЫЯ, ГРАЦЫЯ ПЛЭНА» («Вітай, Марыя, поўная ласкі»), аднолькава чулая як для сэрца рымляніна, гэтак і для мюнхенцаў, пражан ці менчучоў. Зрэшты, і само паняцце каталіцызм перакладаецца як «агульналюдскі», міжнародны і не можа манапольна належаць толькі італьянцам альбо палякам, бо ўсе народы са сваёй роднай мовай роўныя перад Богам, а манія нейкай выключнасці, месіяніскасці, падаецца, ужо не ад хрысціянства. Іншая рэч — культурная італьянізацыя, якая на працягу стагоддзяў шырылася ў

Сёння Аляксею Русецкаму—80... Віншуючы Аляксея Сцяпанавіча са слаўным юбілеем, зычым яму здароўя, новых творчых поспехаў!

АЖЫВАЕ ЖЫВОЕ Ў РАДКУ

Муза Клію лічыць, што Гісторыя адбылася нібы толькі тады, калі ў яе, у гісторыі, з'явіліся свае паэты. Хай славіцца дзяржаўныя мужы і палкаводцы, філосафы і дыпламаты, і час рухаецца з нідактуль у нікуды, але пакуль не заспяваў, не залямантаваў, не замацаваў на папірусе вершаванай мовай пра гэты час ашуг ці берд, менестрель або плясляр, акын ці трубадур, гісторыя быццам і не даспела, чагосці ёй не стае, каб зрабіцца ў вачах сучаснікаў і нашчадкаў сапраўднай, існай. І пакаленне паэтаў, да якога належыць Аляксей Русецкі, пачынала працу на літаратурнай ніве з адчуваннем такой высокай ролі і ганаровай адказнасці самога рыфмаванага радка.

Праўда, як мы цяпер усвядомілі, быў яшчэ адзін крытэрыў у літаратуры і мастацтве ў 30-ыя гады, бо нарадзілася ўжо савецкая традыцыя утылітарнага прызначэння паэтычнага слова. Каб твае строфы друкавалі, каб займець права на выданне кніжкі, каб не ты сам сябе, а савецкая грамадзнасць прызнала цябе паэтам, трэба было назапласціцца на творчым рахунку агульнапрызнаных заслуг. А для гэтага зусім натуральна з першых спроб пярэавершаскладальнік уключаў у свае тэматычныя абсягі надзвычайныя патрыятычныя заклікі, рэвалюцыйны энтузіязм мас, самаахвярнасць бальшавіцкіх памісараў, веліч сталінскіх планаў-пяцігодкаў, класавую неапрацімасць і рамантыку будаўніцкай сацыялістычнага ладу. Падкрэслілі — натуральна. Без прымусу. Так тады пісалі і самыя таленавітыя.

У тым часе, з той Эпохай засталася і маладосць пакалення са сваімі маладымі марамі, каханнем, энтузіязмам, працай. Большасць з нас старалася ўсё рабіць сумленна. Памыліліся, прашылі, трапілі ў палон забабонаў — было, але ж не пазых намерам. І вось сёння, ў канцы ХХ стагоддзя, нашы ўнікі ці не тыкаюць табе ў твар: жакі таталітарызму... сталінскі ГУЛАГ... прымушовае ка-

лектывізацыя... «З якой жа прастатой цяпер хлапачы мітынг шматгалоса адно благое пра цябе, з былым тваім жыццём і лёсам...» Чамусьці ад пакалення Русецкага вымагаюць адрачэння амаль ад усяго таго, чым яно жыло. А яно і само пакутавала, калі, жывучы і сапраўды ў «ганебнай аблудзе», бачыла, як свабодную думку прыціскалі і абракалі «казённыя аўтарытэты». Эмацыянальны роздум пра гэта паэт заважшае пранікнёным вершам: Сваё з нараджэннем конны займеў: вечна жывая; пад старасць маўчком нездарма памірае у голадзе гордым Арол і Леу — ніводзін аб'едкаў ніяк не ўжывае.

Прачытаўшы «Спадчыннасць» Русецкага, я адразу прыгадаў і куляшоўскае: «Мы не кожную птушку называем Арлом...» Паэзія жывіцца вяршынямі дэлаглядамі і паветрам. Невыпадкова ж яе аўтарытэты знаўца Рыгор Бярозкін грунтоўны артыкул пра творчасць Аляксея Русецкага назваў радком: «Я: рэвалюцыя з маленства жыву...», вызначыўшы творчую ролю паэта як «душэўна актыўнага, свядомага правадніка Рэвалюцыі, яе гістарычна вялікаснай, высокай волі». Менавіта так — з вялікай літары — Рэвалюцыі.

Здаецца, нам цяпер даводзіцца быць сведкамі чарговай змены вех у самым разуменні гістарычнага працэсу, бо рэвалюцыйны яго шлях нібы не вытрымлівае правяркі жывым вопытам, шлях фатальна крывава і трагічны для народа, які наважыць такую рэвалюцыйную рабіць. І калі ранейшыя пакаленні ў слаўтай вышнове Ж. Жарэса — «Рэвалюцыя — самая варварская форма прагрэсу» — акцэнтавала слова «прагрэс», то сёння настала пара падсумоўваць менавіта

«варварскія» яго вынікі. Мабыць, гэта зананмерна.

Толькі давайце помніць пра светлыя і высакародныя паэтычныя парывы, якімі прадываваны лепшыя вершы і паэмы, створаныя хай сабе і самымі адданымі адэптамі рэвалюцыі!

Паэт заўсёды глыбока і тонка адчувае драматызм самога жыцця, самай рэчаіснасці. Помню, калі ўвесь свет здзіўляўся новай перамоце чалавечай цывілізацыі, якая дасягнула Месяца, праклаўшы на ім першы след кола, з-пад пярэа Русецкага выйшла «Ода колу». Звычайнаму колу і таму — метафарычнаму — колу руху... колу часу... «Хто табе замінаў, быў растружчан табой...»

Цікава дэталі: Русецкі ўспамінаў, што ў юнацкія гады «у сонечным гадзінніку ўсё лета я сам белагаловым быў слупком: два крокі — цень мой — самы раз абедаць». Самім сабой і сонцам адмервай лёс! За бараной і за пісьмовым сталом. Суб'ектыўнае — цень у два крокі — спалучай з няўмольна аб'ектыўным патрабаваннем рэчаіснасці.

У 1970 годзе Русецкі напіша верш «Каралі мы цяжкаю каралі...», дзе нагадае нам, як мы ўсе нядаўна «люблілі гук медзі, крок зладжаны... бітваў прамы». І шчыра прызнаецца: «Жыла тады камсамольская годнасць, не ведала моднай журбы, і любіла нам песні паходнай быў тупат і голас трубы». А верш пра тое, як некалі (яшчэ ў 50-ыя гады) мы абвешчалі «чужым элементам» у сацыялістычнай культуры... гітару. Ды што гітара — Ясецін і Хадыка былі забароненымі лірыкамі! Бо — паводле нашых тагачасных ідэалагічных правядыроў — «спажукаліся» і «спажукалі» чытача дробнабуржуазнымі матывамі і настроймі ў агульначалавечых пачуццях! «Адметныя ў нас былі мары»,

— уздыхае Русецкі ў вершы і з добрым адчуваннем адзначае, што цяпер (у 70-ыя гады) у свеце моладзі чуваць нарэшце натуральны камерны звон, чуваць інтымную шчырасць. «Ды часам з налёту трывога гітарныя струны ірве... За вокнамі наша эпоха няспынна віруе, раве...».

Вірлівая эпоха — што й казача.

Прачытаўшы ягоныя вершы і паэмы, адзначаеш, з якім драматычным напружаннем пульсуе ў лірыцы Русецкага сучаснае самаразумнае паэта. Ён даражыць сваім удзелам у жыццым, так бы мовіць, коле руху, трымае свой крок у паходным тупаце часу і чула прыслуховаецца да «камернага звону» ў душы, да патаемнага голасу сумлення. У асобных радках і строфах уважлівы чытач можа ўлавіць і пэўную разгубленасць, якая трывожыць паэта перад глабальнымі катаклізмамі ў свеце. Нават у паэме, што апявае характава нашага Сусвету ў безлічых Галактык — «Маналог Зямлі» — паэт дае чытачу зразумець, як нібы ў пераможным тупаце і гучных фанфарах б'ецца жывое пачуццё: Тлумна, прагна сваё мы будзем жыццём, аж трасецца зялёная наша радзіма, несціхана трымціць палахлівым лісцем і напуджана бліснае зверва вачыма...

Гэта грамадзянскі неспакой, гэта і паэтычная заклапочанасць сапраўднымі турботамі, бо паэту накіравана праходзіць выпрабаванне на вернасць свайму часу і зберагаць пры гэтым жывую і чулую да ўсяго жывога душу. Таму Русецкі паарлінаму адмаўляецца «падбіраць аб'едкі» модных ідэалагічных заклікаў, правярае сябе адвечнымі катэгорыямі добра і зла. Бо імклівы час на вачах аднаго пакалення ўладарна пераўтварае мару аб гарманічным чалавечым суладдзі ў «аб'едкі» утапічнага міфа, а некаторыя старыя забабоны і догмы — у дабрадзейныя паступлаты вечнасці, у абноўленыя ілюзіі і спакусы.

Як гэта хараша, што ссвіелая галава даўмелася, а сэрца адчула: не выказаць «мовай майскіх салаўёў, і красамствам першацветных кветак, і мовай скрыпкі, што не мае слоў», таго, што адчувае паэт у спрадвечным шопце: «Я цябе кахаю...» І сёння, калі «з хадой бядой ачмурнага жыцця нясцерпная зямлі заняла крыўда», Аляксей Русецкі ўсё мацней адчувае бяспадзённую каштоўнасць самога жыцця. Таго, што дазваляе чалавеку толькі аднойчы ўспрыняць і перажыць салодкае характава прызнання: «Я цябе кахаю...».

Паэту спаўняецца восемдзесят гадоў. Паэт сягоння ПРА ГЭТА складае вершы. Барыс БУР'ЯН.

НАПАЧАТКУ 1992 года Янка Сіпакоў надрукаваў нізкі новых твораў: у «Маладосці» (№ 1) пад агульнай назваю «Прытчы і метафары» і ў «Полымі» (№ 2) — «Кніга прытчаў».

Ужо з'явіўся і першы станочны водгук на «Кнігу прытчаў». У. Конан у «ЛіМе» назваў творы Я. Сіпакова «экспериментальнымі, у нечым нават сюррэалістычнымі навеламі», ухваліўшы іх як «нову з'яву ў нашай паэтычнай прозе».

Цікава, што У. Конан хваліць Я. Сіпакова якраз за тое, за што, напрыклад, П. Дзюбайла ў пачатку 1991 года маладых аўтараў дужа крытыкаваў («знарочыстая ўскладненасць» у творах А. Мінькіна, А. Гуцава, і да т. п.). Сёння ж для нас не такая ўжо і навіна, што многія прызнаныя пісьменнікі ў сваіх творах захапіліся багамі, духамі, продкаў, палтаргействам, экстрасенсамі, тэлекінезам, чыстай фантастыкай. Але чаго дакладна яшчэ не было ў падобнай прозе, і ў Я. Сіпакова таксама, дык гэта сюррэалізм. Наадварот, якраз слаўтава рэалістычная вывучка дапамагае нашым пісьменнікам маляўніча апавядаць пра пазарэальнае, звякла маючы на мэце пэўную ідэю і мараль. Гэтаксама іншасвет Я. Сіпакова месціцца ў межох рэалістычнай апавядальнай плыні: яна поўная загадка і сюрпрызаў, але між тым не перастае быць сама сабою. Падкрэслім і саліднасць сіпакоўскай прозы: яркасць ды энергію яе мовы, трапнасць псіхалагічных і рэчывых дэталей. А што тычыць асобных фрагментаў, эпізодаў, вобразаў, то можна гаварыць увогуле пра іх бездакорнасць. Няма, аднак, ніякай патрэбы доўга даводзіць высокія якасці Я. Сіпакова-навеліста, — яны ўсім вядомыя. Ды і некарэктна разглядаць новыя творы пісьменніка адно ў кантэксце мінулай прозы. Варта засяродзіцца на іншым: на падкрэсленым жанравым пошуку, на спробах Я. Сіпакова знайсці новы тып лірычнага героя-апаўдальніка.

Таму абмінем магчымыя параўнанні з папярэднікамі, з папелечнікамі, з маладзейшымі. Паспрабуем адказаць толькі на адно пытанне: што такое прытчы Я. Сіпакова ў жанрава-стылявых адносінах?

Сапраўды, у навеллах з нізак «Прытчы і метафары», «Кніга прытчаў» абырываюцца так званыя экзістэнцыйныя тэмы. Прычым мала сказаць, што яны відавочныя. Біблейская, да прыкладу, прыпавесць можа цалкам пераклавацца, яна абавязкова ілюструецца і заканчваецца аўтарскім маралізатарствам. Найбольш паказальны тут твор — «Выгнанне дэма-

ІМЯ ХАДАКОЎСКАГА нават у навуковым свеце да апошняга часу было мала каму вядомым. Выключэнне складалі даследчыкі гісторыі і тэорыі славяназнаўства — комплекснай навукі, якая складае сумнасць навуковых дысцыплін пра мову, літаратуру, фальклор, гісторыю, матэрыяльную і духоўную культуру славянскіх народаў. Зараз пасля выхаду згаданай кнігі можна лічыць, што гэта лакуна ліквідавана.

Галоўнай ідэяй народнага самародка, мудрага сына беларускага і польскага народаў было навукова даказаць, што ў мінулым славяне складалі адзінае магутнае племя, якое ў многіх грамадскіх уяўленнях, светапоглядах, духоўнай і матэрыяльнай культуры адрознівалася ад іншых еўрапейскіх народаў. У ліку першых славяназнаўцаў ён абгрунтаваў ідэю славянскай супольнасці ў дагістарычныя часы, з якой выводзіў адзінства рэлігійных уяўленняў, грамадскага ладу і культуры старажытных славян. У адрозненне ад сваіх папярэднікаў і сучаснікаў, што разглядалі славяншчыну ў кантэксце агульнай гісторыі чалавецтва, Хадакоўскі галоўную ўвагу

А. С. Аксамітаў, Л. А. Малаш, З. ДУШОНА СЛАВЯНІНА. Жыццё і дзейнасць З. Я. Даленгі-Хадакоўскага. Мінск. «Полымя». 1991.

Аляксей РУСЕЦКІ

Казкі жыцця

Казачку я новую, напэўна, скласці б мог цяпер «Ліса ды Пеўнік», пра драпежнай хітрасці падман, ды згадалася «Мужык і Пан». Пан дурны, Мужык жа — ой разумны — выдумляў, сам жыў гаротна, сумна, — сучышаўся «Казкамі жыцця», як назваў іх наш наймудры класік; а яны і ў гэтым, новым часе адмысловы будучы мець працяг.

Толькі ў казках, між маной і здэкам прастаму жыццё лёгка чалавеку. Імі ўсіх яшчэ пацешыць нас гэты новы, шмат хвалёны час. Казкі мне — запозняя навука, я такой сваім не зычу ўнукам. Зноў жыву, пакутую, гару лепшай тваёй доляй, Беларусь.

Магія прасторы

Я цяпер жыву ў каменнай скрыні, складзенай з шасці бетонных пліт,

за вакном з прасцецкіх, простых ліній мой шматпавярховы крайд.

Мне ж нішто не засланяла вочы, не звисала столь на галаву; людзі між паверхай вузкіх лоджый бы ў бетонных шчылінах жывуць.

Вышыня, здаецца — там мурашкі, хто ж туды й навошта іх узнёс!

Дзеві ці ўзрастуць між блокаў цяжкіх целам і душой на поўны рост!

Ёсць, напэўна, магія прасторы: от вада аднака й трава, — але рыбкі меншыя ў азёрах, меншыя й быкі на астравах.

Фактар іншы — яснасць думкі й сонца самай той усходняе зямлі: за стагоддзе там усе японцы хоць і на вяршок, а падраслі ж.

Жыць маглі б прыгожа мы й няцесна, толькі стыль у дойлідаў які!.. Можна ўсё зляпіць з бетону — з цеста — характава сцвярдзее на вякі.

Табуля раза

Ад розных зладзеяў ставіцца варта, ёсць хітры замок — надзейны парог, ад пошасці ж гэтай ніякіх гарантаў — ратунку прасі напрамілы бог.

Яна пранікае з тэлеэкранаў канвульсіямі ў дзіцячыя сны: з экрану равуць арангутанна — спяваюць калматыя трасуны-хрыпуны.

Пускаецца фільм мардабойнага здэку хістае герояў крывавае хмель, панам прадае дэмакратка сексу сваю камерцыйную пасцель...

І гэта ўсё трапляе разам у нерушчыстай дзіцячай душы... О tabula rasa [табуля раза] — чыстая дошка [што хочаш пішы].

У моры гандлярства распусты і гвалту хто выгукне покліч трывожны — «SOS!» Цяпер паратункам адзіным у хату,

у школу й кватэру — Ісус Хрыстос,

святые роднамоўны наш Хрыстос.

Спачуванне

«Дабі яго, дабі!», — крычаў з трыбунаў грозны Рым зацята, і гладыятара канчаў адным ударам гладыятар.

Цяпер магутна, апантана раве натоўп навокал рынга: «Бі левай, левай!» — Менск ці Рыга, маўляў, не ўстане больш з наждаўна.

Вятрамі рознымі вякі людскія абывалі душы, а ўсё шануецца такі ж, як і раней, злоцелы й дужы.

Аслаблы падае, не ўстане, сабе не ўчуўшы спачування.

Дарога

Вечарэ, не стае ўжо сіл, а дарога вокамгненным лётам кліча зноў за сіні небасхіл; прагну ўбачыць што далей там, што там! Ці настане дзень вярсты той сотай!..

ІНШАЦВЕТ У МЕЖАХ РЭАЛІЗМУ

Прытчы Янкі Сіпакова

наў». «Пам'ятаеце ў Евангеллі?» — задае рытарычнае пытанне адзін з герояў гэтай прытчы, Бездакорны. Ён пераказвае евангельскую гісторыю пра тое, як нячыстыя духі, выгнаныя Ісусам з грэшнага чалавека, пайшлі ў свайны, а затым патанулі ў моры. Бездакорны, прэзідэнт дучы на ролю Хрыста, прымушае грэшных мужчын і жанчын каяцца, выганяць з сябе дэманіў. Сцэны гэтага выгнання самыя працяглыя ў навіле. Адзін жа з грэшнікаў урэшце змушае каяцца і самога Бездакорнага, бо і ў душы апошняга, аказваецца, жыве страшны чорт. «Ой, вінаваты... Ой, гару...», — журчыцца на падлозе Бездакорны... Апавядальнік жа разважае: «Жыццё тваё, Божа, шырыцца за звычайнае жыццё, калі ў ім і грэшнікі і святныя могуць вольна так лёгка паядноўвацца і ўжывацца ў адным чалавеку. І калі самымі святымі часам аказваюцца не тыя, хто пра гэта гаворыць, а тыя, хто ў гэта верыць. Вернікі часцей за ўсё бываюць святымі».

Прынамсі, у канцы XX стагоддзя падобная форма наводзіць на думку пра нешта выкапанае (пры жаданні можна распавесці тут і традыцыю, скарынаўскую, напрыклад). Аднак шчырае ментарства сёння не можа не раздзяляцца. Сёння перагружаны адмысловымі спасылкамі кантэкст усё ж такі патрабуе тыпалагічна «свайго», лёгкага апавядальніка, знакамітага іранічнага пост-інтэлектуала. Ён неабходна з'яўляецца на сцэне, нават па-за воляю аўтара, — у прыпавесці «Усё, што па пары», напрыклад.

У гэтым абразку дасціпны апавядальнік раскавае чытачы пра тое, як варагуюць між сабой правыя і левыя рукі, ногі, бровы, вушы, іншыя бінарныя сфарміраваны ў чалавеку. Не забыты і нос. Але напрыканцы наведзены наш гарэзлівы сурзамовца знікае, і новы гаспадар разбурае тэкст. Ён глыбакадушна тлумачыць: «Значыць, усё, што ў чалавеку па два, часам сфарміраваны між сабою. Энергія не сфарміравана ніколі, бо яна адна. І таму вечная. Як бы гэта растлумачыць усё, што сфарміравана? Божа наш, навошта ты дазваляеш нам сфарміраваць тады, калі дурні прыкінуліся разумнымі, а разумныя змушаны слугаваць ім?»

Як бачым, залішне сур'ёзна паставіўшыся да фармальнага прыкмет абранага жанру (наўнасць у прытчы маралі), пісьменнік гатовы цягнуць павучанні ў кожны абразок — хоць бы і за вушы.

Ён увагоўле, здаецца, пераацэньвае мастацкі патэнцыял прасцейшай стылізацыі пад прытчу. Так, у апавядзе «Гумно» папулярна-асветніцкая намеры аўтара празрыстыя да наўнасці, да дзіўчай тэлеперадачы пра Біблію, — уласна-мастацкае тут заканамерна чэзне (падобныя наведы іншай тэматыкі: «Тысячагадовы дзень», «Двое для дваіх», «Аб'ява ў газеце»).

Між тым літаратурная прытча сёння — гэта зусім неабавязкова адкрытая дыдактыка, падкрэсленая, выпнутая няўнасць часу і прасторы, дэманстратыўная сімвалізацыя характараў і абставін. Слова ўжо само па сабе знак, і актуалізаваць знакавую прыроду любога слоўнага вобраза можна намнога больш эканомнымі сродкамі. Што выдатна дэманструе і сам Я. Сіпакоў.

У абразку «Гармонію» герой-апавядальнік завітаў на ферму без страху — з'эле каровы. Просіцца слова — на калгасную ферму; але калгасы ні разу не згадваюцца, ёсць ненавядзлівая, у дыялогу, перыфраза, тыпу: гаспадаркі, якія спарніваюць між сабой, хто болей птушак па-над свае палі загоніць, каб апошняя ўгноіваліся. Час дзеяння акрэслены ў трох абзацах, з падрабязным, прадметным апісаннем пакутных вёсак, па якіх блукае апавядальнік. Для чытача напачатку карціна настолькі пэўная, што ён зусім не заўважае адсутнасці ў тэксце ключавых слоў, якія робяць апісанне адназначным («калгас», «неперспектыўная вёска», «радыяцыя»), або пазначэнне нейкай даты. Уражвае вельмі выразная рэальнасць, нават будзённасць усяго, пра што ідзе гаворка. Сярод знаёмага гнятлівага запустання апавядальнік чуе захваты, залісты гармонік, і, ідучы на ягоны голас, выходзіць да голага кароўніка.

Я. Сіпакоў з блыскам паказвае вясковага дзядзьку-гармоніста, які іграе каровам: дзядзькаву цыгарку і неадменнае «ундзэка» ў размове з апавядальнікам, мяхі гармоніка, што шкрабцуца аб куфайку, шчып-

лучы часам зарослую сівой шчэціню дзядзькаву шчаку, адкасае вуха шапкі-аблавушкі, што, звесіўшыся, трапляе між мяхоў...

Пазарэальнае, прытчавае выступае на першы план амаль незаўважна плаўна, разам з натуральнай фэбульнай кульмінацыяй (такага ж плана навіла «Як спакайней»): апавядальнік раптам разумее, што музыкай дзядзька корміць знясіленых кароў; што гэтае «легка на серцыце ад песні веселой», якое бы выгаворвае гармонік, гіпнатызуе змучанае жывёлу, і яна перастае на час «музычнай паўзы» нема енчыць, просіцца ежы. Апавядальніку робіцца вусцішна, і ён уцякае ад убачанага. Але ці можна ад гэтага ўцякаць? Я. Сіпакоў заваршае прытчу стылізаванымі радкамі, якія, здаецца, мала што дадаюць да ўжо сказанага пра фантазмагарычны здэк, падман, смерць, запустенне: «І я ўжо злаваў на тое, чым яшчэ нядаўна цешыўся, і прагнуў таго, калі чаго раней праходзіў па-благліва. І радаваўся таму, чым яшчэ толькі што засмучаўся, і засмучаўся тым, што ўчора яшчэ мяне радавала і прыносіла асалоду».

Як паказала пісьменніцкая практыка, самым натуральным для нашых аўтараў шляхам у іншасвет стаўся шлях праз фэблор і міфалогію (нездарма на старонках «ЛіМа» ўсё часцей цытуюцца В. Каваленка і У. Конан). Ідзе гэтым шляхам і Я. Сіпакоў, — дзе паслядоўна, а дзе — адмыслова кружыючы ў пошуку новых мастацкіх рашэнняў. Я. Сіпакоў мастак дужа пластычны, пісаць нерэальнае яму лёгка, — па слова, па фантазію, што называецца, у кішэнню не лезе. Ён умее яскрава і вынаходліва намалюваць іррэальную сітуацыю, нават самую стандартную: перасяленне душы, звычайна дамавіка, праблемы з двайніком-цеменем або стан чалавека-істоты невядомай, што на вачах пераўвасабляецца («Адзін з нас», «Хатнічак», «Заложнік», «Клетка», а таксама «Перад гільяцінай», «Абсурд», інш.). Паколькі алузіі з хрэстаматыійнай межнай класікай ды з элементарнымі філасофемамі часам проста навязліва, то чытачу застаецца чакаць толькі арыгінальнай развязкі. Але якраз яна зазвычай адсутнічае: напрыканцы сцэрае рыторыка з

далёкімі намёкамі, узоры якой мы ўжо прыводзілі.

Стыльвы эклектызм часінамі дужа адчувальны. У навіле «Хатнічак», напрыклад, паказальна змешваецца «міфалагічнае» мысленне з паводлефальклорнай паказкай і з дыдактыкай уласна прытчы. Пачатак навілы — адухаўленне старажытных стыхій: агню, жалеза і дрэва, іх таемных узаемаадносін у абрадах жыцця і працы чалавека. Асноўная частка, таксама дастаткова паэтычная, — гэта амаль казачнае апісанне нораваў хатнічка. І заканчэнне прытчы звязана з сучаснымі фігурамі, з лёсам старых, кінутых на вёсцы бядушнымі дзецьмі.

Адзінае, чаго не хапае, — арганічнасці: каб кожная рабрына гэтак прасталінейна свім рубам не выпіралася.

Вылучаецца арганічнасцю з малодасцеўскай падборкі прыпавесці «Тыя, што ідуць». Што яе адрознівае ад вышэйпамянёных навіл, у якіх распісваецца агульнавядомае! Канцэпцыя. Ідзе. Выхад у іншасвет не наўздагон модным павевам, не дзеля прафесійнага самасцвярджэння. А ён для яе нарадзіўся — зараз ужо Крылатка ні з кім, апрача яго, не хацела хадзіць па куст...» І далей згадваецца Бог, які і сам бы не разабраўся, што ў людзей да чаго. За мараль выносіш хіба думку пра тое, як солідка грашыць з прастытуткамі і як гэта іх выхоўвае.

Нешта падобнае (агульнастворы збой) разбурае і прыпавесць «Туман». Самая жа няўдалай паддалася навіла «Катаванне на стайні». Эрэтыка з пераходам у секс не можа існаваць у кантэксце, які стылізаваны пад фальклорную казку-легенду, ды з дзеючымі асобамі — былымі студэнтамі «аднаго савецкага інстытута». Меладраматычны пафас («Пачвары! Свалачы! Святыя!»; «О, хто зразумеў...»), мякка кажучы, яшчэ больш недамыслы.

І ўсё ж творчая рызыка не можа не выклікаць павагі і ўвагі. Асабліва, калі пошук вядзе адзін з найбольш таленавітых пісьменнікаў, і на ягоным шляху, натуральна нягладкім, усё ж сустракаюцца яркія мастацкія ўдачы — што сведчыць пра новую ступень разнаволення, раскаванасці сучаснай беларускай літаратуры.

Людміла КОРАНЬ.

«Які я шчаслівы ў сваёй сярмязе...»

звяртаў на своеасаблівае жыццё і светапогляд славян. Ён лічыў, што славянскі дух да пэўнага часу быў вольны ад хрысціянскага ўніверсальнага, уласцівага духоўнаму развіццю іншых еўрапейскіх народаў. Уніфікатарская ж роля хрысціянскай культуры і цывілізацыі, пльнь новай веры, прыўнесена ў жыццё славян, на думку Хадакоўскага, «далучыла нас да неподобных нам іншых еўрапейскіх народаў», з'явілася «падкопам пад заўсёды мілую нам народнасць», пад якой ён разумее самабытную славянскую культуру. Таму ў мове народа, яго паэзіі, звычай і абрадах ён шукаў і знаходзіў праславянскія элементы, не скажонія чужым уплывам. Просты народ, а не шляхты, якая, па яго словах, прыняла чужую культуру і з пагардай адкінула родную, Хадакоўскі лічыў асноўным стрыжнем нацыі — у процілегласце тагачаснай афіцыйнай навуцы, якая ў паняцце «народ» уключала толькі дваранства, у рэдкіх выпадках яшчэ і мяшчанства. Хадакоўскі першы сярод славянскіх вучоных адзначыў высокую мастац-

кія якасці народных песень, казак, паданняў, легенд і ўбачыў у іх крыніцу, па яго словах, «для ўзбагачэння нацыянальнай літаратуры, насычанай безмеры чужароднымі элементамі». Сабраны багаты фальклорны і этнаграфічны матэрыял ён выкарыстоўваў для напісання этнічнай гісторыі народа, фарміравання грамадскай думкі, выяўлення элементаў народнай самасвядомасці.

Хадакоўскі дзе пехатой, а дзе на перападных аб'ездзіў амаль усю Беларусь, Заходнюю Украіну, поўдзень Польшчы, поўнач Расіі, распавядаючы курганы, магілы, шукаючы старажытных рэчэй пад стрэхамі хат, у сховішчах і палацах памешчыкаў, запісаў з вуснаў народа песні, казкі, прыказкі, прымаўкі, трапныя выразы, асабліва сці мовы мясцовых жыхароў. У яго дарожных нататках раз-пораз мілгваюць назвы гарадоў — Мінск, Віцебск, Гомель, Гародня, Магілёў, Полацк і содэн вёсак і старажытных паселішчаў. Наведваючы славянскія вяселлі, дзівочыя вечары і запісваючы там фальклорныя творы, Хадакоўскі з

захвапленнем зазначаў: «Шчасце па зямлі блукаць сярод народа, жыць у поўную моц паэтычным жыццём сялян! Які ж я шчаслівы ў сваёй сярмязе, з маймі беднай стравой, калі мне раскаваюць пра свае ўспаміны і жаданні! Сярод народа жыве дабрадзейнасць, сярод народа паэзія жыве! Пакажыце мне хоць аднаго селяніна-земляроба, каб па ўласным жаданні дрэнна рабіў. Дрэннае сэрца мае той, хто не любіць народа ўсёй братняй любоўю». Заўсёдна дарога і пастаянная зносіны са спевакамі, казанікамі, лекарамі і іншымі народнымі талентамі, перапіска са шматлікімі карэспандэнтамі, якія жывілі яго багатым духоўным пажыткам — усё гэта стварала невывярнутую крыніцу для яго навуковых пошукаў.

У сваіх даследаваннях Хадакоўскі не абмяжоўваецца дадзенымі аднаго якога-небудзь са славянскіх народаў, а імкнецца па магчымасці сабраць матэрыял па ўсіх славянах. На патрабаванне А. Чартарыйскага абмежавацца тэрыторыяй Польшчы Хадакоўскі ў лісце да Л. Крапінскага пісаў: «Няхай

патрыятычная думка не аддзяляе ад мяне іншых славянскіх краін. Калі перастану быць братам для рускіх, чэхай, венграў і іншых, павінен буду спыніць усе намеры, тады і польская старажытнасць знікне. Без іншых гэтага адкрыць не магчыма». На шматлікіх прыкладах у кнізе раскрываецца бясплённасць мецэнацтва: мала чаго атрымаў Хадакоўскі ад такіх мецэнатаў навуцы, як князь А. Чартарыйскі, граф М. Румянцаў і іншыя, якія, не разумеючы сапраўднай сутнасці яго ідэй, у першую чаргу патрабавалі задавальнення іх часам недарэчных жаданняў. З цікавасцю азнаёміцца чытач з фактамі біяграфіі нашага слаўтага земляка, даведаецца пра яго навуковыя дыспуты з М. Карамзіным, К. Калайдовічам, віленскім дактарам Я. і І. Снядзімімі і С. Юндзілам, якія бесцырымонна абышліся з ім за яго крытыку хрысціянства і асабліва каталіцкага духавенства, за празмернае ўсхваляеце язычніцкай даўніны. На шырокім сацыяльным фоне тагачаснага жыцця Усходняй Еўропы аўтары кнігі прасочва-

той самай стыльвай арганічнасці.

Цікавыя па выкананні і такіх прамадзанаўчых прыпавесці-эскізы, як «Дарога», «Наперад, наперад», «Плэстылінавыя людзі». У іх ілюструюцца нашы паслягарбачоўскія сацыяльныя «адкрыцці».

Што тычыць класічнай містыкі пераўвасабленняў, то падобныя наведы не ўразілі («Перавернуты», «Свой ясаму»).

Даўно вядомы Я. Сіпакоў і як аўтар твораў пра каханне. Эрэтыка, каханне так ці інакш прысутнічаюць ці не ў палове і новых навіл. Падобныя прыпавесці Я. Сіпакова вельмі розныя, ад рамантычнай «Заміры» да маламастацкай «Двое для дваіх».

І ўжо зусім шчырае паэтычнае маленне на зрас падаецца ў «Партрэце сонца і мора». Ва ўсякім разе гэта разнастайны модны сярод маладзёўшых празаікаў дэструктыўны, татальна-дэзэклівы мастацкі погляд на эрэтыку. Мае сэнс час ад часу пісаць пра інтымнае і паводле не самай авангарднай псіхікі. Безумоўна, калі пісьменніку не здарэцца густ і паучыць меры.

Згадаўшы ў прыпавесці «Яшчэ ў статку» праміскуітэт, сексуальную рэвалюцыю на Беларусі, прастытуцыю, бізнесменаў і рэжэіраў, Я. Сіпакоў піша: «Ён (Сонцапаў. — Л. К.) нешта новае займае, але нешта і страціў. Яму здавалася зараз, што яна для яго памерла—тая, ранейшая. А ён для яе нарадзіўся — зараз ужо Крылатка ні з кім, апрача яго, не хацела хадзіць па куст...» І далей згадваецца Бог, які і сам бы не разабраўся, што ў людзей да чаго. За мараль выносіш хіба думку пра тое, як солідка грашыць з прастытуткамі і як гэта іх выхоўвае.

Нешта падобнае (агульнастворы збой) разбурае і прыпавесць «Туман». Самая жа няўдалай паддалася навіла «Катаванне на стайні». Эрэтыка з пераходам у секс не можа існаваць у кантэксце, які стылізаваны пад фальклорную казку-легенду, ды з дзеючымі асобамі — былымі студэнтамі «аднаго савецкага інстытута». Меладраматычны пафас («Пачвары! Свалачы! Святыя!»; «О, хто зразумеў...»), мякка кажучы, яшчэ больш недамыслы.

І ўсё ж творчая рызыка не можа не выклікаць павагі і ўвагі. Асабліва, калі пошук вядзе адзін з найбольш таленавітых пісьменнікаў, і на ягоным шляху, натуральна нягладкім, усё ж сустракаюцца яркія мастацкія ўдачы — што сведчыць пра новую ступень разнаволення, раскаванасці сучаснай беларускай літаратуры.

Людміла КОРАНЬ.

юць нялёгка шлях вучонага-першапраходцы, які здолеў сказаць новае слова ў археалогіі і фалькларыстыцы, этнаграфіі і мовазнаўстве. Значным быў яго ўплыў на філаматаў, навуковыя працы такіх прадстаўнікоў беларусістыкі, як К. і П. Тышкевічы, К. Вуйціцкі, Ю. Крашэўскі, Р. Зянькевіч, М. Федароўскі і іншыя. Вялікі інтарэс праяўлялі да дзейнасці Хадакоўскага ўкраінскія і рускія славісты М. Максімовіч, І. Бадзьянскі, Я. Галаваці, М. Карамзін, М. Пагодзін, І. Снегіроў, І. Сразнеўскі і інш., а таксама славісты Заходняй Еўропы.

Праз усю кнігу аўтары пэўнадоўна раскрываюць велічыню постаці Хадакоўскага не толькі як вучонага, які ўсёй душой аддаў службцы пастаўленай перад сабой мэце, разумеючы яе навуковую і сацыяльную вартасць, але і як добрачылівага чалавека з адкрытай душой і ўласцівай беларусу талерантнасцю. Хадакоўскі называў сябе нярэдка тутэйшым, чым падкрэсліваў сваю прыналежнасць не толькі да беларускага народа, але і да ўсіх славян. Нездарма аўтары назвалі кнігу «З душой славяніна».

Я. САДОУСКІ.

Пагарэльцы

Як памяць,
Продкі ў спадчыну
Перадалі век ад веку
Хто — меч,
Хто — песню матчыну,
Хто — збожжа цёплае ў засеку.

Мы па-дурному свет зыначылі.
За камунізм ішлі на сечу,
А здань яго здалёку ўбачылі —

І зноў вяртаемся ў галечу.
Свабодныя нібы, а горбімся,
Па свеце ўсім, згубіўшы сорам,
Як пагарэльцы, ходзім з торбаю,
Жабрачам мы на хлеб і скорам.
Паны заморскія — не родзічы.
Каму баліць бяда чужая!
Жывём, канцы з канцамі зводзячы,
Ад ураджая да ўраджая.
Што там, наперадзе! Не знаём.
І, час свой зганьбіўшы агулам,
Мы будучае ўспамінаем
Цяпер, спыніўшыся ў мінулым.

Жыццё,
Якую спадчыну
Пакіну я сваім нашчадкамі!
Мо толькі песню матчыну,
І то — прыбітую падаткам.

Помнік

Колькі жыццяў сцяга!
Чый тут прах!
Не адкажа
Сталінскі ГУЛАГ.

Ён не з мармуру, не з вечнай бронзы,
Помнік гэты — памяць пра замучаных:
Над магілай — белая бяроза,
На барозе белай — дрот калючы.

Вось
Пакутны сімвал
Твой, народ, —
Перакручан лёс,
Як гэты дрот.

Юды

Дух народны ўваскрэсае ўсюды.
Ды былі і ёсць на свеце Юды —
Д'ябл-чужаку прадаць гатовы
Жонку, сябра, край свой родны, мову.
Рукі іх і душы іх у сажы:
Ганьбяць у агні святыні нашы —
Сцяг і герб з выяваю Пагоні.
О, не задыхнуцца ў дыме коні,
Вершнік кожны вырвецца з агню —
І асілім здрадную гайню,
Абаронім іх, святыні нашы,
Ад людзей, чья душа — у сажы.
О, не задыхнуцца ў скапцы коні!
Гімнам нашым стане кліч Пагоні,
І ў пятлю палезуць самі Юды —
Дух народны ўваскрэсае ўсюды.

Смерць

Беднае дзіцятка!
Ясны свет
Вакол,
А цябе —
Забраў
Пясчаны дол.

Шмат праблем у нашы дні,
Ды адна касе ўсе праблемы:
Ходзім пад Чарнобылем усе мы,
Як на вечным бюлетні.

Бачым, хворыя даўно,
Саркафаг цень над родным краем.
Дзе, калі, каму хутчэй, чакаем,
Смерць пастукае ў акно.

Беднае дзіцятка!
Непражыты лёс.
Дзе ты,
Міласэрны наш
Хрыстос!

Няпэўнае жыццё.
Няпэўны час.
У рай вялі, ды падманулі нас.
І не відаць у будучым прасвету.
Калі і хто запаліць у жыцці
Надзей выратавальную ракету,
Каб бачна нам было, куды ісці!
Агеньчык слабы ззяў — і той пагас.
Няпэўнае жыццё.
Няпэўны час.

Каляжанкі

Утрох вечаруюць на лаўцы
Суседкі мае, мікалаўцы.

ЕДУ У ГОМЕЛЬ да Піпчанкі.
Апошні раз я з ім бачыўся год на-зад —ездзіў у лясгас са справа-здачай і там, у раёне, сутыкнуўся з ім на аўтобусным вакзале. Нездзе блізка тут жылі яго бацькі, і ён ужо ад іх ехаў у Гомель. Адыходзіў аўтобус, дык Піпчанка толькі і паспеў спытаць: «Ну, як ты тут — змагаешся?» І ступіў на падножку. Ды не, яшчэ раз павярнуўся да мяне і сказаў гучней: «А то давай да мяне, га? Будзеш у Гомелі — пазвані». Ён назваў нумар тэлефона. «Запомні, запомні», — настаяў ён, калі я кінуў галавою. Яму, пэўна, здалася, што я кінуў для прыліку, але я запомніў — год майго нараджэння... І вась да пары да часу Піпчанка і яго тэлефон мала што для мяне значылі, толькі зрэдку, як успомню яго, бывала, падумаю: што ён там за начальнік, калі сам падбірае сабе работнікаў? А цяпер гэты мой Піпчанка вунь як неспадзявана мне прыдаўся!..

З Піпчанкам я вучыўся ў тэхнікуме. Быў ён сярод нас, надта ж зялёных, сталы ўжо чалавек, нават жанаты. Ды што там сталы — вайну прайшоў, тры раненні, пяць узнагарод!.. І хадзіў ён яшчэ ў гімнасцёрцы і ў галіфэ, і падпяраваўся вайсковым рэменем. І вось такая неадпаведнасць: гэты сямейны, сталы чалавек на ўроках быў самы несур'ёзны, дурэў як хлапчук, выкладчыкі вачам сваім не верылі — ён перастраляваўся з якім-небудзь падшыванцам папяровымі шарыкамі!.. Напэўна, у свой час ён не прайшоў нейкай такой стадыі — трапіў на вайну ў семнаццаць, калі чалавек яшчэ ды след не перадурэў, і вась цяпер, пасля вайны, ён і дабраў на ўроках той стадыі. А то быў у нас яшчэ такі смешны анекдот — мы ім проста даймалі Піпчанку. Згарэла хата, і сусед расказвае следчаму, як усё было. А было так, што усю ноч ён грашыў з жонкаю, выйшаў раніцай на ганак — а ад суседняй хаты засталіся адны галавешкі. Увесь час у анекдотце паўтаралася: «Ну, саграшылі мы з жонкаю яшчэ раз...» — і вась паварочваецца нехта з нас на ўроку да Піпчанкі — малако на губах не абсохла, а вякае ж, яшчэ нават не ведаючы, што гэта такое: «Антон, ну саграшылі мы з жонкаю яшчэ раз...» — Піпчанка падае грудзямі на парту, твар яго ўдушліва сінее, потым на ім выступаюць чырвоныя плямы, Піпчанка заходзіцца смехам, канчае...

Дык вась да гэтага Піпчанкі я і ехаў цяпер у Гомель. Пазваніў з вакзала. «А, гэта ты, паляшук», — пазнаў ён мой голас. Я спытаў, дзе яго работа, бо хачу прыехаць і пагаварыць. Спытаў, а ён нешта марудзіць. Але нарэшце азваўся, неяк збянтэжана, ці што: «Не, на работу пакуль што не трэба. Пад'язджай на плошчу, да парку. Праз гадзіну — так!» І паклаў трубку.

Нешта мне ў такім скупым яго адказе не спадабалася — як быццам ён не рад быў майму званку. Але ж ён мне сам некалі даў нумар свайго тэлефона!

Піпчанка быў у чорным касцюме, у якім я ніколі яго не бачыў, але ўсё роўна я здалёк пазнаў яго, бо меў ён запамінальны твар: пляскаты з бакоў, унізе правільны клін, і качыны нос. Мы паздараўкаліся, і тут я пашкадаваў, што не сказаў Піпчанку па тэлефоне таго, што прагучала б для яго паролем, звоніць

падшыванец, з якім некалі разам вучыўся, — тады, можа, ён і сустрэў бы мяне вяселей. І я паспрабаваў разварушыць яго сваім паролем цяпер: «Антон, ну, саграшылі мы з жонкаю яшчэ раз...» Сказаў і бачу — не плякець! Не той Піпчанка. Прайшоў усе стадыі, а я ўзнік перад ім са сваёй ранейшай дурнаватай усмешкаю — адразу відаць, што мая стала, дарослая стадыя, можа, і не пачалася.

Ён стрымана ўсміхнуўся, і то больш вачамі...

З аўтобуса мы выйшлі на ўскраіне, вакол — ніводнага высокага дома, адзін прыватны сектар. Тут і жыў Піпчанка. У цесця — займаў палову драўлянага дома. Антонава жонка не захацела ехаць у лес, а яму, удзельніку вайны, ды яшчэ параненаму, няцяжка было атрымаць вольны дыплом, дык ён і прыгрэўся калія я ў горадзе.

Зайшлі ў магазін, захапілі пляшку гарэлка. Мяне дзівіла, што Піпчанка увесь час маўчаў, і па твару яго было відаць — нешта чалавек непакоіць. Так ён і прывеў мяне ў сваю хату. Хаця — гэта была ўсё-ткі не хата, а дом, асабліва ўсрэдзіне. Пасярод залы прыгожы папіраваны стол, пад яго падсунуты такой жа самай масці крэслы, на стале шклянны, а можа, і крыштальны ваза, а каля сцен — ужо глыбокія мяккія крэслы, — жывуць жа людзі, падумаў я, бо на такое крэсла садзіўся першы раз у жыцці. Сеў і Піпчанка. Ён не вельмі шыра, неяк вяла распываў, ці сустракаўся з кім з нашых, а яго жонка, без мітусні, спаваля збірала тым часам на стол розную закусь. Жонка ў Піпчанкі была чарнявая, але не такая, як Зоя, бо ў Зоі чарнявасць з ружовінкай, а ў гэтай на твары і на вуснах пераважала тэкое, знаеш, чарнічнае адценне. Гэта я заўважыў, бо паціху прыглядаўся да Піпчанкавай жонкі, уяўляючы сабе, што і Зоя магла б быць не горшай за яе гараджанкай. Нарэшце гаспадыня прынесла з другога пакоя маленькія, на высокіх ножках кілішкі, тады і мы з Піпчанкам падселі да стала.

Выпілі за сустрэчу. З такіх маленькіх кілішкаў я ніколі не піў, ткі пальцам — уся гарэлка выскача. Але ўсё-такі ў галаве трохі закружыла, і тады я спытаў Піпчанку, якую работу ён мог бы мне прапанаваць. У мяне чамусьці была ўпэўненасць, што ён працуе ў зелянгасе, бо ў горадзе нашаму брату лесніку па спецыяльнасці можна ўладкавацца найперш у зелянгасе. Але пакуль што нічога пэўнага я ад Піпчанкі не пачуў. «Ты будзеш

мець справу з лесам», — сказаў ён, адвядзячы ўбок вочы.

Яго адказ мяне аздачыў і насцярожыў. Што значыць — буду мець справу з лесам? З якім лесам? З жывым, з мёртвым? Лес можна саджаць, а можна і секчы, а для мяне гэта прынцыповая розніца, я хацеў бы быць лесаводам, а не лесазводам.

Я не мог быць лесазводам — гэта маё табу. Табу ці табу? Але ўсё роўна, галоў-

ён: «Не знаеш, якую? Лес будзеш саджаць ці пляжыць? — І невядома, чым я так яго ўгнавіў, што ён ажно абурэаца: — Лесаводы! Лесаводы вы, а не лесаводы! Кім будзеш, пытаю, як тэхнікум скончыш? У мяне ўжо душа ў пятах, так ён мяне працінае позіркам, але ўспомніў — тэхнікум выпускае лесаводаў, так напісана ў аб'яве, дык я не сваім голасам і адказваю: «Лесаводам буду». Тады ён ставіць мне адзнаку і ўжо ле-

Мікола КУСЯНКОЎ

ТАБУ ЦІ ТАБУ

У свой час «ЛіМ» ужо друкаваў два мае апавяданні пра Івана Гаркушу. Ён жа стаў і галоўным героем толькі што завершанага мною рамана «Явар з калінаю». Урывак з яго і хачу прапанаваць увазе чытачоў. Дзяўчына, якую пакахаў Гаркуша, не хоча заставацца на ўсё жыццё «ў лесе», і таму ён, памочнік ляснічага, спрабуе знайсці сабе работу ў горадзе. Пра гэта ён сам і расказвае.

Аўтар.

нае, што яно сядзіць ува мне, гэтае табу, з таго часу, як паступаў я ў свой лясны тэхнікум...

Той, хто вучыўся ў ім, помніць выкладчыка матэматыкі. Прозвішча яго было Чубасаў. Абліччам ён нагадваў вялікага рускага вучонага Лабачэўскага, яго партрэт вісеў у шостаў аўдыторыі. Такія ж густыя, трохі злямчаныя і зачасаныя набок, чорныя валасы, такі ж тонкі, з маленькай гарбінкаю нос, толькі наш матэматык пабываў на вайне, і нос у яго, збоку ля наздры, быў крыху пашкодзаны асколкам. Галоўнае ж — на фронце яго кантузіла, і, можа, таму ён і быў такі бесцерымонны з намі — ганяў як каго, і ўсе як агню баяліся яго чорнага, смелянога позірку. Але дзіўна — усе яго вельмі паважалі. Унутрана. Бывае, што паважаюць адчэпнага, знешне — скідаюць перад выкладчыкам шапку, але гэта не тое; нашага ж матэматыка баяліся і любілі, і, забі мяне, я не магу растлумачыць — за што, бо, без усякага сумнення, ён з нас здэкаваўся. Ну хіба ж гэта не здзек? Нейкі хлапчук-заморак даказвае тэарэму, ды запыніўся, небарака, а выкладчык ужо распякае: «Ну чаго ты стаіш? Плюй на дошку! Плюй, а не, дык малой казу!» А то яшчэ нехта рашае на дошцы ўраўненне, і зноў замінае. «Сіраш! — гукае другога студэнта. А ў Сіраша на твары такая бясконца адданаць Івану Міхайлавічу, такая самаахвярная гатоўнасць мігам рашыць цяжкае ўраўненне, што да дошкі ён ляціць куляю. — Сіраш, — гаворыць матэматык, — бярэ аглоблю, зараз будзеш ураўніваць...»

Але гэта я ўжо забягаю ўперад, бо перш трэба сказаць, якая была ў яго прыхамаць на ўступных экзаменах. Здаў яго прадымет — лічы, што паступіў у тэхнікум, бо гэта быў самы цяжкі экзамен, ну дык я і тэарэму яму адтарабаніў, і задачкі парашаў, а ён тады смелянымі вачамі на мяне ўтупіўся ды пытае: «Ну што — сякеру ўжо натачыў?» Баран бараном стаю перад ім: «Якую сякеру?» А

годней жака: «Глядзі ж, іначай галаву адкручу і ў воўчае догава ўкіну».

Воўчае догава — гэта таму, што быў ён паляўнічы, ды і заядлы, выхадзіў удоўж і ўпоперак усе тамашнія лясы, дык і ведаў, што іх больш секлі, чым гадалі. І помню — я ўжо вучыўся, і вась уваходзіць ён у аўдыторыю, мы падкопімся, а ён тады і вітае нас, ды як вітае — з'едліва, здзекліва: «Няхай жывуць савецкія лесазводы!»

Не ведаю, як каму, а мне ён дапёк такі гэтым лозунгам, колькі гадоў мінула, і разумею, што без сякеры не абысціся і нашаму брату лесніку, бо тут жа і працывікі, і прарэджванне, ды і прахадная рубка, а ўсё роўна не магу спакойна бачыць сякеру ў лесе. Таму і ў леспрамгас не перайшоў, хоць і абяцалі вялікі грошы.

І вась сказаў мне Піпчанка — будзеш мець справу з лесам, а мне гэта нічога не гаворыць, бо мне яшчэ трэба ведаць, што я буду рабіць — саджаць лес ці секчы. Калі секчы, дык сякера — маё табу. Ці табу — не ведаю, як правільна.

«Ты будзеш кіраваць цэхам», — сказаў Піпчанка. (Ну так, я пачынаў здагадавацца, што, канечне ж, лес у дадзеным выпадку — драўніна, значыць, я буду ўсё-такі лесазводам.) — Але ты павінен уважліва мяне выслухаць і не рабіць паспешлівых вывадаў.

Мы выпілі яшчэ па чарцы, і тады нячутна ўвайшла гаспадыня, прысела побач з Піпчанкам. А ён гаварыў далей: «Даслужаў я ў Аўстрыю, а гэта Еўропа — еўрапейская культура, дык і пахавальная справа мае таварыства традыцыі. — Я паднёс ды рота відэлец ды так, з адкрытым ротам, і ўтаропіўся на Піпчанку: пры чым тут пахавальная справа? А ён працягваў: — Выключна дагледжаныя могілкі, але даўно асвоены і больш прагрэ-

Іх доля на радасць скупая.
 Не вылецаць іх урачы:
 Адна — глухая,
 Другая — сляпяя,
 А трэцяя — без ног, лічы.
 Адлучаныя ад працы,
 Бядуюць, чую, яны:
 Не выбрана бульба на пляцы,
 У лесе — дрывы...
 Адны!
 Высока Бог — не дапасці.
 Мужчыны ляжаць на кладах.
 А дзеці, шукаючы шчасця,
 Разбегліся па гарадах.
 Перасыхаючы, як рачулка,
 Гаворка скрушна цячэ:
 — Каб бачыла я...
 — А я каб чула...
 — А мне каб ногі яшчэ...
 — Жыццё пражылі, каляжанкі,
 Нядоўга і нам, відаць.
 Да той пячанай ляжанкі,
 Дзе нашы мужчыны спяць.
 — Адксіця, суседка! Напела.
 Ды з трох нас, нямоглых баб.
 Адно сабраў бы напэўна —
 І добрая баба была б!..
 Глухая не чуе жарту,
 Аднак ажыла і яна —
 Смяюцца ў двары каляжанкі,
 Смяюцца,

Чую з акна.
 Каб мог,
 Варнуў бы жанчынам
 І ногі, і вочы, і слых —
 Трымаецца наша айчына
 На плачы і смеху іх...

Суседкі мае, мікалаўцы,
 Збірайцеся доўга на лаўцы.

Мікалаўшчына без мамы

Матчына хата — пустая.
 Раніцай тут не світае:
 Сіроць, у кожным закутку,
 Цёмна ад гора і смутку.

Плача расою,
 Травой зарастае
 Сцежка, раней
 Ад пяску залатая.
 Сцежка — да студні,
 Сцежка — да крамы,
 Сцежка назад,
 Да матчынай брамы.

Вёска знямела, здаецца,
 Вёска мая не смяецца,
 Тая нібы і не тая —
 Матчына хата пустая.

сіўныя формы. Нам да гэтага яшчэ да-
 ёка, бо, напрыклад, ты можаш сабе
 ўявіць, што такое сучасны крэматыры?
 Гэта тысяча градусаў!.. І вось, уяві сабе,
 труна ўрачыста падаецца ў печ...—«Ан-
 тон»,—жонка ўмольна зірнула на Піп-
 чанку, а я адчуў, як па спіне ў мяне па-
 беглі мурашкі. «Што—«Антон»?—Піпчан-
 ка стрымана павёў у яе бок галавою.—Я
 наўмысна пачаў так, каб адразу ўвесці
 ў курс... А то яны думаюць, што жыццё
 гэта жартачкі ды анекдотыкі, на-
 штат «і вось саграшылі мы з жонкаю
 яшчэ раз», думаюць—гэта так ім і абы-
 дзецца. За ўсё трэба плаціць, дык і за
 жыццё плаціць смерцю, рана ці позна
 чалавек памірае, і тады мы павінны
 быць людзьмі—па-людску правесці ня-
 божчыка ў апошні шлях... З музыкай!..
 А як жа іначай?.. І не толькі жалобнай,
 а і ўрачыстай!.. Няма больш цела, адна
 жменька попелу, але душа не гарыць—
 узносіцца, гэта, канечне, рэлігія, душы
 няма—навукай даказана, і нам не ўсё
 падыходзіць, але ўсё роўна і мы ў гэтай
 справе павінны быць на вышыні, савецкі
 чалавек заслужыў таго, каб яго куль-
 турна і прыгожа пахавалі... Дык вось і
 праблема: расце горад, трэба пашыраць
 абслугоўванне, павышаць якасць пра-
 дукцыі—я маю на ўвазе труны, а іх
 якасць у многім залежыць ад матэрыя-
 лу, ад лесу, які нам паступае, таму пад-
 варнуўся ты мне—там, ля аўтобуса, а я
 і падумаў—ты мог бы ўзначаліць на-
 рыхтоўчы цэх, хлопец ты разваротлівы,
 выязджаў бы на дзялянкі, прымаў бы
 лес—як бачыш, работа з лесам, я табе
 правільна сказаў. Падумаў, і калі не суп-
 раць, заяву прыму хоць зараз...»

«Ну і ўліп ты, Гаркуша,—пранеслася ў
 маёй галаве.—Не тое нешта прапаноўвае
 Піпчанка, зусім не тое. «Труна ўрачыста
 падаецца ў печ...» Божа літасцівы, ура-
 туй мяне ад такога «лесу», я разумею,
 гэта вельмі важна—па-еўрапейску паха-
 ваць савецкага чалавека, але ўратуй!..»

Трэба было нешта адказаць Піпчанку.
 Хаця, што ж тут складанага, проста трэ-
 ба сказаць, што работу ён мне дае не па
 маёй спецыяльнасці,—лес, ды не той.
 Але трэба неяк далікатна гэта яму да-
 весці, каб ён не пакрыўдзіўся, бо выхо-
 дзіла—ён можа рабіць не па спецыяль-
 насці, а я не магу? А калі вельмі неаб-
 ходная для грамадства работа? Скажы
 абы-як, не падумаўшы, і можаць абра-
 зіць чалавека, у якога ты ў гасцях. Ка-
 нечне, я мог бы сказаць Піпчанку, маў-
 ляў, такое ў мяне табу—не магу сячы
 лес, але сваё табу я насіў у самім сабе,
 і толькі самому мне яно было зразуме-
 лае, Піпчанка ж мог бы толькі ўсміхнуць-
 ца. І тады я вырашыў выкласці перад ім
 больш важкі свой козыр.

Але перш я зноў успомніў Зою. Не
 паступлю да Піпчанкі, і вось яна прыяз-
 джае ў Гомель, а куды мне? Назад, у За-
 ліп'е!.. Як падсочыла б ад радасці Са-
 ваі!.. Але ж не падсочка, яшчэ не ўсё
 страчана, ёсць яшчэ зелянгас, таму перш
 трэба па-добраму разысціць з Піпчан-
 кам, а там яшчэ будзе ў мяне шанец.

«Знаеш, Антон,—як толькі мог, шчыра
 пачаў я,—зараз я раскажу табе адну гі-
 сторыю, і ты мяне зразумееш...»

Гуляючы у вайну дзеці, і аднаго, мен-
 шага, хлапчука паставілі вартаваць склад
 боепрыпасаў. А было гэта ў парку. І

вось ужо змяркаецца, вартаўнік зачы-
 няе парк, а хлапчук стаіць на варце.
 Стаіць і плача. А што аказалася. Больш
 шыя хлопцы паставілі малага, а самі па-
 гулялі і разышліся па дамах. А ён
 стаіць. Стаіць, таму што свайму каман-
 дзіру даў часнае слова, што будзе вар-
 таваць склад, пакуль яго не зменіць. А
 цяпер—галоўнае. Калі адзін мужчына,
 дарослы, сказаў яму, маўляў, бяжы да-
 моў, я цябе здымаю з варты, аказалася,
 што гэта не так-то проста зрабіць. Зняць
 з варты малага мог толькі камандзір,
 чынам роўны таму, хто яго паставіў, або
 яшчэ вышэйшы начальнік. Не помню
 ўжо, здаецца, вызваліў хлопца маёр, са-
 праўдны дарослы маёр... Дык вось лічы,
 браце, што гэта і мой выпадак.

Ты, канечне, помніш дарогу з тэхніку-
 ма—ну, як ісці на станцыю? Абкапаную
 канавамі? Дык вось іду я аднойчы па ёй,
 а гэта ж сакавік, снег яшчэ не растаў,
 глыбокі і рыхлы, іду, а насустрач мне
 лёгкія сані—дырэктару вазок, машыны
 ж у яго не было, ты помніш. А ехаў ды-
 рэктар не адзін, ехалі яны са станцыі
 ўдвух—дырэктар і... генерал!.. Сапраўд-
 ны генерал, у форме, толькі пагоны ні-
 быта з лычкамі—генерал у адстаўцы. А
 што гэта быў за генерал, ты ўжо здага-
 даўся—Корж. Усе ведалі, ён прыедзе
 размяркоўваць нас на работу—намеснік
 жа міністра лясной гаспадаркі, і я ведаў,
 але раптам сустрэў і, дальбог, здры-
 фіў—генерал!.. Саступіў з дарогі і стаю,
 прапускаю вазок. І вось, калі яны пра-
 яжджалі паўз мяне, ты можаш сабе
 ўявіць, што адбылося? А тое, што нашы
 позіркы сустрэліся—генералаў і мой. Не
 ўсміхайся—гэта падзея. І не толькі для
 мяне, для генерала таксама. Славуты
 генерал, правільна, але ж яму трэба, каб
 яго справу працягвалі такія, як я, таму
 ён так і працінае мяне арліным позір-
 кам. Здалося, не з вазка глядзіць мне ў
 вочы, а быццам узяў ён мяне, як каця-
 ня, за шкірку, прыўзняў перад сабою, і
 з такой блізкай адлегласці зазірае мне
 ў самую душу, хаця, калі папраўдзе, дык
 яна затаілася ў мяне ў гэту хвіліну не-
 дзе ў пятах. Але ён сваім пранізлівым
 позіркам дастаў яе і там. «Ты знаеш,—
 кажа,—хто я? Мяне куды толькі ні кіда-
 лі, у якіх толькі пераплётах я не пабы-
 ваў, і ў Іспаніі партызанскім атрадам каман-
 даваў—«Но пасарані», а як фашысты
 прыйшлі і да нас, арганізаваў першы ў
 Беларусі партызанскі атрад, зямля га-
 рэла пад нагамі ў захопнікаў—вось хто
 я такі—генерал, Герой Савецкага Саюза!
 А цяпер дазволь спытаць у цябе: а хто
 сам ты, хлопча, і што ты сабою ўяўля-
 еш?» Чэпкі генералаў позірк нарэшце
 адпусціў маю душу, вазок праехаў міма,
 але ў вушах у мяне так і засталася яго-
 нае пытанне—«Што ты сабою ўяўля-
 еш!..»

І вось стаіць яно ў мяне ўвусну, гэ-
 тое пытанне, і дзень, і другі, а на трэці
 ў нас размеркаванне. Выклікаюць па
 адным у кабінет, дайшла чарга і да мя-
 не. Генерал, напэўна, пазнаў мяне, ус-
 міхнуўся ў вусы, але позірк у яго той
 жа—строгі і патрабавальны. «Камсамол-
 ец!»—спытаў ён у мяне. «Канечне»,—
 адказаў я. «Гэта добра»,—сказаў генерал.
 —Камсамольцы заўсёды былі першымі,

У дзень анёла

ВЕРЫ

Дачка яшчэ не ўбегла ў лета,
 Яшчэ ўясне — сляды,
 А мы з табою непрыкметна
 Бяднеем на гады.

Каторы ўжо з твайго парога
 У вырай адляцеў —
 Пад ціхі шэпт дажджу начнога,
 Пад салаўіны спеў!

Не вер, аднак, бядней не сталі
 Яшчэ на год адзін,
 Хаця і ён маршчынку жалю
 Заглыбіў на ўспамін.

Яны былі і будуць, страты,
 Смукуючы цяпер,
 У восень светлую, багатую
 І доўгую павер.

Хаця сяброў вузее кола,
 Хаця жыццё — не мёд,
 Ды кожны з нас у дзень анёла
 Пабагацеў на год.

Дачка таксама пасталела
 І лёгка ў гэты час,
 Глядзім, з вясны бяжыць у лета,
 Бяжыць ад нас — да нас.

УПЕРШЫНЮ У «Ліме»

Святлана Сачанка нарадзілася ў
 1968 годзе ў Мінску. У 1990 годзе
 скончыла Белдзяржуніверсітэт. Зараз
 — аспірантка Інстытута мовазнаўства
 імя Я. Коласа. Вершы друкаваліся ў
 рэспубліканскіх газетах і часопісах.

Святлана САЧАНКА

МАЛЮСЯ. АЧЫШЧАЮСЯ. ЖЫВУ.

Люблю часамі марыць у самоце
 Аб небе, вышыні, аб вольным лёце —
 І не магу вярнуцца на зямлю.

Так добра разумею, што дарэмна
 Пра волю мару ў свеце сваім дрэнным,
 Аднак жа марыць я не разлюблю.

Сунічная паляна

Ад супярэчнасцей гадоў
 Крывавіяць болей нашы раны.
 Тады шукаем край лясоў,
 Свае сунічныя паляны.

Запамінаем да драбніц
 Танклівых сосен рып таемны,
 Сярод лістоў бяск суніц —
 І згадваем пасля дзяміна,

Што мы пранесці не змаглі
 Праз непагадзь і навальніцы
 Сабраныя ў лясной імглі
 Малыя кволены суніцы.

Люблю
 Бясконцыя размовы
 Ды не люблю
 Дурных размоў
 Сталілася ад гучнай мовы
 Пустых і непатрэбных слоў

Вецер, як нейкі смерч,
 Смецце панёс прэч.
 Прахалодай ахутаў ноч,
 Дробны пасыпаў дождж.

Разбіраю старыя рэчы
 Дзіцячыя цацкі
 Чарнавікі вершаў
 Любімыя кніжкі
 Кружыцца пыл
 Лётае моль
 Час спыніўся

Царква
 Хістаюцца агні
 Прад алтаром
 Малюся
 Ачышчаюся
 Жыву
 А выйду
 Там нябыт
 І злыя душы

Ружовымі ралтоўна сталі сосны,
 Пачырванелі, замгліліся далеглад.
 Лэс задрамаў... І вось часнай позняй
 Вяртаюся з лясой дамоў, назад.

Насоўваецца цемра. Лес чарнее,
 Здаецца, з-за галіны гляне здань...
 Дарога з лесу цягнецца, даўжэе,
 Зацягвае ўжо распач, быццам твань...

Дайшла да хаты. Усё ж было не
 страшна
 У начную мглу глядзецца з-за сонных
 дрэў:

Чакаў. Я да цябе ішла адважна.
 Гучаў ты ў цішыні, як звонкі спеў.

Чаму напоены падманам
 Пагляд, і постаць, і рызы!
 Чаму не бачна за туманам
 Тваё душа! О, ты прывык

Утойваць свае думкі, мары
 За маскаю бясстрасных слоў,
 Людзей выходцаў, уладарыч
 І з ворагаў рабіць сяброў.

Я сябар твой цяпер таксама...
 Смяешся ты з мяне — о, кат!
 Гляджу на твой партрэт у раме
 І бачу... хлусіць твой пагляд!

Усё, здаецца, прадумалі-прадугледзілі, абгаварылі чынны музычнага адраджэння. І мэты, і прынцыпы дзейнасці, і структуру новага творчага калектыву — «Беларускай Капэлы». І перспектыву фірменнага свайго фестывалю. І нават праблему рэканструкцыі адпаведных будынкаў у месцах гістарычнага існавання капэлы.

Адно не вызначылі: якім быць мусіць слова пра з'явы музычнага адраджэння, пра рэаліі стараасецкай культуры, перастварэння ў канцы XX стагоддзя? Ці не парупіцца за

ідэю араторыі «Стварэнне свету»... Дарэчы, В. Скоробагатаў, адкрываючы фестываль, жыва і папулярна перадаў сабраныя нашымі даследчыкамі цікавыя звесткі пра музычны Слонім XVIII ст., пра капэлу Агінскага, пра самога «гетмана-кларнета». Бракавала, бадай, агульнага анатацыйнага матэрыялу, які дапамог бы сарыентавацца слухачам у коле дзейных асоб і сюжэтных калізій буйнога нямецкамоўнага твора.

Наш сімфанічны аркестр пад кіраўніцтвам А. Штэйнухтэ (Пецярбург) не так уражваў у празрыстых па фактуры пастаральных эпізодах, як у тую-

скі ўплыў). А другі пераклад рабіў з італьянскай на французскую, а тады на рускую (там персанажы названы па французску). Але гэта адна і тая ж рэч. І перад самым выкананнем оперы А. Штэйнухт пазнаёміў са зместам, часу пабудоваць спектакль ужо не было, і таму на філарманічнай сцэне адбывалася вельмі прыгожая і нетрадыцыйная дзея...

Так, музыканты былі заняты сваёй справай, потым дырыжор паварочваўся тварам да залы, расказваў ход падзей, тлумачыў змест наступнай часткі. Гэта было артыстычна, з гумарам, дасціпна зроблена. І хаця можна выказаць заўвагі салістам (В. Куканова, Р. Паляшчун, А. Буянаў), у цэлым публіка нечакана для сябе атрымала аса-лоду ад сапраўднай оперы-буфа, з любоўным троххутнікам,

аматарскага мастацтва засвойваліся суседнімі культурамі, рабіліся іх здабыткам; выпрацаваць агульную пазіцыю адносна твораў тыпу «Стварэння свету» ці «Уяўнай каханкі». І што ж? «Паразважаць» — гэта наогул атрымалася. «Вызначыць агульны погляд», «выпрацаваць агульную пазіцыю» — на жаль...

Рэзюючы ўласныя развагі, знаёмыя чытачам «ЛіМ» (23.10.92 г.), Г. Барышаў кажа, прынамсі, што вельмі часта ў нас блытаюць этнас і нацыю, этнічную ды нацыянальную культуру, што ёсць яшчэ паняцце «рэгіянальная культура». І калі мы гаворым пра рэ-

рактэрны ўзаемаўплыў культур, іх адначасовае развіццё: нават нацыянальнае своеасабліваасць, нешта непаўторнае ўзнікае тут на сутыку памежных зонаў. Таму, у чым з Г. Барышавым шмат хто пагодзіцца, мы вельмі многія з'явы можам разглядаць як з'явы ўласныя, інакш проста самі сябе абрабумем. Як можна, напрыклад, з беларускай нацыянальнай культурай выкідаць агромністы пласт, я давала шляхці! Гэта культура элітарная, звязаная з больш высокімі формамі інтэлектуальнага, духоўнага выяўлення нацыі. Ацэньваючы ўзровень мастацкай творчасці, мы заўсёды арыентуемца на ўзоры прафесійнай культуры.

А вось пазіцыя У. Мархеля, цытую: «Думаю, мы дарэмна наглуха прывічваем культуру да палітыкі і дзяржавы. Хто больш-менш цікавіцца гісторыяй культуры любой нацыі, любой дзяржавы, бачыць, што культура не заўсёды спрыяе дзяржаве ці ўладару, але можа быць і вялікім антаганістам. Бо культура выяўляе не толькі інтарэсы правячых колаў, а гэта з'ява духоўная, вось тое, што вы маеце на ўвазе «нацыянальнае», — гэта і ёсць з'ява духоўная. А духоўнасць выпрацоўваецца не дзяржавай, якая мо толькі ў нейкай ступені спрыяе і г. д. Духоўнасць ідзе спрадвеку, і аднекуль з таго, што мы сёння яшчэ з вамі не вывучылі. Мы фактаграфічна можам гаварыць пра музыку, пра з'явы культуры і г. д., карыстаючыся нейкімі звесткамі, маніпуляваць імі, але мы не ведаем многіх працаў... Ад нашых з вамі спрэчак наконце тэрмінаў не шмат што залежыць: пройдзе яшчэ 50 гадоў, і мы ўсё роўна вернемся да гэтага паняцця — «беларуская культура», бо нацыянальнае асэнсаванне ў нас працягваецца...»

І — рэпліка В. Скоробагатава: «Сальеры быў італьянец, які працаваў у Вене, а Бетховен быў немец, які працаваў у Вене. Але ж і тое, і другое мы не называем ні італьянскай, ні нямецкай музыкай. Мы называем «венская класіка» — і пытанні няма. Але ж яны былі не менш былі імігрантамі ў Вене. А ці быў імігрантам М. Радзівіл у сябе ў Нясвіжы? Ці быў імігрантам Манюшка ў Мінску? Дух якога народа яны выяўлялі?.. Гэта з'ява менавіта беларускай, а не якой іншай зямлі. І ў гэтым сэнсе я не бачу праблем: там, дзе ёсць правы менавіта духу — гэта і ёсць наша культура».

Госця з Вільні Ю. Трылупайтэне заўважыла, што застаецца адкрытым пытаннем пра Рэч Паспалітую: федэратыўнаю яна была дзяржавай ці ўнітарнаю — ад гэтага залежыць і погляд на становішча культуры ў нашым рэгіёне. Ва ўсякім разе, тагачасныя пласты літоўскай, беларускай ды польскай культур мелі багата агульных з'яў, таму і канцэрты фестывалю можна было б назваць «Музычны пейзаж (ці ландшафт) Вялікага Княства Літоўскага». Беларускі мастацтвазнаўцы прызналі неабходнасць узняць узровень гісторыка-музыкалагічнай навуцы, а таксама вызначыць у праблеме крынічнасць і не блытаць задачы прыкладнага (знайсці ноты і хутчэй выканаць) з акадэмічнымі (сбраць, сістэматызаваць усё, што ёсць, каб лягчы было арыентавацца і навукоўцам) — на гэтую задачу, дарэчы, мусіць быць скіравана праца навуковага аддзела, прадугледжанага ў структуры «Беларускай Капэлы».

Знайсці, выдаць нотны рукапіс, запісаць на пласцінку ва ўзорным выкананні... Як далёка ад гэтага сённяшня адраджэнскага практыка! Стараасецкая музыка яшчэ не ўвайшла ў нашу жыццё, не заняла

ПЕРАСТАВАРЭННЕ СВЕТУ

Сем паштовак з фестывалю «Адраджэнне беларускай капэлы»

адным разам і пра адраджэнне тых форм абмеркавання музыкі, што былі звыклымі, скажам, дзе сотні гадоў назад? Калі так — з усёго мажлівага выбіраю імправізаванае выяўленне думак з пэўнай музычнай нагоды: эпістальны жанр.

У першай паштоўцы мушу засмуціць спадароў, якія не патрапілі на канцэрты II Міжнароднага фестывалю «Адраджэнне...» Борза-пісалніцтва маё, калі й дапаможа высветліць, як многа вы страцілі, дык не дасць парады наконце замяшчэння таго духоўнага ды інтэлектуальнага недабору. А творчым гаспадарам «Беларускай Капэлы» (мастацкі кіраўнік В. Скоробагатаў, дырэктар Я. Паплаўскі) і тым, хто з імі, мушу зрабіць камплімент. У фестывальных праграмах выявіліся высакароднае эстэтычная тэндэнцыя, спалучэнне стабільнага густу са здатнасцю ўгледзець і прыняць небанальнае.

Наўмысна ці міжволі арганізатары «Адраджэння...» надалі сімвалічны сэнс фестывальнай падборкі. Сем канцэртаў, нібы біблейскія сем дзён стварэння. Пачаткам — араторыя І. Гайдна «Стварэнне свету», жыццядайная музыка, што, як цудоўны дотык духу, скаланула летаргію нашай не маналітнай, але масавай свядомасці. У дзень апошні — «Балетны дывертисмент», прасякнуты мажорам, вабны класічнай гармоніяй стараасецкай музыкі, характэрна юных постацей у танцы, парадыйнай фарсавасцю разыграных акцёрамі строф з Гесіававай «Тэагоніі». «Тэагонія» значыць «радавод багоў». Такі своеасаблівы, праз аўтычную міфалогію, апавяд пра стварэнне свету з хаосу.

Стварэнне свету — перастварэнне свету... Перастварэнне сфармаванай за многія дзесяці гадоў устойлівай сістэмы поглядаў (ад абыякавасці да акадэмічнай) на «музычны менталітэт» беларуса, пазбаўленага гэтай сістэмай праўдзівага гістарычнага досведу, круўных правоў на шляхетныя пласты агульнаеўрапейскай культуры. Перастварэнне нашага штучна звужанага, куртатага далягляду і вяртанне ў радавод вялікага свету музыкі. Які, аказваецца, размах у трох гэтых словах: «Адраджэнне беларускай капэлы»!

Хто чытае «ЛіМ», адкрыў для сябе апошнім часам шмат фактаў, якія пашырылі-паглыбілі ўяўленне пра музычнае мінулае Беларусі. Для людзей з жывым інтэлектам перастаюць ужо быць сенсацыйнай экзотыкай, а робяцца хрэстаматыйнымі гісторыі кшталту сяброўства М. К. Агінскага з І. Гайднам, якому зямляк наш падказаў

ных поліфанічных. Выразна гучаў хор (капэла імя Р. Шырмы). Стыльна правёў сваю ролю мазстра, спалучаючы кіраванне аркестрам і выкананне партыі клавесіна. Напоўнілі жыццём свет гайднаўскай араторыі салісты: чароўная госця з Пецярбурга Э. Цітарэнка, старанны й сур'ёзны Р. Паляшчук (ДАВТ Беларусі), саліст беларускай оперы А. Кеда, чыё мяккае, высакароднае п'яанне заслужыла авацыі.

Працягваючы вандроўку па музычных асяродках Беларусі XVIII ст., мы апынуліся ў Маргілёве, дзе гадоў 200 таму італьянскай опернай трупы Санкт-Пецярбурга паказала «Уяўную каханку» Д. Паізіелі, падрыхтаваную да нагоды прывезду ў Маргілёў Кацярыны II. Романтичны вобраз ахінае гісторыю вяртання да нас гэтага твора некалі папулярнага кампазітара. Вядомы піцэрскі беларус, навуковы супрацоўнік Нацыянальнай бібліятэкі імя Салтыкова-Шчадрына М. Нікалаеў, госць ужо другога фестывалю, расказваў потым:

«Ніхто не ведаў, дзе знаходзіцца арыгінал гэтага своеасаблівага опернага шэдэўра. Толькі нядаўна Я. Паплаўскі, вельмі таленавіты даследчык музыкі, знайшоў рукапіс «Уяўнай каханкі» ў нашай бібліятэцы, убачыў вартасці гэтага рукапісу — музычныя, гістарычныя, — і пачала рыхтавацца прэм'ера. Заказалі перапісчыкам ноты, а перапісчыкі потым звярнуліся да мяне, як да палеографа, бо не маглі прачытаць словы, напісаныя пад нотамі. Тут XVIII стагоддзе, скораніс. Я выканаў сваю работу, прачытаў, што там напісана, вельмі задаволены быў. Оперу пачалі вучыць А. Штэйнухт, вельмі паважаны пецярбургскі дырыжор, і ягоны аркестр «Санкт-Пецярбургскі «Моцартэум». Раптам — званок: «Мікола! А што ж там ад чаго?» Твор пабудаваны на прынцыпах оперы XVIII ст., г. зн. адбываецца нейкая драматычная дзея, а потым персанажы спяваюць цэлыя навалкі. Без драматычных размоўных сцэн незразумела, пра што спяваюць выканаўцы. Тое, што я перапісаў сваёй рукою ў партытуры, змяшчае такі тэкст: «Как зол я уснаю, всех пореку на куски...» — і больш нічога. Раптам зрабілася відавочным, што, маючы толькі музычныя навалкі, выканаць оперу немагчыма.

Мяне напрасілі знайсці лібрэта. Шукаць лібрэта оперы, якая больш за 200 гадоў назад гучала і потым не выконвалася?! Я сказаў: са 100 працэнтаў ёсць адзін ці два, што я знайду, а 99 — што не знайду. З дапамогай сваіх сяброў бібліяграфу знайшоў у рускім дарэвалюцыйным фондзе канвалют — гэта пераплёт, у якім сабраны многа тоненькіх кніжачак, — а ў ім у сярэдзіне была кніжачка з лібрэта «Уяўнай каханкі». Можаце ўявіць, якое было маё шчасце, што я за тыдзень да выканання оперы змагу паветаць, пра што яна! Аднак лібрэта, якое знайшоў, не стасавалася да версіі перакладу, занатаванага ў партытуры. Бо «Уяўная каханка» існавала ў перакладзе нашага земляка З. Крыжановскага (у яго імя галоўнага героя Семіл — характэрны поль-

намічнымі сітуацыямі, гіпербалічнымі стражамі.

М. Нікалаеў быў у захваленні: «Я думаў, наколькі машына часу ўсё-такі працуе, хаця гэта тэарэтычна немагчыма, практычна яна працуе. Вось нашы продкі 200 гадоў назад абраблялі зямлю ці нешта іншае рабілі, а оперу слухалі Кацярына II, яе госці і двор, а цяпер зрабілася так, што простыя жыхары горада маглі купіць білет і слухаць тое, што слухаў двор. Дзякуючы намаганням арганізатараў «Беларускай Капэлы», якая падарвала другі фестываль і працягвае працаваць над рэканструкцыяй музыкі мінулага, якая гэтай машынай часу і з'яўляецца для нас».

Для досыць шматлікай і пераважна маладой публікі фестывальныя канцэрты (аэдабленія, больш ці менш удала, уступным словам або каментарыем) былі «спавіты» флёрам неспазнанай мінуўшчыны і нагадвалі-такі музычнае падарожжа на машыне часу. Нават строгія навукоўцы не хавалі эмоцыі, не пазбягалі прыгожых метафар, але мусілі высятляць: а што там, пад «флёр»

Дует В. ЖЫВАЛЕУСКИ ды Я. ГРЫДЗЮШКА.

рам? Абгаварэнне праблем музычнага адраджэння атрымалася не такім фундаментальным, як летась, але паслухаць было што.

Гаворку ўдзельнікаў тэарэтычнай канферэнцыі, спадзяюся, з уласцівай яму грунтоўнасцю адлюструе часопіс «Мастацтва». Значыць, здаволімся пакуль фрагментамі?

Вядучая пасяджэння В. Дадзімава (яна, дарэчы, плённа папрацавала і як каментатар некалькіх канцэртных праграм) запрапанавала вызначыць агульны погляд на такія істотна адрозныя паняцці, як «культура Беларусі» і «беларуская культура»; паразважаць пра сітуацыю, у выніку якой дзясяненні нашага прафесійнага і

І яшчэ прыклад, згаданы прафесарам: «Рамэо і Джульета» ў тэатры імя Янкі Купалы, па-беларуску. У гэтым ёсць вельмі важны момант, што дазваляе нацыянальнай культуры ўваходзіць у агульнаеўрапейскі, нават сусветны працэс. Нацыянальнае, адрозненне ад этна-нацыянальнага, — больш высокі пласт культуры, калі апрох дыхтоўнага ведання і праў свайго непаўторнага ёсць ужыванне каштоўнасцяў усіх народаў усёга свету, калі паступова агульначалевае робіцца галоўным, пачынае пераважаць над каштоўнасцямі іншага тыпу.

Для Беларусі, якая сама ўнікальная, бо ўзнікла на сутыку дзвюх цывілізацый, вельмі ха-

Сцена з «Балетнага дывертывмента».

Грае «Класік-Авангард»...

належага месца ў працы даследчыкаў, якія, за малым выключэннем, не спяшаюцца ступіць на terra incognita як на забыты родны мацярык, аддаючы перавагу бясплённым размовам на тэму: «наша — не наша».

Слухаючы такія спрэчкі, я міжволі ўспамінаю курс палітэканоміі, з якога засвоіла, што «маё» і «тваё» — гэта не ёсць абсалютная прыкмета, раз і назаўжды ўласцівыя рэчы, а ёсць «маёмасныя адносіны». Стаўленне да яе — як да сваёй ці да чужой...

IV

Пра постаць С Манюшкі пісаў у «Ліме» напярэдадні фестывалю У. Мархель. Сваімі мераваннямі вядомы літаратар-навуковец падзяліўся і не пасрэдна са слухачамі — ва ўступным слове да манаграфічнай праграмы «Манюшка на радзіме». Разважліва, без клінічнай і, мо таму асабліва перананальна й мудра) прагучала прадмова да, бадай, самага адказнага і хваляючага з усіх фестывальных канцэртаў. Вядома, не трэба звязваць адказнасць і хваляванні з прысутнасцю ў зале старшынні парламента С. Шушкевіча. Ва ўсякім разе не толькі мае эмоцыі дасягнулі ў гэты вечар кульмінацыйнага піку па зусім іншых прычынах.

Манюшка — на радзіме... Упершыню ў нашай канцэртнай зале адбывалася мастацкае асэнсаванне гэтага феномена. Драматычнае і сентыментальнае асэнсаванне з'явы двухадзінай культуры, з'явы вельмі характэрнай для Беларусі. Перастварэнне свету Манюшкі, споўненага ўсіх адценняў рамантызму, такога элітычнага і такога сучаснага.

Ініцыятар праграмы У. Мархель пераклаў тэксты большасці песень. І, аддаючы належнае святому для нашай культуры імені Купалы, гэтансама працы шэрагу іншых літаратараў, я не магу схаваць захаплення ад перакладу У. Мархеля. Дасягнуўшы арганічнай лучнасці моўнай інтанацыі з інтанацыяй вакальнай, ён п-свойму

вярнуў кампазітара «да беларускага першагукі», далікатна, тактоўна збеларушчыў песні польскага класіка, так што яны ўспрымаліся ўжо нібыта на мове арыгіналу...

З густам скампанавання ў дынамічную праграму творы былі выкананы бліскуча. Можна ставіць шматкроп'е, каб у палоне пачуццяў не згубіць кантроль над словамі. Але ж як можна прамаўчаць пра натхнёнага і чуйнага канцэртмайстра Г. Каржанеўскаго! І гучанне яе «намернага аркестра» — раяля, і сам твар ейны выразна перадавалі змену настрою, душэўнага стану лірычнага героя, вобразаў і нават персанажаў гэтага своеасаблівага вальна-фартэп'янага монаспектакля.

А саліст? Голас В. Снорабагатава гучаў як ніколі раней багата, з выразнай глыбінёй. Якая тонкая фразіроўка. Якое піяна... Без малаго два дзесяткі песень — і столькі ж разоў мяняў арыст свой сцэнічны вобраз, «тэатралізуючы» тэмбр, знаходзячы трапныя мімічныя нюансы. Я і цяпер, разгарнуўшы праграму, «бачу» нізку разнаітых абразкоў: урачэстая праграмнасць «Гімна да Пана Ісуса Хрыста», жартоўнасць «Зяюлькі», лірычны смутак «Вандруйнай пташкі», напорыстасць «Песні войта», драматызм «Казанка», іронія «Перапёлкі», элігічнасць «Лірычна-вяскованага» (III)... А змрочны баладны рамантызм «Свіцязьнікі» — цэлай оперы ў мініяцюры! А вуртuoзнае відачынства ў сцэнах «Мядзведзік», «Дзед і баба», «Кум і кума»!

Між тым, арыст упершыню пасля цяжкай хваробы выступаў з канцэртамі, і не толькі гэты сольны вечар — сам фестываль проста не адбыўся б, калі б не адужаў В. Снорабагатаў хваробу, змагацца з якой дапамаглі яму многія — блізкія і зусім не знаёмыя людзі, сярод іх і слухачы канцэрта. У тым ліку галоўны выратавальнік — доктар Ю. Марахоўскі.

Падкрэслію, аднак: гэта фант перамогі не проста жыццёвых сіл арыста, што ўжо само па сабе было б падзеля. Гэта — трыумф сіл творчых. Зробленае У. Мархелем, В. Снорабагатавым ды Г. Каржанеўскаго — сапраўдны нерунавтворны помнік С. Манюшку на радзіме. Напэўна, жывы музычны сілуэт гэта-

га нерунавтворнага тварэння паўторыцца-паўстане і на сядзібе ў радзінным Убелі?

V

І яшчэ тры сустрэчы ў зале Залатой Горцы

Польскі ансамбль «IL concerto polacco» стаўся аб'ектыўным выказнікам поліглітызму беларускай музычнай культуры. Праграму канцэрта гасцей складалі творы, якія прадстаўляюць у вядомай меры і польскае, і беларускае музычнае барока ды класіцызм. Манускрыпт 127/56 Ягелонскай бібліятэкі, старонкі якога прагучалі, — не што іншае, як званы «Полацкі сшытак», знойдзены нашым даследчыкам А. Мальдзісам. Як мясцовыя, так і агульнаеўрапейскія традыцыі адлюстравала музыка М. К. Агінскага, слонімскага меламана ды мецэната. Рукапісы І. Хасэ, стваральніка Марша Яго Вялікасці Карала Польшчы, захоўваліся і ў слонімскай бібліятэцы...

Музыкай XVII ст., даволі «пуританскай», сухаватай, захапіць слухачоў было цяжкавата. А загучалі творы XVIII-пачатку XIX ст. з больш развітай інструментальнай фактурай, з больш малюнічымі гармоніямі — і «пацяплела» ў зале. Кіраўнік ансамбля М. Тапа-роўскі артыстычна шчыраваў за клавесінам. З нейкай несхаванай нецярплівай радасцю, іграў ён і сола (Паланез Б. Багдановіча). І, здавалася, нават зайздросціў сваім партнёрам, з раўнявай увагай назіраючы за імі, пакуль адпачываў ягоны клавесін... Выступленне маладых польскіх музыкаў выклікала прафесійную цікавасць у нашых інструменталістаў, якіх некаторыя тэарэтыкі напранаюць за неаўтэнтычнасць выканання старадаўняй музыкі. «IL concerto polacco», чыё крэда — адраджэнне старой музыкі ў аўтэнтычным гучанні, карыстаецца адпаведнымі інструментамі: барочнымі скрыпкамі, віялачэлю, флейтай XVIII ст., з характэрным няяркім гукам, які ўспрымаецца нібы праз паціну стагоддзяў.

Поспех стала суправаджае кіраўніцтва камерны хор пад кіраўніцтвам І. Мацюхова. На гэты раз у перапоўненай зале было нямала экзатычных іншаземцаў, для якіх слуханне праграмы старадаўняй духоўнай музыкі ператварылася ў своеасаблівы сеанс медытацыі. Прыгожа, сягаючы да мастацкай дасканаласці, спяваў мужчынскі хор, гучалі вакальныя ансамблі. Музыка, выкананая ў той вечар (а гэта нізка песня-спеваў з «Салтыры рыфма-творнай» В. Цітова — С. Полацкага), Sanctus з Рэквіема ананімнага аўтара, духоўная музыка XVII-канца XVIII ст. і інш.), засведчыла плён даследчыцкай працы Т. Ліхач, дзякуючы якой з'явіліся ў рэпертуары хору новыя старонкі адраджанай спадчыны.

Хачу я таго ці не, але зноў даводзіцца згадаць лімаўскую публікацыю — артыкул В. Жывалеўскага, першага і адзінага пакуль даследчыка гітарнай культуры на беларускіх землях, ініцыятара праграмы «Шляхамі гітарыста Марка Сакалоўскага». Слухачам змест гэтай публікацыі перадала, ва ўласцівай ёй спакойнай мяккай манеры апавядання, музыказнаўца В. Савіцкая. Геранію вечара была, канечне, імпульсіўная гітара В. Жывалеўскага.

Алегра з Канцэрта Ф. Карулі (ім некалі дэбютаваў у Жытоміры легендарны арыст і творца М. Сакалоўскі). Якой кранальна безабароннай рабілася гітара ў супрацьстаянні з сакавітай гукавой масай ансамбля «Класік-Авангард», дзе так густоўна і густа спяваў кантрабас У. Байдава, такімі тонкімі карункамі шчадрала флейта У. Бурэга. І якой пакаралеўску выкшталцонай, калі сольным правядзеннем галоўнай партыі ўносіла грэшна-рамантычныя ноткі ў класічную структуру твора.

Накюрнавая пшчота Прэлюдыі Ф. Шапэна. Грацыя, зу-

хаватасць, сентаментальная «слязінка» ў Польцы М. Сакалоўскага (апрацоўка і выкананне В. Жывалеўскага ды Я. Грыдзюшкі). Адмысловыя штрыхі ды фактура «Славенскай фантазіі» Е. Мерца. Элітарны І. Гайдн для трыо гітарыстаў...

Ад твора да твора трапятліва, з хваляваннем крочыў В. Жывалеўскі шляхам свайго знакамітага папярэдніка і наўрад ці ўсведамляў у гэты час, што ўжо не першы год пракладае па цаліку свой адметны музыканцкі шлях.

VI

Апафеоз, апошні фестывальны вечар у Вялікай зале філармоніі. Спраба адраджэння тузэйных прыдворных музычна-тэатральных традыцый XVIII стагоддзя. Стваральнікі відовішча, на жаль, не знайшлі наймення, вартага свай арыгінальнай і прыгожай працы. «Балетны дывертывмент у 2-х дзях» — гэта хутчэй падзагалаван, чым назва. Зрэшты, як сцвярджаецца ў класіка, ружа пахне ружай, хоць ружаю яе й не называй. Што значаць словы — калі ёсць свежы дух творчасці, які сам па сабе не мае ні жанравых прымет, ні якасных градацый, ні ўзросту!

Дух, подых, стан творчасці... Гэта калі сур'ёзнасць задуманага суседнічае з самаіроніяй, калі захопленасць пошукам замінае паставіць апошняю кропку, калі відавочнае ўспрымаецца як неверагоднае, і наадварот. Стваральны дух чыстай радасці, які дае чалавеку сілы не падавацца граху марноты, жыць, і жыць па-людску, — той дух лунаў і сярод нас.

Штосьці вельмі сур'ёзнае і вельмі вясёлае бачылася ў тым, як паўсталі на сцэне арысты «Класік-Авангард» са сваім капельмайстрам У. Байдавым. Заўсёды «чорна-белыя», «франчыйя», яны непазнавальна перамяніліся: мабыць, гэтак апраманілі музыकाў у прыдворных напэлах Слоніма, Шылова, Слуцка ды Нясіжына — парадныя сюртыкі, парыкі, белыя панчохі, лакаваныя туплі...

Упершыню, замілавана і чула, ансамбль салістаў акампа-наваў дансёрам — выхаванцам Беларускага харэаграфічнага вучылішча. Шляхетная музыка І. Голанда, М. Радзівіла, Э. Ванжуры. Юныя постаці ў прыгожых строях (нацыёны К. Булганавай), падобныя ці то на парцэлянавыя статуэткі, ці то на мініяцюрныя фігуркі са старадаўніх банбаньерак. Рафінаваная танцавальная лексіка (пастаноўка Г. Сіпельнікавай). Грацыя матыльцоў. Свежыя кветак. Слоў не хопіць для параўнання!

Адбывалася перастварэнне свету нашых уяўленняў, вяртанне ў тыя часы, калі не птушай залётнай пачувалася на землях беларускіх вытанчанае мастацтва. Балет у стылі XVIII ст. — I дзень вечара, і дзень II «Тэагонія» (сцэнарый Я. Паллаўскага паводле Гесіёда, рэжысура А. Дзялюскага). Відовішча з удзелам тых жа музыкантаў ды навучэнцаў харэаграфічнага, а таксама спевана В. Снорабагатава (у грацыёзнай французскай арыі В. Казлоўскага) і артыстаў-дэкламатараў, сярод якіх камічна «саліраваў» У. Варанкоў. Нешта падобнае, відаць, і лучыла нашых асвечаных землякоў з культурнымі людзьмі Еўропы гадоў 200 таму...

VII

Сёмы «дзень перастварэння» прынёс і радасць ад заканчэння вялікай грунтоўнай працы, з чым варта павіншаваць не толькі непасрэдных удзельнікаў фестывалю і кіраўнікоў «Беларускай Капэлы». Бо іх, кожны сваім чынам, падтрымалі Міністэрства культуры, Беларускае дзяржаўнае філармонія, Інстытут праблем культуры, Саюз музычных дзеячаў, без якога, дарэчы, не было б і пачатку — першага, леташняга фестывалю.

Дзякуючы ўсім перастваральнікам нашага музычнага свету за падарожжа на машыне часу. Яно было пазнаваўчае і сапраўды святочнае...

С. БЕРАСЦЕНЬ.

Фота У. ПАНАДЫ.

Барыс Міхайлавіч СЦЯПАНАЎ

Беларускае кінамастацтва панесла цяжкую стра-ту. На 66-м годзе жыцця памёр заслужаны дзеяч мастацтваў Рэспублікі кінарэжысёр Барыс Міхайлавіч Сцяпанав.

Творчы лёс Б. М. Сцяпанав звязаны з кінастудыяй «Беларусьфільм». На якой ён дэбютаваў як рэжысёр-пастаноўшчык у 1961 г. кароткаметражным фільмам «Сакратар паветкама» (кінаальманах «Апавяданні пра юнацтва»).

Імя Б. М. Сцяпанав стала шырока вядомым у сярэдзіне 60-х гадоў. Асабістае прызнанне атрымаў яго мастацкі фільм «Альпійская балада», створаны ў 1965 годзе паводле аповесці Васіля Быкава. Карціна ганаравана прэміяй Міжнароднага кінафестывалю ў Дэлі (Індыя), адзначана прэміямі і дыпламамі VI зааальнага кінафестывалю рэспублік Прыбалтыкі, Малдавіі і Беларусі (1966 г.). Чытачы газеты «Знамя юности» назвалі «Альпійскую баладу» лепшай стужкай, пастаўленай «Беларусьфільмам» у 1964-1967 гг.

Станоўча ацанілі глядачы і фільмы Б. М. Сцяпанав, зробленыя ў 70-я гады: «Я, Францыск Скарына», «Бацька», «Аблокі», «Воўчая зграя», «Гарантую жыццё».

У 80-я гады Б. М. Сцяпанав працаваў над тэлевізійным серыялам «Дзяржаўная граніца». Усяго ім пастаўлена пяць двухсерыйных стужак гэтага цыкла. Фільмы вылучае дух рамантыкі, прыгажосць і грамадзянская мужнасць герояў.

Мастакоўская дзейнасць таленавітага рэжысёра адзначана шматлікімі ўрадавымі ўзнагародамі.

Калегі ведалі Б. М. Сцяпанав не толькі як прафесіянала высокага ўзроўню. У любых абстаўнках ён заставаўся чалавекам шчырым, сумленным.

У 1991 годзе Б. М. Сцяпанав з вялікім натхненнем пачаў працаваць над 4-серыйным тэлефільмам «Д'яблы і Богу», прысвечаным лёсу нашага выдатнага земляка Казіміра Лашчынскага. Цяжкая хвароба і смерць не дазволілі завяршыць стужку.

Памяць пра Барыса Міхайлавіча застаецца ў сэрцы кожнага, хто яго ведаў.

Саюз кінамаграфістаў Беларусі. Кінастудыя «Беларусьфільм».

МЕТАФІЗІКА БУДУЧЫНІ

(Пачатак на стар. 5).

Польскую мову я засвоіў за некалькі месяцаў у восьмым класе з дапамогаю падручніка для самавукаў, напісанага Данутай Васілеўскай і Станіславам Каролакам. Вельмі ўдзячны гэтым маім першым, завочным настаўнікам, бо да сённяшняга дня не забыўся іх навукі і свабодна разумю, размаўляю, чытаю і пішу па-польску. Хаця гэта толькі ў параўнанні з прымітыўным «пшканнем». Навучыцца размаўляць па-польску як кракаякі ці варшавякі — задача немагчымая для тых, хто жыве ў Гародні, Лідзе, Сапоцікіне і іншых мясцовасцях Беларусі: для гэтага не хапае, мабыць, сапраўднага польскага неба і зямлі пад нагамі, нейкай спецыфічнай «струны» ў галасавых зв'язках, каб яны гучэлі патрэбнай інтанацыяй і мелодыяй.

Паспрабаваўшы карыстацца польскай мовай, я, аднак, даволі хутка прыйшоў да разумення, што родная мова — гэта не тая мова, што стала блізкая і зразумелая ў выніку навучання, а мова, якая генетычна закладзена ад прыроды, якая прарываецца і натуральна струменіць у думках, злітае з вуснаў, калі пачуеш у ёй неабходнасць. Яе не трэба вучыць з азоў як замежную, суседнюю мову, — трэба толькі несупынна аднаўляць у сваёй памяці, пачуццях, розуме, выпіскаць смялей на волю, як птушку з клеткі. Гэта напачатку вельмі няпроста, бо паспрабаваць прылюдна размаўляць па-беларуску — нібы язык прыліпае да неба ад сарамлівасці... Заўсёды бо знойдзена нахабныя цынікі рознага полу і ўзросту, гатовыя цябе — і яе, мову, праз цябе! — абразіць. Так было і так ёсць зараз. Праз гэта прайшоў кожны, хто трымаецца роднай мовы альбо вяртаецца да яе. Але лепей усё-такі цярэць і абараняць СВАЕ, чым падстройвацца пад чужое. Як ні стараўся звяртацца «чыста па-руску», а масквічы хутка здагадаюцца, адкуль ты прыехаў, гэтаксама і варшавякі не вельмі расчуляцца ад недасканалай пальшчыны, хоць яе носіцьбіт з Гарадзеншчыны яна здаецца ўзорнай.

Мова можа на доўгі час быць гвалтам выцесненай іншай мовай, але адметныя рысы нацыянальнага характару ад гэтага, аднак, не вельмі мяняюцца. Хоць ты маўчы, хоць крычы, але яны непазбежна працягваюцца на кожным кроку і ствараюць пэўную атмасферу ўзаемаадносін. Дастаткова хоць на дзень выехаць за межы Беларусі і вярнуцца назад, каб адчуць тутэйшую атмасферу, псіхаклімат з новай вастрэйшай. Нездарма кажуць, што ў нас можна жыць спакойна, — бо такі псіхалагічны лад тысячагадовага існавання нашага народа на сваёй этнічнай тэрыторыі. Можна ведаць не адну мову і лічыць сябе палякам ці габрэем, кім іншым, але хто прагне ў сваім жыцці раўнавагі, гармоніі, разважнасці, — мае самыя непасрэдныя адносіны да беларускай нацыі. Дарчы, ніхто са сваёй яшчэ недасканалай беларускай мовай не адчувае сябе пакрыўджаным з боку «чыстапародных», «сапраўдных» беларусаў. У народа, які стагоддзямі цярэў крыўду ад шавіністычнай палітыкі бліжэйшых суседзяў, такіх заганных якасцяў няма. Кожнаму, каму не займаць шчырасці, сумленнасці, працавітасці, сціпласці, талерантнасці — не пазычаць... і беларускасці!

Можна, зрэшты, карыстацца і польскай мовай, але набываць не польскую, а беларускую самасвядомасць. Раней і зараз, калі да ўсяго беларускага выяўляецца варожасць, абьявасца, нецярапімасць з боку шавіністаў і атручаных імі цёмных людзей, для мяне мая пальшчызна была своеасаблівым імунітэтам супраць антыбеларускай «заразы». Як было даць веры, што «это гадкое, отвратительное, никому не нужное» — беларускае — сапраўды нікуды не годнае, калі суседняе, якое я ўжо добра ведаў, такое блізкае да гэтага «брыдкага качаняці» і моўна, і гістарычна, і культурна, — чамусь не выклікае ніякіх сумненняў, а ў зацятых антыбеларускіх нечэстнаў нат выклікае плембійскую ўміленасць і местачковую пыху... у такіх варункх разумны шлях супрацьстаяння неувучы — як мага большае пашырэнне ведаў для самастойных параўнанняў і высноў. Дарчы, многае прыходзіла і з польскіх крыніц па мастацтвае, гісторыі, культуры і інш.

Калі беларускі эфір залівала бессаромная камуністычная мана і дэмагогія,

якую мне асабіста невыносна было слухаць, я спрабаваў пры любой магчымасці паслухаць «Голас Варшавы» ці паглядзець польскі тэлеканал, бо па іх трансляваліся сучасная эстрада, музычныя фестывалі, выдатныя заходнія фільмы, тэлэтэатр, багата іншай рознабаковай інфармацыі, чаго і блізка не даводзілася чуць і бачыць па рэспубліканскім Дзяржтэлерадыё.

Мая пальшчызна, такім чынам, — гэта толькі інтэлектуальны міф, насычаны ўсім лепшым, што мог пачэрпнуць у суседняй культуры, які ў юначыя гады спрыяў мне ў духоўным станавленні на роднай беларускай глебе. Жыве ён цяпер толькі ў маіх успамінах, бо няма ўжо таго культурнага жыцця, каларытных рэаліяў, якія яго жывілі. Усё гэта стала мінуўчынай, якая паступова аддалаецца. Толькі ў думках сам-насам магу вяртацца да тых часоў, калі быццам сыходзіў з мулкага, забруджанага берага ў жывую, асвятляльную стыхію. І як толькі ахінуўся ў яе першыя хвалі — пацягнула ў больш імкліваю і глыбокую плыню, дзе бурлівае цячэнне і вастрэйша перажываньняў ні з чым не параўнальная. Гэта ўжо была мая беларушчына...

Ю. З. Пальшчызна, такім чынам, падвяла цябе да беларушчыны — праз вірус інтэрнацыяналізму, якім было ўсцяж заражона культурнае жыццё паміраючай нацыі... Беларушчына і пальшчызна, выходзіць, такія ж не ўзаемавыключальныя рэчы, як беларушчына і каталіцызм?

Я. Ш. Жыццё аб'яднала са шматлікімі аднадумцамі, якіх сустраў у Гародні і пазнаёміўся ў Менску, іншых гарадах. Амаль усе яны ведаюць пальшчызну і, магчыма, кожны з іх мае свой польскі міф, але яны даўно вызначыліся ў галоўным, сутнасным, не баючыся на ніве сваёй культурнай, даследчыцкай дзейнасці атрымаць ярлык «беларускіх нацыяналістаў» ад бальшавіцкіх секотаў. Зараз гэтыя нястомныя людзі самадвержна працуюць дзеля беларускага нацыянальнага і дзяржаўнага адраджэння. Не буду казаць аб такіх аўтарытэтных дзеячах, як Адам Мальдзіс, Анатоль Грыцкевіч, нядаўна памерлы Міхась Ігачоў, іншых, чыя шырокая зрудыцы ўключылі і выдатнае веданне пальшчыны. Прыклады можна прывесці і з больш маладога пакалення беларускіх інтэлектуалаў. Гэта скульптар Валер'ян Янушкевіч, аўтар новых помнікаў А. Міцкевічу ў Наваградку і Лідзе, гэта бард з Гародні Віктар Шаўкевіч, гэта прадстаўнік найноўшай хвалі беларускай авангарднай паэзіі Юры Гумянюк, студэнт паланістыкі Гарадзенскага ўніверсітэта. Шэраг можна прадоўжыць.

Апошнім часам у Гародні з'явіўся польскамоўны друк, у якім сцвярджаецца аб польскім адраджэнні на Беларусі. Іх чамусь не ведаю ягонных лідэраў, ніколі іх не сустракаў, хоць у Гародні і Менску ўсе культурныя барацьбіты — навідавоку. Зрэшты, можа, калі каго прыпадкова ў бачыў, чуў або чытаў у газеце «Гродзенская правда», дык з таго часу імёны і прозвішчы маглі змяніцца: Ларысы сталі Лаўрамі, Юрасі — Ежымі, Федзі — Тадэвушамі і да т. п. Але, пэўна, гэта ўсё тутэйшыя людзі, «крэсовыя», якія сябе самі вызначаюць. Бо «крэсо» — гэта нешта, відаць, асаблівае для іх, як паняцце нацыянальнае, патрыятычнае. Я, прынамсі, з дзяцінства такога сакраментальнага слова не чуў і яно ў маёй пальшчызне ні з чым не асацыюецца. Упершыню дачуўся аб ім з «крэсовага» друку, мяркуючыся па якім гарадзенскія палякі мараць «адраджаць польскасць» незалежна ад сувязей з беларушчынай. Яны песцяць свой настальгічны міф аб гісторыі, культуры і іншых дзях на той зямлі, дзе разам з імі жывуць і яе гаспадары — беларусы. Уся прапаганда таго міфа канцэнтруецца на ідэалізацыі даваеннага жыцця «за палякамі» і тагачасных рэаліяў, як кропкі адліку (ці як канчатковай мэты?) тутэйшага польскага руху. Мне даводзілася чуць успаміны розных людзей, што перажылі той «залаты час», але яны не падалься мне вельмі перакананымі, прывабнымі. Тут ёсць свае «але», які ў наўных байках пра тое, як добра было жыць «пры камуністах», калі і кілбаса была, і пілі, і елі, што хацелі... Да 1939-га года многія чамусь упарта жадалі, каб Польшча згінула, і спрабавалі прыводзіць супраць яе эканамічны байкот, не набывалі тавараў, а

ўсё, што можна было вырабіць, рабілі саматугам, гадамі не плацілі падаткаў, ажно покуль чыноўнікі не цягнулі з падворку жывёлу за рогі ў якасці пакарэння і да т. п. Як можна пагадзіцца з тым, што ў наш час, калі фашызм усіх афарбовак ва ўсім свеце даўно аб'яўлены антылюдскай палітыкай, — пад выглядам «польскага патрыятызму» рамантычна герваізеца пілсудчына і акаўшчына, замест ейнага пакаяння і прызнання віны перад уласным народам і суседзімі. Пакаянне лагічна і маральна выцякае са злавеснай гісторыі гэтых генацыдальных з'яў — акаўшчыны і пілсудчыны... Ці ж магчыма абдуоўваць польскі флігель у новым беларускім доме, пачынаючы з такіх воль падмуркаў?

Неадназначна я ўспрымаю зараз і з'яўленне першых польскіх класаў пачатковых школ на Беларусі, хоць гэта, канешне, нармальнае з'ява ў культурным жыцці. Цешыць, што яшчэ нехта далучыцца да пальшчыны больш чым на самаадудкацыйным; дылетанцкім узроўні, і, можа, у будучым прынесе якую-кольвек карысць на ніве новых і больш паўнаартасных беларуска-польскіх зносін. Але не пакідае я трывога за маленькіх і недасведчаных дзетак, каб іх не выхоўвалі ў штучнай ізаляцыі або варожасці да ўсяго беларускага. Што іх тады чакае, як не перспектыва адчуваць сябе этнічна-чужой меншасцю на ўласнай зямлі?..

Ю. З. Тут многае будзе залежаць ад таго, як будзе пасоўвацца ўласна беларускае культурнае адраджэнне, наколькі ягоны магнетызм зможа ахінуць беларускую дыяспору... Нас тут цікавяць фактары, спрыяючыя выбару на карысць беларушчыны. Але, мабыць, напачатку варта зрабіць экскурс у мінулае. Як вядома, Беларускі народны фронт у 1988 годзе стварылі беларускія інтэлектуалы — духоўныя апазіцыянеры часоў застою. Яны ж за часамі «перабудовы» разгарнулі асветную работу, зместам якой была прапаганда ідэі незалежнасці. Ты таксама апынуўся ў навіейшай плыні беларушчыны. Як, на тваю думку, гэтая плынь нарадзіцца магла і нараджалася ў нетрах застою, у паліцэйска-стукацкай дзяржаве?

Я. Ш. Каб уявіць, як пачынаў пульсваць і прабіваўся на паверхню жыцця апазіцыяны струмень незалежнай беларушчыны, можна прыгадаць вобраз асфальту, праз які з цягам часу ўсё вальней цягнецца да святла незнішчальнае зеляніна, — адсоўваючы, узрываючы вялікія кавалкі маналітнай масы, што скоўвала яе натуральны рост. Далікатная раслінка перамагае несакульнае цяжкае цягавіцтва, якую ледзь-ледзь расколюе абдойны малаток... Рэч, аднак, у тым, што карані раслінкі набіраюцца моцы ў жыццядайнай глебе, якая заўсёды зможа «бетон».

Здавалася, непрабавальным пластам бетону было ўкатана і наша духоўнае жыццё, стрыножанае ўсепранікальнай уладнасцю. Але ў любых умовах знаходзіцца асобы, адзінкі ці невялікія купкі андудмаў, якія распачынаюць свідраваць, тараніць «бетоннае неба» і азвычай аказваюцца ў няроўным сутыкненні мацнейшымі. Чаму так адбываецца? Жыццё нельга доўга ўтрымаць у стане нейкай штучнай застыгласці. Праўда, патрэбна, каб нехта быў ПЕРШЫМ, хто ўдзьме свой голас і пачне разбураць прыгожа-панчарныя ідыліі, не баючыся ідэалагічнага прэсінгу, стукацтва, дэінфармацыі, маладушша і здрадлівасці, палягаючы толькі на сябе. Была ж такая агідная звычка ў нашым соцыуме паляваць на кожнае «незаконнае» слова, самастойную думку, самаіты погляд на рэчы — сыканнямі і рыканнямі кшталту «Ты чиво антисоветчину несёшь?», «Нету на вас Сталина!», «Пора сообщить куда следует, а там разберутся!» і да т. п. І таму многія жылі, існавалі, хаваючы голаў у плечы, насцярожана агледваючыся навокол, перш чым сказаць тое, што яны насампраўдзе думаюць. Многіх зманьвала тады перспектыва лепшых умоў, добрабыту, асабістага поспеху, і дзеля гэтага трэ было выглядаць ляльным, «не высоўвацца», «трымаць нос па ветры» і г. д. Інакш цяжка было ўздывацца па службовых лесвіцах, прэтэндаваць на званне, пасаду, прэмію... Гэта трымала навуковую і творчую інтэлігенцыю ў такой жудаснай залежнасці, што толькі нямногія наважваліся страціць «перспектыву росту».

Але «беспасадавая» вядомасць усё ж самая ганаровая. Інтэлект, які служыць ісціне, а не абслугоўвае наменклатуру, знойдзе магчымасць праявіць сябе і без самацэнзуры, бо сапраўды каштоўнае — у навацы і значнасці знойдзенага, даказанага, сказанага, а не ў афіцыйнай узнагародзе. Імёны такіх адважных, што ніколі не здраджвалі сваім прыцыпам, ужо самі па сабе ўстрашлі безаблічна-заасфальтаванае шматгалоўе, але сеялі адначасова і надзею — для тых, хто сумняваўся, перажываў, шукаў выйсця, цягнуўся як да ўзору да непрадажных абаронцаў беларушчыны Уладзіміра Караткевіча, Васіля Быкава, Зянона Пазняка. Вакол іх і пачала гуртавацца нацыянальнае свядомае грамада. Можна нават было быць асабіста незнаёмымі, але ведаць адзін аднаго па публікацыях, выступях, знаходках, выставах і адчуваць, што лік андудмаў павялічваецца. Паліцэйска-стукацкая служба па сваёй прыродзе не магла зразумець гэтага духоўнага ажыўлення, бо з куды большым імпэтам займалася здабываннем для сябе новых кватэр, мэблі, дачаў, курортаў, замежных выездаў і, мабыць, думала, што ўсе «нармальныя» людзі таксама мараць толькі пра гэта і не спакуюцца паісці ўслед за беларускімі дзеячамі, якія не абцяцалі тады ніякіх матэрыяльных даброт.

А між тым у цяэй Беларусі спаквала, а потым усё больш адчувальна пачала кансалідавацца крытычная маса грамадскасці, складвацца ядро нацыі. Крытычны момант, калі лідэры інтэлігенцыі аб'ядналіся з людзьмі без чыноў і званняў у адной арганізацыі, — стварэнне Беларускага народнага фронту «Адраджэнне» чатыры гады таму ў помны кастрычніку 1988-га. Як тады ні тужылася самаўпэўненая вярхушка, каб забараніць і пакараць гэты рух, але ўсё адбывалася наадварот і вельмі хутка. Новая культурная дэмакратычная плынь бярэ пачаткі ад незалежнай беларускай вытокаў і нясе ў сабе ўсё трывогі, клопаты, каб пазбавіць нашу зямлю ад ганебных рэшткаў нядаўняга прыгнёту. Яна ж валодае яшчэ не ўжытай энергіяй дзейнасці, бо не для таго яна паўстала і прайшла такі няпросты шлях, каб зараз сцішыцца і спыніцца.

Мне ніколі не мроілася, каб самааддана прысвяціць сябе толькі ўладкаванню ўласнага жыцця, хутчэй бегчы займаць чаргу за машынай, гарэлкай, кілбасой і іншымі рэчамі, без якіх ўвогуле можна абысціся, таму выбар, з кім быць і з кім ісці, не так і цяжка было зрабіць. Наперадзе ўжо крочылі годныя і таленавітыя асобы, што мелі магчымасць быць самімі сабой і прэтэндавалі не на «крэслы», а на тое, каб цягнуць воз беларушчыны. Як жа было не падтрымаць сумленных і цяглавітых, калі толькі поруч з імі, падзяляючы агульны цяжар трывогі і абавязкаў, можна было адчуць сябе патрэбным справе, прадстаўніком культуры, а не кан'юктурі. З уласных уражанняў з таго «заасфальтаванага» ўчарашняга па сённяшні дзень не забываецца тая нічыя не затушаная ўпэўненасць у неабходнасці культурнай беларусізацыі-адраджэння, якой былі запалены, хварэлі і зараджаліся абраныя лёсам, хоць ніхто не спадзяваўся, што калі-небудзь сімвалы незалежнасці стануць нарэшце дзяржаўнымі. І гэтая цяжка вытлумачальная з прыгматычнага пункту гледжання надзея — таксама адзін з феноменаў жыццёвасці плыні, якую не ўдалося растаптаць і знішчыць нават у такой антыкультурнай бюракратычнай дзяржаве, у якой мы жылі і жывем пасюль.

Ю. З. Якую ролю ў аднаўленні беларушчыны сыграла беларускае мастацтва? У цябе як мастацкага крытыка няма трывогі за тое, што ва ўмовах адсутнасці драматызму жыцця — у якіх акрыўвала беларушчына ў 70-я гады — не будзе каму прадоўжыць гэтыя самахварыціцкія высілкі?..

Я. Ш. Ва ўмовах бэсэсрэўскага таталітарызму нацыянальна свядомае мастацтва ратавала нацыю ад поўнага духоўнага разлажэння, да якога яе прыгаварыла камуністычная палітыка. Перш за ўсё трэба было бараніць, асвятляць гістарычную памяць, якую найбольш выкасавалі з грамадскай свядомасці. Мастак у адрозненне ад літаратара ці гісторыка не залежыць ні ад цензуры, ні ад рэдактара ў выдавецтве. Ён сам можа вырашаць, што і як намалюваць, якую тэму абраць. І на яго твор будучы глядзець з аднолькавай увагай тыя, хто валодае беларускай мовай, і тыя, каго ад мовы адлучылі. У мастацтва свае агульнаразумелыя выяўленчыя мовы.

[Працяг на стар. 14—15].

ПРЭМ'ЕРЫ

Першая — не горшая

Першую ў гэтым сезоне прэм'еру прапанаваў юнаму глядачу Беларускі тэатр «Лялька». І, пэўна, новы спектакль (рэжысёрская работа В. Клімчука па п'есе С. Маршака «Церам-церамок») будзе залічаны ў шэраг творчых удач віцебскіх лялечнікаў.

Яны надалі вядомай рускай казцы выразныя беларускія рысы. Немаглу лепту прыклала для гэтага пэтак-перакладчыца М. Баравік. Але беларускасць — не адзіная адметнасць п'ястасюні. Моўныя і пластычныя прыёмы выканаўцаў, мастацкае (Г. Сідарава) і тэхнічнае аздабленне вылучаюць яе сярод сцэнічных увасабленняў у іншых тэатрах. Музычнае

афармленне (варыяцыі на тэму рускай народнай песні «Пасею лебяду на беразе» кампазітара А. Залётнева) і харэаграфія (балетмайстар Л. Кляцко) мякка, неназойліва падкрэсліваюць настрой і характары герояў, лінію падзей.

У адрозненне ад папярэдніх рэчаў «Лялькі» на гэты раз публіка зможа атрымаць сапраўднае задавальненне ад больш зладжанай, гарманічнай работы анцёрскага складу (Ю. Франкоў, Ю. Сяменчанка, Т. Атарова, С. Лунёва, Л. Мартынава, А. Рыхтар, Н. Шабанова, А. Маханькоў, У. Бубмекаў).

Юрась СЦЯПАНАУ.
г. Віцебск.

«Церам-церамок»

Артысты, занятыя ў спектаклі «Церам-церамок».

Беларускі тэатр «Лялька» ў Віцебску запрасіў маленькіх глядачоў на прэм'еру музычнай назкі «Церам-церамок». Вясёлы і добры спектакль памагае дзецям спасцігнуць простую мудрасць, што толькі ў дружбе і згодзе можна пераадолець усе нягоды.

Паставіў спектакль мастацін кіраўнік тэатра Віктар Клімчук, лялькі і касцюмы прыдумала Ганна Сідарава, а музыку напісаў Алег Залётнеў.

Фота Аляксандра ХІТРОВА,
БЕЛІНФАРМ.

ТЭАТР

Фонд дапамогі акцёрам

Нядаўна кіраўніцтва Беларускага акадэмічнага тэатра імя Я. Коласа запрасіла віцебскіх журналістаў на прэс-канферэнцыю.

Мастацін кіраўнік тэатра Барыс Эрын, дырэктар Геральд Асцяцінскі і загадчыца літаратурнай часткі Святлана Дашкевіч распавялі аб праблемах коласасцаў. Тэатр знаходзіцца на мяжы галечы, — адзначыў Б. Эрын. У прыватнасці, з-за нястачы фінансавых сродкаў няма мажлівасці ставіць касцюмраваныя спектаклі. Але, нягледзячы на гэтыя і іншыя складанасці, апошнія месяцы пазначаны надзвычай п'ястасюні працай калектыву: падрыхтаваны пяць прэм'ер. Дзве з іх — «ЧП-1» і «ЧП-2», «Залётны» — ужо сталі з'явамі культурнага жыцця Віцебска. Дырэктар заклікала гаварыць пра кадравыя цяжкасці: з-за адсутнасці жытля ў трупі не ідуць свежыя творчыя сілы.

Тэатр вымушаны праціць датычкі ў дзяржавы, але яна выдзяляе культурным асяродкам замала сродкаў. Таму, каб зрабіць прадстаўленні акупаемымі, трэба павысіць кошт квіткаў да паўтары-дзвюх соцень «драўляных». Аднак кіраўніцтва на такое не пойдзе, бо тады віццябляне пазбавяцца магчымасці наведваць тэатр хоць зрэдку.

Арганізатары сустрэчы заклікалі прэсу часцей звяртацца да творчасці коласасцаў, пісаць пра асобных артыстаў, прадстаўляць на сваіх старонках розныя погляды на тую ці іншую работу тэатра. Яны аб'явілі аб стварэнні фонду сацыяльнай дапамогі акцёрам. Ахвяраванні ў фонд можна пералічыць на разліковы рахунак № 000700506 (код МФО 150801006) ў Галоўным упраўленні Нацыянальнага банка Беларусі па Віцебскай вобласці.

Юрась СЦЯПАНАУ.

ВЕЧАРЫ

«Рэтрапрагляд»

Пад такой рубрыкай прайшла вечарына ў Доме літаратара. Вельмі цёпла прынялі наведнікі песні І. Дунаеўскага з вядомага фільма беларускіх кінематаграфістаў «Шукальнікі шчасця», якому ўжо больш чым паўстагоддзе. Выконвалі салісты ДАВТА І. Адзіноцова (сапрапа) і Л. Гарэлькі (скрыпка), спявак Я. Навуменка, кампазітар В. Сярхі і гурт «Званочкі». А потым быў паказ гэтай неўміручай камедыі. Пра стваральніка фільма, акцёраў, якія здымаліся ў ім, іхні лёс і лёс самой стужкі гаварылі на вечары мастацтвазнаўца Л. Лявонова і пісьменніца А. Кобец-Філімонава, дачка аднаго з аўтараў сцэнарыя фільма, драматурга Р. Кобца.

П. ГАРДЗІЕНКА.

МУЗЫКА

«Магутны Божа» з аркестрам

Запіс занага гімнамалітвы М. Равенскага на верш Н. Арсеневы «Магутны Божа» ў пералажэнні, зробленым для хору і аркестра гарадзескім кампазітарам А. Бандарэнкам, з'явіўся ў музычнай фанатцы Беларускага радыё. Хто ж выканаў гэту адмысловую інтэрпрэтацыю твора? Гарадзескія музыканты. Да іх, а дакладней, да «Тызенгауз-напэ» прыехала брыгада спецыялістаў з Мінска,

каб запісаць рэпертуар гэтага маладога творчага калектыву ў фонд рэспубліканскага радыё. Мастацін кіраўнік капэлы А. Бандарэнка, хормайстар Л. Іконнікова, дырыжор аркестра У. Борматаў разам з гукарэжысёрам Э. Мартэнсам ды рэдактарам Л. Мітановіч выbralі для запісу лепшае з выканальніцкай творчасці гарадзескіх музыкантаў. І атрымаўся даволі ладны спіс: тут і уверцюра да

оперы І. Голанда «Агата», і царкоўная харавая музыка ў гарманізацыі М. Куліковіча, і Сімфонія А. Скарлаці, і зусім новы твор А. Бандарэнка — Канцэрт-паэма для скрыпкі, віяланчэлі, фартэпіяна, габоя і сімфанічнага аркестра і інш. Запіс рабіўся ў цудоўных акустычных умовах — старадаўняй калітравай будыніне, дзе пакуль яшчэ месціцца Музей гісторыі рэлігіі.

С. В.

У «Несцеркі» — юбілей

Н. РАВІНСКАЯ (Мальвіна) ды В. БАЖЭНАЎ (Несцерка) у юбілейным спектаклі.

Фота Я. ПЯСЕЦКАГА.

22 лістапада ў Дзяржаўным тэатры музычнай камедыі прайшоў 150-ы паказ спектакля «Несцерка». Гэты твор кампазітара Р. Суруса на лібрэта А. Вольскага паводле вядомай п'есы В. Вольскага быў пастаўлены Б. Уторавым у 1979 г., і вось ужо 13-ы тэатральны сезон не сыходзіць са сцэны. Перад пачаткам юбілейнага спектакля выступіў мастацін кіраўнік і дырэктар тэатра С. Косцін, музыкантаўца Р. Сергіенка расказаў гісторыю стварэння «Несцеркі», падкрэсліўшы, што на хвалі Адраджэння гэты твор набывае асаблівае гучанне.

За 13 гадоў у спектаклі змяніліся многія выканаўцы, але засталіся й

тыя, хто іграў прэм'еру, як Н. Равінская (у ролі Мальвіны). 150-ты паказ спектакля прайшоў з удзелам артыстаў В. Бажэнава (Несцерка), М. Старавойтава (Мацей), В. Пятліцкай (Насця), В. Шабуні (Юрась) і інш. У «Несцерку» ўвядзены і новыя выканаўцы, якія, трэба спадзявацца, удыхнуць у пастаўленую новае жыццё. Не так многа было пастаўлена на сцэне тэатра музикамедыі беларускіх твораў, і ўжо зусім нямногія мелі доўгі сцэнічны век. «Несцерка» ж дагэтуль не страціў сваёго каларыту і дасціпнасці. У канцы спектакля глядачы вельмі цёпла віталі яго аўтараў.

З. ЛЫСЕНКА.

СУСТРЭЧЫ

Памяці песняроў

У Магілёўскай абласной бібліятэцы імя У. І. Леніна праведзена навукова-практычная канферэнцыя з нагоды 110-годдзя з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа, падрыхтаваная калектывамі гэтай бібліятэкі і інстытута ўдасканалення настаўнікаў аддзяленнем Саюза пісьменнікаў, таварыствам «Кніга» і Фондам культуры.

Аб жыцці і творчасці народных песняроў, іх сувязях з Магілёўшчынай, аб развіцці і прапагандзе роднай літаратуры гаварылі сакратар абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў І. Аношкін, старшыня рады Магілёўскай гарадской арганізацыі Таварыства беларускай мовы Я. Клімчук, работніцы бібліятэкі з Магілёва, Круг-

лага і Бялыніч С. Вадап'ян, А. Якушава і Л. Куляшова, настаўніца ліцэя К. Сазонава і іншыя.

Студэнты і вучні дэкламавалі вершы песняроў, свае творы прачыталі паэт В. Карпечанка, шафёр тансаматэрага парка В. Кунцвіч, работніца Дома культуры С. Дзядушка, настаўнік М. Механікаў.

Вечары, сустрэчы з удзелам мясцовых літаратараў, прысвечаныя памяці народных песняроў, прайшлі ў Магілёўскай гарадской бібліятэцы імя Якуба Коласа, у музычным вучылішчы, у Краснапольскім раённым Доме культуры, і іншых навуцальных і культурна-асветных установах Магілёўшчыны.

А. НОВІК.

КУЛЬТУРА

І за гэта ўдзячны лёсу...

Высокі ўзровень падрыхтоўкі артыстаў балета вабіць у Беларускае харэаграфічнае вучылішча юныя таленты з многіх краін свету. Цяпер тут займаюцца дзевяць дзяўчат з Японіі. Па іх словах, яны ўдзячныя лёсу за тое, што ён прывёў іх у Мінск. Да таго ж навуцанне высокаму мастацтву балета ў сталіцы Беларусі аб'яўдзіцца ім значна танней, чым у роднай краіне.

Другі год займаецца ў вучылішчы Аку Таносэ з японскага горада Чыба. Ёй тут падабаецца.

Фота Валерыя АЛЯШКЕВІЧА,
БЕЛІНФАРМ.

ДРУК

Адрас часопіса — Віцебск

У Віцебску выйшаў першы часопіс — навуковы: «Дыялог. Карнавал. Хранатоп». Асноўныя мэты выдання — вывучэнне тэарэтычнай спадчыны занага ў свеце навукоўца М. Бахціна і яго акружэння, даследаванне шматоблічнай (філалагічнай, філасофскай, культуралагічнай і г. д.) гуманітарнай праблематыкі, асэнсаванне сусветнай культуры і гісторыі паводле бахцінскіх канцэпцый. Канешне ж, не будзе забыта і тама Віцебска, яго вялікіх культурных традыцый.

Юрась СЦЯПАНАУ.

«Спадчына», № 5

Фірма «Дайноў» сёння вядома многім. І не толькі сваёй асноўнай дзейнасцю, а і тым, што ўкладвае значныя сродкі ў развіццё нацыянальнай культуры. Карэспандэнт часопіса гутарыць з прэ-

зідэнтам «Дайноў» А. Палюховічам. Як бачна з назвы — «Ці прыдуць фундатары?» — тама размовы досыць шырокае. І сапраўды, што трэба зрабіць, каб бізнес працаваў на нацыянальнае Ад-

раджэнне? Адназ у інтэр-в'ю.

У тым жа раздзеле «Гісторыя і культура» апублікаваны і артыкулы А. Вяртыгі-Дарэўскага «Рускія плячатыя знакі» (пераклад з польскай М. Хаўстовіча), Ю. Можы «Дэмаграфічны спад на Беларусі і Літве ў сярэдзіне XVII стагоддзя» (пераклад з польскай і падрыхтоўка М. Раманоўскага), А. Цітова «Герб места Слуцкага», карэспандэнцыя Ц. Мазырца «Узнагароды Беларусаў».

У «Мартыралогу» — дзве публікацыі: «Матэрыялы да крыўскае гісторыі» А. Шлюбскага (заканчэны) і «Як рабавалі беларускія музеі» А. Гу-жалюскага.

Змястоўны раздзел «Даследаванні і меркаванні»: пачаткі «Алегарычнай геральдыкі Францішка Скарыны» (пераклад з англійскай А. Кудраўцава) і «Міжваенная ўнія ў Заходняй Беларусі» Ю. Туронка.

У нумары — артыкул У. Дубоўкі «Ненаторыя прыватныя выпадкі мілагучнасці нашай мовы», заканчэны раздзелы з кнігі А. Калубовіча «На крыжовай дарозе», артыкул У. Казберука «Гедымін у летпісах» і Г. Кісялёва «Постаці» (Францішак Рысінскі і Іван Манкевіч, першы перакладчык Крылова), працяг артыкула Ю. Вольфа «Князі на абшарах Княства Літоўскага да канца XIV ст.».

Прапануе «Полацкае ляда»

Выдавецкая суполка «Полацкае ляда» выдала чарговую кнігу — на гэты раз зборнік вершаў гарадзескага паэта Юрыя Гуменюка «Водар цела». Калі навокал, у тым ліку і ў культуры, запанаваў крызіс, гэтая суполка спрабуе падтрымліваць маладыя таленты, адшуквае цікавыя рукапісы Ю. Гумянюк прыцягнуў увагу полацкіх выдаўцоў адметным творчым абліччам, добрай беларускай мовай, адсутнасцю паэтычных стэрэатыпаў.

А. К.

МІЛАСЭРНАСЦЬ

Падарунак Фрау Катарыны

Адразу васемнаццаць дзяцей сагрэла сваім клопатам пенсіянерка з нямецкага гарадка Ванфрэд Катарына Клемэнс. Пачуўшы пра нашы эканамічныя праблемы, яна вырашыла ўнесці свой уклад у іх вырашэнне і звязала світэры для беларускіх хлопчы-

наў і дзяўчынак. Падарунак фрау Катарыны ўручаны вучням големскай сярэдняй школы № 24 (на здымку). Добрыня нямецкай жанчыны будзе саграваць дзяцей з малазабеспечаных сем'яў.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА,
БЕЛІНФАРМ.

КОНКУРСЫ!

У дзень нараджэння Багдановіча

9 снежня на Гарадзешчыне праводзіцца першы ў Беларусі конкурс дзіцячай кампазітарскай творчасці «Надзея-92», прысвечаны Максіму Багдановічу. Падрабязную інфармацыю пра ўмовы гэтага спаборніцтва юных творцаў «ЛІМ» змяшчае 23.10.92 г. Вынікі м'якуем апублікаваць у адным з наступных нумараў. Пагаварыце, спадзяёмся, будзе пра што: як паведаміць ініцыятар конкурсу і адзі з актыўных яго арганізатараў гарадзескі кампазітар, педагог В. Радзіёнаў, удзельнік і гасцей чакаюць сюрпрызы... У журы запрошаны вядомыя кампазітары, у тым ліку ўраджэнцы Гародні В. Войцік, Л. Захлеўны, У. Кандрусевіч і інш.

«Бог — мой Сябра»

Беларуская каталіцкая Грамада, Задзіночанне каталіцкай моладзі Беларусі, Музей Максіма Багдановіча і Парафія насцёла Св. Тройцы (св. Роха) у Менску выступаюць арганізатарамі Першага Усебеларускага конкурсу дзіцячага малюнка «Бог — мой Сябра». Конкурс мае мэтай абуджэнне і развіццё хрысціянскіх пачуццяў у дзяцей.

Тэмы конкурсу: 1. «Падзея са Старога Запавету Бібліі». 2. «Падзея з Новага Запавету Бібліі». Браць у дзед у конкурсе могуць дзеці ва ўзросце да 12 гадоў. Да разгляду прадстаўляюцца не больш як дзве працы адной альбо дзвюх тэм, фармату 24х36, выкананыя ў любой тэхніцы.

Працы неабходна выслать па адрасе: 220029, г. Менск, вул. М. Багдановіча, 7-а, да 23 сакавіка 1993 года. Абавязкова ўказаць імя, прозвішча, узрост і поўны адрас аўтара.

Для пераможцаў прадугледжаны прэміі й падарункі.

Калі прадпрыемствы, установы альбо асобныя грамадзяне жадаюць аказаць матэрыяльную, фінансавую дапамогу ў правядзенні конкурсу, даведкі можна атрымаць па тэлефоне (0172) 27-04-67. Факс (0172) 34-22-95.

ВІНШУЕМ!

Лепшае апавяданне Садружнасці

Міжнародная асацыяцыя фондаў міру і Маскоўскі цэнтр «Філантропія» падвалі вынікі ўсесаюзнага конкурсу «Маладыя таленты» на лепшы літаратурны твор у жанры кароткага апавядання. Першае месца прысуджана беларускаму пісьменніку Андрэю Федарэнку за апавяданне «Пеля», якое друкавалася ў «ЛіМе». Уручэнне дыпломаў і прэміі лаўрэатам конкурсу адбылося нядаўна ў Маскве ў канферэнц-зале Прэзідыума Расійскай акадэміі навук.

МЕТАФІЗІКА БУДУЧЫНІ

(Пачатак на стар. 1, 5, 12).

Наступ нацыянальнай тэматыкі ў мастацтве можна адлічваць ад 1972-га года, калі ў Мінску былі ўстаноўлены помнікі Янку Купалу і Якубу Коласу. Стратэгія гэтага наступу, калі так можна сказаць, спантанна, спакваля складалася ў інтэлектуальна-адамуцаў, у іх гарахчых спрэчках у майстэрнях, у вандроўках па роднай зямлі. У нас, прабачце, дагэтуль няма багемных умоў, дык нацыянальная эліта збіралася нат на вясковых сцяжынах, у самых неверагодных закуточках, каб абмеркаваць самае набалеалае, падзяліцца адкрыццямі і знаходкамі, якія прыадчынялі гістарычную праўду.

Пакінем без каментарыяў мастацкі ўзровень згаданых помнікаў. Галоўнае, што яны з'явіліся, адыгралі важную ролю ў прапагандзе нацыянальнай культуры. Потым мастацтва ўжо больш арганізавана і паслядоўна здабывала прыступку за прыступкай да храма нацыянальных трыдцатых і каштоўнасцяў. Этапным быў 1976-ты год — 100-я ўгодкі Цёткі. Выстава нацыянальна свядомых твораў, 1980-ты год — выстава да 500-годдзя Міколы Гусоўскага. Потым юбілейныя імпрэзы да 100-гадовых угодкаў М. Багдановіча, В. Дуніна-Марцінкевіча, К. Каліноўскага і інш. Выставачная традыцыя ператварылася ў адзін з самых наступальных і рашучых фактараў нацыянальнага прарыву ў беларускі мастацтвае бліжняга дваццацігоддзя. Разбураліся зоны маўчання вакол вялікіх культурных эпох і слаўных імёнаў. Ніхто з «ліквідатараў» таталітарнай блакады культуры не атрымоўваў ганаровых граматаў ці дыпламаў — скрозь слаганні і непрыемнасці. Але перанесеныя крыўды акуплялі маральнай кампенсацыяй: бо нягледзячы ні на якое зло, можна было даносіць да неабмежаванага кола людзей выпактаванымі вобразамі, ідэі, звесткі, без якіх нацыя не зможа існаваць як такая і ператворыцца ў біялагічную масу.

Змаганне за розум і сумленне людзей працягваецца, і гэта можна назіраць на кожным кроку. Тым не менш высілкі мастацтва не былі дарэмнымі і гады патрачаны не ў пустэчу. Мастацтва дакачалася істотных пераменаў у відочным жыцці — перамен, якія раней здаваліся толькі недасяжнай мрояй на палатне, паперы ці ў бронзе. Наўрад ці сталіся б перамены апошніх чатырох гадоў у Беларусі, каб мастацтва па-асветніцку не даводзіла, што такое старажытнае дойлідства, нацыянальны тыпаж, калары, родны падворак, кут, ганак, радзіма, маці, народ, гісторыя, незалежнасць...

Цынічная іронія ўчарашніх змагароў супраць беларушчыны ў мастацтве не здзіўляе (маўляў, гэта «не мастацтва», гэта «кан'юнктура навыварат» і да т. п.). Што ж ім зараз рабіць, як не прафанаваць тое, чаго не ўдалося знішчыць? Засмучае і пазіцыя той часткі моладзі, якая яшчэ не навучылася думаць самастойна, а ўжо з надзвычайнай лёгкасцю пляжыць здабыткі папярэднікаў, як «антымастацкія» і «не патрэбныя». Моладзь раіць старэйшым жыць без турбот, абавязкаў і заклапочанасці — гэта неверагодна! Кожны, аднак, выбірае, што яму бліжэй. Хто прымае зручную спажывецкую філасофію ўладкаваных і самазадаволеных, той не можа быць маладым, нават калі яму няма і дваццаці год, бо маладосць — гэта рызыка, гарэне, барацьба, антыпрагматызм, адчайнасць і жаданне перамен. Гэта перш за ўсё стан душы. І калі гэтымі якасцямі не ў стане запаліцца прадстаўнікі маладога пакалення, хто цэліць патрапіць адразу ў «рзаважныя пенсіянеры», тады яны прыдадуцца як другое дыханне старэйшым па ўзросце, але маладзейшым душою, — каму гэтая энергія патрэбна для далейшай творчай дзейнасці.

Тыя сутнасныя, глабальныя перамены, што прагназавала мастацтва, яшчэ не здзейсніліся, аднак значна наблізіліся, і патрэбен наступны прарыв, каб яны сталі зусім рэальнымі. Дайці да гэтай святой мэты першымі, відаць, прыйдзецца тым жа русліцам, хто за сваё папярэдняе намаганні як ўзнагароду атрымаў «другую маладосць»...

Ю. З. Цяпер паразважаем над узаемазвяззю мастацтва і «перамен». Ты кажаш, што мастацтва прагназуе, як бы рыхтуе перамены ў жыцці. Тут, мне здаецца, узнікаюць два аспекты дзеля роздуму. Па-першае, што разумець пад паняццем «перамены», па-другое, якімі сродкамі іх рыхтуе мастацтва.

Я. Ш. Гэта перамены самага шырокага, светапогляднага, эстэтычнага, палітычнага і, нарэшце, касмалагічнага характару. Але пры ўмове, што гэтыя перамены прадказвае мастацтва ад Бога і ад нацыянальных вытокаў, роднай глебы, — яго нельга атаясмяляць па вонкавых прыкметах віду, жанру, тэхнікі выканання з акадэмічным рамесніцтвам, узрослым на меркантильным жаданні атрымаць вялікія грошы на заказнай тэме. Гэта кан'юнктура — залежнасць выканаўцы ад заказчыка, дзе няма праўды нават у адносінах да сучаснасці, не кажучы ўжо пра будучыню. Гэтакасама яе, праўды, нельга знайсці там, дзе пануе прага выклікаць сенсацыю, выціганіць грошы ў найўніх правінцыяльных аматараў вострых уражанняў у выяўленчай сферы (калі іх не стае ў звычайным жыцці). Спекуляваць на нібыта суперавангарднай уседзволенасці яшчэ даволі лёгка, таксама як рабіць поўны касавы збор, зараджаючы абстрактныя карціны «магічнасцю», «касмичнай энергіяй», «чарамі» і да т. п.

Мастацтва ўсіх часоў і эпох, ад першабытнасці і да сучаснасці, — перш за ўсё таямніца, загадкавы рытуал самавыражэння асобы. У гэтым немагчыма разабрацца да канца, растлумачыць... Паведаў, сапраўднае мастацтва робіцца не для грошай і папулярнасці, а дзеля заспакаення ўласнай псіхалагічнай патрэбы, без чаго не можа жыць творчая індывідуальнасць. Хлусіць самому сабе, падпарадкоўвацца чужой волі ці загаду ў творчым працэсе для іх чепрымальна. Яны факусуюць у сваіх уражлівых натуральных увес свой час, але могуць выявіць і мінулае і тое, чаго яшчэ не было. Такія незвычайныя людзі былі заўсёды і ёсць зараз, гэта, відаць, абумоўлена чалавечай прыродай. Тое, што яны ствараюць, у тым ліку і ў выяўленчых формах, і ёсць мастацтва, якое не маніць. Яно ў сабе мае многае ад прадачування, прагнавання будучыні. Перажываючы рэчаіснасць у пацучоўных вобразах, яно як бы рыхтуе сваё пасланне наперад, шыфр, закадзіраваны ў сімвалах і знаках, зразумелыя ці не зразумелыя, якія, аднак, будуць лёгка прачытацца праз тысячгагоддзе... Мастацтва заўсёды нешта парушае, не трымаецца прынятых стандартаў, пераходзіць межы дазволенага. Яно зазвычай апырэджае свой час. Чым больш адораны творца, тым больш яго адрыў ад сучаснікаў і іх непрызнанне, кпіны, адмаўленне нават звацца яму мастаком. Сёння цяжка зразумець, чаму пры жыцці мастакоў так негатыўна ставіліся да вобразаў Ван Гога, Рэмбранта... Але прайшоў час — і поўнае захапленне! Усім падабаецца, не выклікае сумненняў, лічыцца класічным. І, відаць, у іх спадчыне не ўсё яшчэ спасцігнута, мабыць, нешта больш глыбока зразумець у наступных стагоддзях.

У мастацтва, як мне здаецца, у адрозненне ад дакладных метадаў даследавання будучыні, дзе нельга абыйсці без тэхнічных прыстасаванняў, — самыя універсальныя сродкі ўздзеяння, візуалізацыі, прыбліжэння, асэнсавання. Яго карцінная плоскасць, сцэнаграфія, трохмерная скульптурнасць і іншыя магчымыя матэрыялізаваныя гняздоўі ідэй — у пэўным сэнсе мадэль той футуралагічнай рэальнасці, да якой будуць набліжацца і мо прыйдучы наступны пакаленні гуманноўдаў — праз перажыванні, звязаныя з кантактамі з мастацтвам. Агульна гэта можна акрэсліць як працэс глабальных перамен.

Без мастацтва паўнаватрасна перажыць свой час немагчыма. Яно пакідае адбітак гэтага часу, які потым можа даць стымулы для новых пераўтварэнняў. Што б мы ведалі аб Антычнасці ці Рэнесансе, каб не іх найвышэйшыя мастацкія ўзлётны? Тагачасныя творцы між іншым пры вырашэнні чыста мастацкіх задач займаліся і праблемамі, якія далі пачаткі многім навукам. Яны былі як возніцы на квадрагах, што перамагалі ў спаборніцтве з часам, а за імі ўжо гнаўся абуджаны і натхнёны імі свет.

Рэзюмуючы сказанае, сфармулюем выніковую думку так: перамены перш адбываюцца ў вобразнай ідэальнай сферы, а пасля ўжо здзяйснююцца на зямлі.

Гэтым самым мастацтва стаіць ля вытокаў абстрактнага мыслення, магчыма сці ўсведамляць жыццё фізічнага і духоўнага светаў, і ў гэтым заключаецца яго касмалагічнае вышэйшасць, звязаная з фармаваннем гарманічных адносін чалавека да вечнасці і сусвету. Такая скіраванасць мастацтва пачынае прасочвацца ўжо з архітэктурных адлюстраванняў звяроў і жанчын-багінь, што пакінулі па сабе пячорныя творцы. Ад Старажытнасці да Новага Часу мастацтва тым і

займалася, што набліжала да чалавека ідэалы і ўзвышала яго да ідэалаў. Калі мастацтва Адраджэння дапамагло чалавеку ўсвядоміць яго універсальную гуманістычную дасканаласць на ўзор Бога, яно падштурхнула яго да ўсебаковай дзейнасці на ніве спазнання матэрыяльнага і духоўнага светаў. Зараз, калі свет імчыць у бясконцых змяненнях у будучыню, калі дзесяцігоддзі па ліку перамен абганяюць якія-колечы стагоддзі, — толькі мастацтва сваімі рознастыльнымі, рознамэтавымі намаганнямі можа гэты свет найбольш зразумець, разгледзець, прывесці да гарманічнай раўнавагі і скіраваць жыццё туды, дзе ёсць шанцы выжывання і эвалюцыі.

Ю. З. Але ўсё-такі: які сэнс ты ўкладваеш у вызначэнне сучаснага моманту як «пераломнага» і «пераходнага»? Калі браць на ўзроўні касмічным альбо метафізічным — гэта пераход АД чаго і ДА чаго?

Я. Ш. Варта, на мой погляд, часцей хадзіць на пляч Незалежнасці, назіраць за паводзінамі розных людзей, каб скласці сваё ўласнае меркаванне аб тых працэсах, што адбываюцца апошнім часам. У іх няма староніх гледзачоў-назіральнікаў: усе свядомыя альбо несвядомыя ўдзельнікі падзей, ніхто не можа схавацца за іміж «нейтральнасці», «незаангажаванасці». Надыходзіць пара паказваць сябе такімі, якія мы ёсць. Гэта адна з асаблівейшых прыкмет часу, які сапраўды найтралней назваць пераходным: ад таго, што было ў трывалай нязменнасці, ад ладу жыцця, комплексу ўяўленняў, — да яшчэ няспраўджанага, неакрэсленага, у пэўным сэнсе цямянага, але непазбежнага будучага.

Мяжа, ад якое пачаўся пераход да новага, з кожным днём усё больш аддаляецца. Для мяне гэта было 19 кастрычніка 1988-га года, калі быў прылюдна абраны адным з сяброў аргамітэта БНФ «Адраджэнне», і пачаўся пераход — разам з сябрамі і аднадумцамі — да таго, што ўжо часткова адбылося, і што яшчэ мае адбыцца. Між іншым, засталіся і такія рэтра-арыгіналы, каму патрапіла спыніцца перад той мяжой, псіхалагічна не здужаўшы перакрочыць яе. Яны зараз існуюць у дзіўным, вартым жалю стане загіпнатызаванасці, калі ілюзіі старога мадэля за рэальнасці. Ёсць і такія, што хутка збочылі, сышлі з дыстанцыі і памкнулі недзе за сваімі асабістымі інтарэсамі, найчасцей матэрыяльнымі. Іх адолеў страх, што не паспеюць у час дэфіцытнай ліхаманкі стаць мільянерамі... Але большасць людзей ужо адчулі, што старога не вярнуць і з надзеяй пацягнуліся за тымі, хто моцна апырэдзіў іншых не ў матэрыяльным, але ідэйна-ратункавым сэнсе.

Калі нашыя, беларускія падзеі на класі на ханалогію агульнаеўрапейскіх змен, дык выявіцца шмат, на мой погляд, ідэнтычнага, нават сіхроннага. Уся Еўропа мяняе сваё аблічча з той праграмаванай паслядоўнасцю, як на дрэвах вясну вырастае новая лістота. Спыніць гэты поступ вясенняга абуджэння немагчыма — тым больш гвалтам і крывёю. У грамадскім эвалюцыяніраванні Еўропы аджылыя нормы, прыцыпы, формы, звычкі, пазіцыі і інш. адсыпаюцца ў глабальным маштабе, але зараз такі момант між старым і новым, што яшчэ яўна не адчуваецца перавага новага. Таму і страхі вялікія, трывога, напружанне. Еўропа зараз — эпіцэнтр сусветных змяненняў, тут многія працэсы праходзяць у самай сканцэнтраванай і інтэнсіўнай форме, тут знаходзіцца іх буйнейшы нервовы вузел. Калі яны вырашаюцца на гэтым плацдарме выпрабаванняў — дык засвоўца і пашыраюцца на ўсіх іншых кантынентах. І адбудзецца гэта, пэўна, да канца стагоддзя. Такі цыклізм сусветнага развіцця, што напрыканцы аднаго стагоддзя нараджаецца новае (80-я—90-я гг.), затым яно цалкам пераадольвае колішняе, вызначае кірункі, што ў першай другой палове веку развіваюцца, сутыкаюцца, ствараюць нечаканыя праблемы, канфлікты, вычэрпаюцца, затухоўваюць і даюць ход якасна іншаму, што ўжо назапашваецца ў іх позняй, сінтэзаванай фазе. І так увесь час — без супынку.

Калі бачыць метафізічную аўру працэсу, дык можна ўлавіць тэндэнцыю ад палярызаванасці настрою да духоўнай міласэрнасці. Сэрцы стаміліся ненавідзець і прызнаваць толькі сваё... Адчувальныя памкненні да ўзаемазразумення і ўзаемаўзабагажэння. Зараз на адной частцы зямлі — гора, галеча, пакуты,

звярэласць, на другой — дабрабыт, шчасце бесклапотнага існавання. І адно і другое — не ёсць для чалавека ідэальнае, бо чалавек істота гарманічная, звязаная з космасам праз духоўную суладнасць і біялагічную раўнавагу свайго існавання. У шчасці павінна быць і кропля цяргення, а ў пакутлівасці пераважаць не безнадзейнасць, а высакародная мэта. Зараз у еўрапейскім метафізічным клімаце адбываецца змяшанне, як у тэмпературы, пакутліва-студзёнага і гораха-камфартальнага. У натуральным цяпле добрае мае большыя шанцы для развіцця, а злое — курчыцца і затухае...

Людзі на адной шоста частцы свету досыць нацяргеліся і за сябе і, мабыць, за наступныя пакаленні, літаральна выпактавалі жаданне лепшага гуманнага жыцця. Ды не мы першыя і не мы апошнія, каму наканавана перажываць пераходы і пераломы ў грамадскіх працэсах. Напрыклад, у канцы XV стагоддзя ў Еўропе панавалі апакаліпсічныя настроі, але, як потым высветлілася, духоўна-змрочная эпоха скончылася, а распачалося Вялікае Адраджэнне. І яго геніяльны сын Альбрэхт Дзюрэр, які з маладосці сам быў удзельнікам таго «пераходнага» перыяду і ўсё перажыў і бачыў, потым, калі прайшлі гады, стварыў медзярты «Райтар, смерць і д'ябал» (1513 г.). Кашчатае страшыдла там патрасае пясочным гадзіннікам, рагаты — урывае казла — зманьвае сумненні, страшыць нечаканасцямі. А райтар, верхнік, цяргплыві і мужны, трыма лейцы свайго каня і рухаецца наперад.

Ю. З. Рухаемся наперад — незалежна ад свайго настрою і жаданняў — і мы. Правакуе гэты рух як ва ўсе часы палітыка, палітычная дзейнасць сучаснікаў. Мы міжволі звяртаем на іх увагу, спрабуем зразумець іх памкненні, глядзім — і ўжо цягнемся да іх, робімся палкімі прыхільнікамі таго ці іншага кірунку. Кажу «мы», маючы на ўвазе, натуральна, шараговага грамадзяніна, заложніка васьмі гэтаі самай палітыкі. Але выклікае здзіўленне актыўная палітычная сфера мастацтва, якое з-за гэтага пазбаўляецца сваё метафізічнае напружкі і, калі заўгодна, духоўнае цяглівае... Мабыць мастак ужо роўна Марачкіна ці Куліка ўсё-такі не павінен пісаць палітычныя лозунгі і карыкатуры... Наколькі гэта арганічная з'ява — палітызацыя беларускага мастацтва ад другой паловы 80-х гадоў?

Я. Ш. Звычайна «палітызаванасцю» азначаюць нешта быццам прымітыўнае ў мастацтве. Гэта зручнае тэрміналагічнае клішэ, якім можна заштампаваць усё, што па розных прычынах не падабаецца, і ім зазвычай карыстаецца той, хто «палітыкай» не займаецца. Але па сутнасці і раней і цяпер «палітыка» ў мастацтве — гэта актыўная грамадзянская пазіцыя мастака. Хоць ніхто з мастакоў у Беларусі прафесійным палітыкам, дэпутатам альбо міністрам не стаў, у грамадскім дэмакратычным руху яны ўдзельнічаюць і ў параўнанні з пісьменнікамі і кампазітарамі іх тут значна больш.

У шчыльным судакрананні з праблемамі быцця народаў беларускае мастацтва здолела спарадзіць такія нетрадыцыйныя актыўныя сродкі выразу, як спантанную каліграфію надпісаў, першабытна-умоўныя формы малюнка, сімваліку архаічна-вобразных колераў — белага, чырвонага, чорнага, фотамантаж, калаж і інш., а таксама гіпербулу, метафару, палітычную карыкатуру, жанр плакатнай ці часопіснай графікі. Пасля масавых шэсцяў і акцыяў у абарону правоў народа, яго гістарычнай памяці — з дасканалай, значым, «рэжысурай» і выкарыстаннем неардыннарных мастацкіх сродкаў выразу — сотні тысяч удзельнікаў апроч іншага разумелі, якую моц пазітыўнага ўздзеяння нясе ў сабе спалучэнне грамадскай акцыі з формай хэпенінга, пэрформэнса. Мабыць, зараз ужо не трэба перакладаць гэтыя англамоўныя тэрміны, бо ў беларускага мастацтва ёсць свае адваведнікі — акцыя «Дзяды», «Чарнобыльскі Шлях», «Прысгага» і інш. Прафесійнае мастацтва натхніла сваім прыкладам і ананімную аматарскую дадаістычную творчасць, дзе пафас адмаўлення даведзены да крайняга абсурду і шокавага ўражання. Вянік з калючага дроту да помніка Леніну — замест кветак; дамавіна КПБ, што ўласнаруч зрабілі і пранесли па Менску дэманстранты, — унікальныя і ўжо гістарычныя факты акцыяў і стыхійнага вобразнага самавыражэння. Лозунгі, якія ўпэўненай рукой першакласнага еўрапейскага жывалісца маляваў колькі год таму Аляксей Марачкін і іншыя апалітычныя, — «Жыве Беларусь!», «Беларускай мове — дзяржаўнасць!», «Толькі Незалежнасць!» і інш., — рэчы эпохальныя для Беларусі і іх месца — у Нацыянальнай мастацкай

галерэі. Для прыкладу можна нагадаць акцыю вялікага нямецкага мастака Ёзэфа Бойса, які прымаў самы чынны ўдзел у руху «зьялёных». Вынікі ёсць — Рэйн актыўна ачышчаецца ад бруду, а дэкларатыўныя творы мастака (так можна па-беларуску азначыць лозунгавы від актуальных творчых выказванняў) захоўваюцца ў музейных калекцыях Германіі як клавіка 80-х гадоў.

Не бачу нічога катастрофічнага ў дэкларатыўным пашырэнні межаў сучаснага беларускага мастацтва, якое арганічна звязала сябе з актуальнымі праблемамі выжывання нацыі. Яно праз гэта ўзяло на сябе вялікую адказнасць і клопат, але прыдбала і вялікі творчы патэнцыял.

Ю. З. У Менску працуе суполка мастакоў «Пагоня», якая аб'ядноўвае мастакоў на платформе нацыянальнага Адраджэння. Ужо адбылося колькі выстаў гэтай суполкі — як у сталі-

такоў. Праблемы камерцыйна-вытворчых прэвалюцый над творчымі, мэта — выжываць любым коштам. І таму адзінка, якая жадае супрацьпаставіць сябе агульнаму нігілізму і абьякавацца, павінна шукаць сабе аднадумцаў. Статут «Пагоні» прадугледжвае сувязь якраз на творчай, а не камерцыйнай аснове, прычым няма якіх-коліч паленнасных ці то стылістычных абмежаванняў, «Пагоня» не адзіная суполка ў беларускім мастацтве. Прыгадайма віцебскую грамаду Сцярджалнікаў Новага Мастацтва, у літаратуры — «Маладняк», «Узвышша» і інш. У час актыўных пераўтварэнняў, каб рухацца да пастаўленай мэты, трэба адчуваць сябе разам з сябрамі. Аднаму не справіцца і не развіць сваіх здольнасцяў. Кагось могуць зламаць жыццёвыя абставіны, іншых — жорсткія апаненты... Згуртаванне засцерагае ад «злому». Іншая справа, калі мэта дасяг-

кавы, толькі сёння мы хочам убачыць і зразумець яго па-свойму без чужых каментарыяў, — дык найперш трэба звярнуцца ў бок Еўрапейскай Поўначы і скіраваць увагу да краін Скандынавіі, Бельжыі і Нямеччыны, жыццё і характар народаў якіх вельмі падобныя, сучасныя для беларусаў. Назіраючы за «паўночнікамі», мы разгледзім і часцінку саміх сябе... Усе гэтыя паўночнікі маюць ураўнаважаны, «рахманы», спакойны характар і зможны лад жыцця. Для іх Балтыйскае мора — агульная «купель» цывілізацыі, культурна-гандлёвыя зносіны. Паўночная готыка і Паўночнае Адраджэнне, як і Гандзейская купецкая супольнасць, распаўсюджвалі свае ўплывы і па беларускую зямлі... Не дзіва, што гэтулькі з'яў аднаюць нас з тымі, хто жыў у Осла ці Гамбурзе. Беларуская готыка — тыпова паўночная, беларуская кухня прыйдзеца даспадобы і бюргерам, і фермерам з ваколіц Любека ці Бруге, дзе добра ведаюць назвы і смак, аналагічныя шынкам, паляндрвіцам, кумпякам ды іншым кулінарным дзівосам з Меншчыны ці Гарадзеншчыны. Хай сабе толькі на гістарычных абразях, але дагэтуль памятнае вуліцы Масілева XVII ст., падобныя на брусельскія ці амстэрдамскія вуліцы шчыльнай французскай планіроўкай. Зусім невыпадкова персанажы «Вясковага вяселля» Пітэра Брэйгеля (Старэйшага) моцна нагадваюць жывых удзельнікаў сучаснага беларускага вяселля, хоць розніца між імі — у 500 гадоў...

Анарэ дэ Бальзак вельмі ўражваўся надзвычайнай цярдлівасцю і рупнасцю да працы фламандцаў — нам гэта так блізка і знаёма! Немецкі парадак, арганізаванасць — ідэал таксама і беларускага жыцця, да якога мы ўвесь час імкнёмся, хочучы быць гаспадарамі на нашай зямлі.

Каб быць еўрапейцамі, не трэба пнуцца няведама за якімі экзотамі і фешэбельнымі модамі, павярхоўнымі манерамі. Трэба проста быць самімі сабой: культываваць, пашыраць, развіваць усё нацыянальнае і грунтоўнае, неперакручанае, гарманічнае для нашай ментальнасці. Характар і мастацтва беларусаў па паходжанні не могуць быць супярэчлівымі. З уласцівымі паўночнымі рысамі стрыманасці, уважанасці, наша мастацтва павінна паводзіць сябе па-цэнтральнаеўрапейску. Менавіта на гэтым грунтуецца і мае асабістае разуменне беларускай нацыянальнай мастацкай школы, яе спадчыны і перспектывы развіцця. Яна бачыцца зараз у трох асноўных паралельных кірунках, што ўзаемна дапаўняюць адзін аднаго, але ўзаемна не супярэчаць.

Першы хай не здаецца кансерватыўным. Гэта — асаблівае цэнтра, у які ўсё раней-пазней сыходзіцца, тут назаўжды захоўваецца, не забываецца. Гэты кірунак мастацтва вырашае важную праблему пераемнасці, рэтрансляцыі і акумуляцыі формул агульнаеўрапейскай мастацкай традыцыі, і ён мае сваіх выдатных беларускіх творцаў-захавальнікаў. Першымі эпічнымі творамі еўрапейскай літаратуры былі «Іліяда» і «Адысея» Гамэра. Апошнім — паэма «Новая Зямля» Якуба Коласа... Вялікім сінтэтызатарам, які ў сціплых, па-беларуску камерных жанрах партрэта і нацюрморта, абагульніў усё еўрапейскае жывапіснае мастацтва Новага Часу ад рэнесансу да рэалізму, быў наш творца Янка Хруцкі з Віцебшчыны. Яго Незнаёмкі-крывічанкі неспасціжна таямнічыя і па-леанардэўска шматзначныя... Беларуская флора ў кампазіцыях з садавінай і гараднінай — неўядаўнабарочная, рамантычная і класічная! Таму не трэба бачыць ніякага анахранізму, калі і зараз нехта з маладых творцаў у рэтра-стылі: такая іх натуральная патрэба, абумоўленая традыцыйнай скіраванасцю творчых пошукаў.

Другі кірунак — кірунак авангардных стылістычных неалягізмаў. На беларускай глебе ён фармуецца зусім без спазненняў і другаснасці. Пасля залатога веку нацыянальнага ікананісі і свецка-шляхецкага жывапісу XV—XVIII стст. сучасныя наватарскія сродкі ў нас не могуць не адаптавацца і даць новы плён. Іх крайнасці, аднак, змякчаюцца, дысгармонія — гарманізуецца, адпаведна ментальнасці і задачам мастацкага цэнтрызму. Міхась Філіповіч — адзін з самабытнейшых творцаў мастацкай мадэрнізацыі — дае «адкрытыя лекцыі» ў кожнай сваім партрэце і фальклорнай кампазіцыі. Сюды ж трэба аднесці і дэкларатыўнае мастацтва неканфармізму.

Трэці кірунак — гэта зварот да аўтахтонных паганскіх вытокаў. Там абстрактнае, геаметрычнае, першаснае жывой крыніцай б'е ў народным мастацтве, у архаічных знаходках і разнальвовае настолькі, што дазваляе ўзняцца да супернаватарства. Рашучасць мэт, лаканізм і прастата сродкаў у канцэпцыі стылістычнага аўтахтанізму — максімальныя. Гэта закладзена яшчэ ў легендарных

праграмах дзеянняў на пераўтварэнні свету рэчаў віцебскіх Сцярджалнікаў Новага Мастацтва, выявілася ў гераічным перыядзе беларускага супрэматызму 20-х — пачатку 30-х гг. Гэтага не трэба забываць.

На маё меркаванне, творцаў, здатных здзяйсняць неабмежаваны наватарскія задумы, сярод беларусаў не бракуе.

Ю. З. Што ж, тваё меркаванне пэўным чынам удакладняе хадзілы афарызм «беларусы — нацыя паэтаў». Значыць, нацыя творцаў? Жрацоў прыгажосці?... Дык вось на закончэнне гутаркі нагадаю выслоўе нашага славутага ў Расіі земляка Фёдара Міхайлавіча Дастаеўскага: «Прыгажосць уратае свет». Перафразуюць гэтае выслоўе ў форме пытання: «Ці ўратае беларускую культуру мастацтва?» Што скажа на гэта крытык?

Я. Ш. Ніколі не сумняваюся ў выслоўі Ф. Дастаеўскага, гэтакасама як і ў тым, што мастацтва — самая пэўная гарантыя ратавання культуры. Былі і ёсць народы, якія бароняць ці сцярджаюць сябе праз агрэсіўнасць, ваяўнічасць, але яны ніяк не здольваюць пакарыць увесь свет, усё адно праіграюць у развязанай імі бойцы і часта знікаюць назаўсёды: асірыйцы, грэка-македонцы, рымляне... Але ёсць народы, якія нікому не пагражаюць, аднак заваўваюць свет сваёй духоўнасцю, культурай. Грэцыя перамагла Рым, Італія — германскіх вандалаў — Паўночная Францыя — нарманаў і г. д. Моц беларускага народа — не ў агрэсіўнасці, а ў культуры, што настаяна на высокай духоўнасці і вырастае з глыбачэйшых этнічных каранёў. Нездарма акуланты, калабаранты, здраднікі, ворагі жорстка распаўляліся з ёй: без культуры народ паддаецца на ўсё... Парадокс, але й зараз наша культура пад пільным наглядом нядобразычліўцаў, і не вельмі каб магла паказацца тутэйшаму люду, а тым больш замежку. «Вартаўнікі» добра ведаюць, што калі выпусціць яе свабодна прайсціся па роднай зямлі, дык на пяску завітнеюць ружы... Наш народ толькі праз культуру можа самым кароткім шляхам стаць моцным і духоўна здаровым. Ён даўно ўжо чакае гэтага культурнага звароту, але яму ўвесь час падсоўваюць нешта другаснае, знявачанае, пад нібыта яе выгляд, але не яе, не культуру... Вакол такія прыгожыя, высакародныя, чулыя твары, але ў свядомасць быццам заклалі якую касету — прайграецца дэструктыўная, дысгарманічная праграма, выклікаючы закатурханасць і затарможанасць людзей. Вось менавіта мастацтва — актыўнае і свядомае — бадай толькі адно і можа вывесці людзей, грамадства з гэтага стану.

Мастацтва, дарэчы, не чакае спрыяльных умоў, яно спышаецца на мітынгі і памятныя вечарыны, нягледзячы ні на надвор'е, ні на адлегласць ад сталіцы да мястэчка. Намаганні яго творцаў узводзяцца крыжы і колпіны на магілах ахвяр сталінізму і помнікі дзеячам беларушчыны ад Навагародка да Падуі. Яно прыходзіць з першымі словамі малітвы ў адноўленыя вернікам храмы — у выглядзе сучаснага ікананісі, фрэсак, культавай скульптуры. Пры даламозе паліграфічных магчымасцей ажываюць старонкі мудрых кніг мінуўшчыны, тыражуюцца вобразныя каштоўнасці вялікіх часоў і эпох. Яно, мастацтва, зіхаецца урачыстай поліхрамай і глыбінёй колераў у экспазіцыях Дзяржаўнага мастацкага музея. Але яно не прыйшло яшчэ да ўсіх, хто толькі напалову верыць, што ён — беларус. Спадзяюся, аднак, што неўзабаве прыйдзе. Уяўляю амаль дакладна — учора гэта была фантазмагорыя, — як па праграмах Нацыянальнага тэлебачання з калегамі крытыкамі, мастацтвазнаўцамі, мастакамі, філосафамі-эстэтыкамі звернемся да розуму і пачуццяў людзей, інфармуем аб багаццях мастацтва, якое прыцягне і да ўласнай культуры, і да культуры свету. Якая спатоля штодзённая чуць і чытаць, дзякуючы сродкам масавай інфармацыі, не пра новыя злычынствы, а пра адкрыццё новых выстаў, тэатральных прэм'ераў, конкурсы, фестывалі, вернісажы. Цяпер жа як на сапсаванай пласцінцы: «старшыня Ш. сказаў тое...», «намеснік К. паехаў туды...», «сакратар Н. прыняў таго...», — а пра мастацтва ні слова, хоць яно ў тысячу разоў адказней за ўсіх старшын і разам узятых. Зрэшты, зразумела, чаму такая няміласць, — каб беларусы як мага марудней становіліся беларусамі, якімі іх непазбежна робіць уздзеянне мастацтва... Але мастацтва ўрэшце прыйдзе да кожнага, нават праз зачыненыя дзверы. Ад яго немагчыма схвацца, як ад будучыні.

Калентый часопіса «Беларусь» выкавае глыбокае спачуванне намесніку галоўнага рэдактара часопіса Таісе Мікалаеўне Бондар з прычыны напалкаўшага яе гора — смерці МУЖА.

Альбрэхт Дзюрэр. «Вершнік, смерць і д'ябал». Медзьярыт. 1513 г. Мета фара чалавечай драмы?

цы, гэтак і па дыяспары. Але я зноў зварахаюся да праблемы творчай індывідуальнасці: мне здаецца, што паход «шчыльнымі радамі» дае плён хіба як форма асветніцтва, а для таленту ад такога паходу ніякай асаблівай карысці няма...

Я. Ш. З'яўленне разнастайных суполак, аб'яднанняў, згуртаванняў — гэта заканамернае аднаўленне натуральных форм культурнага працэсу пераходнага перыяду. Таталітарызм 30-х гадоў, каб мець манополію ў вызначэнні, што можна, а што нельга дапусціць у мастацтве, літаратуры і г. д., на дзяржаўным узроўні забараняў суполкавую дзейнасць, стварыўшы цэнтралізаваны «творчы саюз» з дыктатарскаю ўстаноўкай «кіраваць культурай»... У Саюз мастакоў імкнуліся да апошняга часу ўсе, хто быў з дыпломам прафесійнай падрыхтоўкі і меў хоць якія здольнасці, бо гэта была практычна адзіная магчымасць атрымаць майстэрню, заказ на мастацкі твор, працаваць творча і не хадзіць на службу. Якогось ідэйнага яднання членаў саюза ніколі не было. Існавалі няпісаныя падзелы на творцаў, кан'юнктурушчыкаў і звычайных афарміцеляў.

Такі афіцыйны мецэнат ужо не змог дыктаваць свае ўмовы, супярэчнасці паміж «сябрамі па саюзе» пачалі агаліца. Саюз, аднак, будзе існаваць да таго дня, пакуль будзе існаваць бюракратычная посткамуністычная дзяржава, якая яго калісь стварыла; іншым мастацкім «новародкам» яна мала чым дапамагае, наадварот — абкладае прыгонніцкімі падаткамі. Дэмакратычная дзяржава, якой пакуль няма, павінна спрыяць у першую чаргу арганізацыям і асобам, якія развіваюць культуру. Гэта і будзе, мабыць, сапраўдная культурная палітыка дзяржавы.

Зараз жа ўсё больш назіраецца працэс ідэйнай дэградацыі ў Саюзе мас-

тута. Тады суполкі натуральным чынам знікаюць, распадаюцца, мастакі разыходзяцца і працуюць як прызнаныя мэтры паасобку. Такая прырода творчага суб'ектывізму. Але ў «Пагоні», як арганізацыі, час самасцярджэння яшчэ наперадзе. Дый час такі, што больш згуртавае, чым раз'ядноўвае — асабліва гэта тычыцца людзей мастацтва.

Ю. З. Відць, людзі мастацтва найбольш падуладныя фатуму самавызначэння, сэнс якога — у выбары паміж адзінотай і неадзінотай (нагадаем апавяданне А. Камю «Эна, або Мастак за працай»). Знешняя рэчаіснасць дзеля гэтага выбару ўсё адно адыгрывае не першасную ролю... Паспрабуем наблізіцца да ўнутранай сутнасці беларускага мастацтва — паколькі мастацкая крытыка па вызначэнні ёсць самасвядомасць мастацтва. Лічачы і называючы беларускае мастацтва часткай сусветнай культуры, мы пакуль не абяжарваем сябе ўдакладняць, канкрэтызаваць месца беларускага мастацтва ў мастацтве свету...

Я. Ш. Калі згуртаваць для аналізу ўсе картаграфічныя, гістарычныя, этнаграфічныя і іншыя дадзеныя, атрымаецца абсалютна дакладнае ўяўленне аб цэнтральнаеўрапейскім знаходжанні Беларусі. Адсюль вынікае, што беларускае мастацтва носіць цэнтральнаеўрапейскі характар і, трэба яшчэ дапоўніць, з паўночным ухілам. Асабліваці беларускай прыроды, як і прырода на іншых тэрыторыях Балтыйска-Скандынаўскага рэгіёна, сфарміраваны сцюдзёным наступам ледавікаў, а яе аўтахтонныя жыхары-беларусы маюць у генезісе балцкі субстрат. Геаметрызму калектыўных форм народнага арнаменту ўласцівы архаічны і чысты рамбічны стыль, характэрны для Поўначы, і г. д.

Калі нам зараз трэба вызначаць у свеце — а ён беларусу заўсёды быў ці-

ГАЛОЎНАЯ БІБЛІЯТЭКА КРАІНЫ

Сёлета ў верасні споўнілася 70 гадоў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі (былая Дзяржаўная бібліятэка БССР імя Леніна).

З дзейнасцю НББ звязаны імёны найвыдатнейшых пісьменнікаў, вучоных, грамадскіх дзеячаў Беларусі. Яна ўнесла важкі ўклад у развіццё навукі, культуры і асветы, зрэшты—у станаўленне бібліятэчнай справы рэспублікі. Галоўным дасягненнем, з якім бібліятэка прайшла да свайго 70-годдзя, з'яўляецца тое, што яна стала адной з самых «працуючых» бібліятэк Рэспублікі Беларусь.

Універсальны па зместу і вялікай храналагічнай глыбіні збор бібліятэкі ў 7 мільёнаў выданняў можа задаволіць складаныя запатранні. З 37 тысяч чытачоў 50 працэнтаў складаюць навуковыя работнікі і спецыялісты, 45—навучэнцы вышэйшых навуковых устаноў, 3—рабочыя.

У 13 чытальных залах НББ кожны дзень з 9-ці гадзін раніцы да 21 гадзіны могуць адначасова працаваць 900 чалавек.

Штогод бібліятэка рэгіструе каля 500 тысяч наведванняў, чытачам выдаецца звыш 3 млн. кніг, часопісаў, нот, карт, выяўленчых матэрыялаў, газет, рукапісаў, пласцінак. За год здымаецца 50000 копій.

Фонды НББ актыўна выкарыстоўваюць члены ўрада, супрацоўнікі Савета Міністраў, Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, дырэктары прадпрыемстваў, выкладчыкі ВНУ.

Тысячы выданняў штогод пасылаюцца па міжбібліятэчных абанементах чытачам у розныя раёны Беларусі і краіны СНД. НББ—надзейная база для фарміравання кваліфікаваных спецыялістаў па ўсіх галінах ведаў.

У бібліятэцы функцыянуюць спецыялізаваныя аддзелы, што абслугоўваюць чытачоў і галоўныя чытальныя залы. Большая частка чытачоў запісваецца ў залы ў адпаведнасці з іх спецыяльнасцю, характарам працы. У той жа час у Мінску дзейнічаюць буйныя спецыяльныя бібліятэкі, профіль-

ных супадае з профілем галоўных чытальных залаў: па тэхніцы, па медыцыне, па сельскай гаспадарцы, па прыродазнаўчых навук і г.д. Такім чынам, стварыліся паралельныя бібліятэчныя комплексы.

Ужо зараз у выніку інтэграцыі навук запісы чытачоў, як правіла, выходзяць за межы вузкай спецыяльнасці, што тлумачыцца ўсё больш узростаючым узаемапрапаненнем навук. З гэтай нагоды супярэчыць патрабаванням жыцця наўнасць галоўных чытальных залаў, запіс чытачоў па спецыяльнасцях, выдача літаратуры па профілю працы. Мянюцца не толькі прафесійныя інтарэсы чытачоў, але і іх кваліфікацыйны і службовы статус, што таксама ўздзейнічае на інфармацыйныя патрэбы. Таму плануецца змяніць структуру сістэмы абслугоўвання, хаця сёння гэта вельмі цяжка зрабіць.

Ці не галоўнай задачай у арганізацыі абслугоўвання з'яўляецца фарміраванне чытацкага кантынгенту. Менавіта ад яго залежыць палітыка комплектавання, структура абслугоўвання.

Усё часцей звяртаюцца навучэнцы тэхнікумаў, СПТВ, ліцэяў, каледжаў, школьнікі старэйшых класаў з просьбай даць магчымасць карыстацца фондамі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.

Разам з тым бібліятэка як нацыянальнае кнігасховішча і ўладальнік культурнага набытку народа не можа не быць агульнадаступнай. Яна ж вымушана некалькі раз у год жадаючых сюды трапіць, выходзяць з абмежаваных магчымасцей аддзелаў па абслугоўванню чытачоў. Акрамя таго, НББ функцыянуе не ізалявана, а ва ўзаемадзеянні з бібліятэкамі Мінска. Усе гэтыя праблемы прымушаюць калектыв аддзела абслугоўвання рэгулярна праводзіць вывучэнне інфармацыйных запатрабаванняў асобных катэгорый чытачоў.

Зараз у НББ сумесна з буйнейшымі бібліятэкамі Мінска праводзіцца даследаванне «Чытач навуковай бібліятэкі і ўдасканален-

ванне сістэмы яго абслугоўвання», асноўная мэта якога—распрацоўка навукова абгрунтаваных напрамкаў развіцця функцыі абслугоўвання чытачоў у адпаведнасці з сучаснымі і перспектывнымі інфармацыйнымі патрабаваннямі нашага грамадства.

Сёння супрацоўнікаў бібліятэкі хвалююць тыя ж праблемы, што і ўсіх нашых суайчыннікаў. І ў першую чаргу—нестабільнасць эканомікі, крызіснае становішча якой не дазваляе вырашаць у поўнай меры праблемы бібліятэк. У старых сценах вельмі ценна, не хапае плошчаў для размяшчэння фонду, няма належных умоў для работы чытачоў, поўнасцю адсутнічае механізацыя. Усё гэта не дазваляе правесці рэарганізацыю сістэмы абслугоўвання, змяніць структуру, тэхналогію, што дазволіла б значна павысіць узровень абслугоўвання.

Непакоіць пастаяннае скарачэнне наступленняў айчынай літаратуры, бо скарачаецца колькасць кантрольных экзэмпляраў кніжнай палаты, якія павінны рассылацца. Складваецца ўражанне, што ідзе паступовае разбурэнне механізма, які многія гады дазваляў забяспечваць камплентаванне фонду НББ. Неабходны закон аб абавязковым кантрольным экзэмпляры і арганізацыйныя меры, якія забяспечыць атрыманне бібліятэкай неабходных выданняў.

Апошнім часам пастаянна узнікаюць цяжкасці з падпіскамі на кнігі і перыёдыку. З-за адсутнасці валюты бібліятэка не атрымлівае шэраг замежных выданняў. У перспектыве нам пагражае інфармацыйны голод...

Але, нягледзячы на ўсё гэта, супрацоўнікі НББ імкнуцца максімальна задаволіць інтарэсы чытачоў. З кожным годам пашыраецца пералік платных паслуг. Выручаныя сродкі ідуць на патрэбы бібліятэкі. З 1987 года адкрыты пункт прыёму заказаў па тэлефоне.

Зараз вядзецца распрацоўка шэрагу праграм аўтаматызацыі бібліятэчных працэсаў і іх укараненне. Аўтаматызацыя і тэхнічнае пераўзбраенне бібліятэкі, безумоўна, унясуць карэктныя змены ў традыцыйныя бібліятэчныя тэхналогіі, прывядуць да якасна новага абслугоўвання чытачоў.

У юбілейны год хочацца памарыць аб новым будынку Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, дзе будзе ўсё неабходнае як для супрацоўнікаў, так і для чытачоў: камп'ютэры, АРМ бібліятэкара, магнутная капіравальна-размнажальная тэхніка, найноўшае тэхнічнае абсталяванне.

Л. ПРАДКО.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

У Ляўках, у Купалы...

«Як добра, што ёсць такі мясціны, як Ляўкі, дзе можна сэрцам і душой адчуць сябе нашчадкамі вялікай і цікавай гісторыі нашага краю. Прайсці тымі сценамі, дзе хадзіў Купала...» Гэта толькі адзін запіс з кнігі водгукаў музея Янкі Купалы ў Ляўках, якому споўнілася 30 гадоў.

Ідуць сюды людзі розных узростаў, розных прафесій, з розных куткоў, ідуць турысты, госці, каб далучыцца да багатай Купалавай спадчыны. Па запісах у кнізе водгукаў можна вывучаць геаграфію: Масква, Кастрама, Адэса, Казань, Ташкент, Сыктыўкар, Італія, Югаславія, Польшча, ЗША...

Прыходзяць і тыя, што ўжо бывалі тут. Гэта сустрэча, напрыклад, адбылася не так даўно. Як звычайна, я вяла экскурсію. Турысты былі з Масквы. Здалося, што маляду пару дзесяці ўжо бачыла. Не стрымалася, запытала. Яны адказалі: «Так, мы трацілі раз у вас. Вельмі падабаецца тут. Былі ў вас вясной, летам, прыехалі і восенню. Зараз адчулі тую «болдзінскую восень» паэта ў Ляўках».

У адзін з сёлетніх жнівеньскіх дзён насупраць музея калгасніцы падымалі лён. Пасля працы яны завіталі ў музей. Сказалі: «Прышлі ў госці да Купалы». Назаўсёды Купала застаўся жывым для ляўкоўцаў.

І на святы музей, якое адзначалася нядаўна, яны прыйшлі са сваімі ўспамінамі аб сустрэчах з паэтам. З цікавасцю прысутныя слухалі К. Міхайлаву, В. Яфрэмаву, старшыню калгаса імя Янкі Купалы У. Вялічку.

К. Баразнова расказала, як стварыўся музей некалі яна працавала тут на грамадскіх пачатках). Свае вершы прачытаў М. Дземідовіч з Оршы.

Са словамі ўдзячнасці да ляўкоўцаў, кіраўнікоў калгаса, супрацоўнікаў музея за тое, што яны шануюць памяць аб Купалу, захоўваюць гэты куточак, з любоўю адносяцца да гэтай мясціны, звярнуўся М. Дудалеў — намеснік старшыні райвыканкома. Шчыра і цёпла павіншавалі калектыву філіяла «Ляўкі» супрацоўнікі Літаратурнага музея Янкі Купалы з Мінска.

Фальклорны ансамбль Крапівенскай СШ выканаў беларускія песні, народныя танцы.

Л. УПЕНІК, экскурсавод музея-запаведніка Я. Купалы «Ляўкі», Аршанскі раён.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

ВЯЛІКАЯ ГІСТОРЫЯ МАЛЫХ ПАСЕЛІШЧАЎ

Пры ўсеагульнай цікавасці да гістарычнага мінулага і ўпэўненых захадах па зберажэнні культурнай спадчыны ў вялікіх гарадах куды меншая ўвага ўдзяляецца вывучэнню гісторыі і захаванню малых паселішчаў—вёсак, хутароў, былых маёнткаў і фальваркаў. Злачынная палітыка перасялення так званых «неперспектывных вёсак» на цэнтральныя сядзібы прывяла да знікнення з мапы Беларусі многіх тысяч паселішчаў. Асабліва не шанцавала сялянскім хутарам і шляхецкім фальваркам. У перыяды калектывізацыі яны падвергліся масаваму выселенню і поўнаму знішчэнню.

У галіне вывучэння і аховы нерухомых помнікаў гісторыі і культуры выдзяляюць наступныя віды аб'ектаў: помнікі гісторыі, архітэктуры і горадабудаўніцтва, археалогіі, прыроды і некаторыя іншыя. Але пад гэты катэгорыі помнікаў не падпадае мноства цяперашніх і былых паселішчаў, якія маюць багатае гістарычнае мінулае.

Найвялікшую гістарычную каштоўнасць сярод малых паселішчаў прадстаўляюць былыя шляхецкія маёнткі, фальваркі, засценкі і акаліцы з іх багатай, але пакуль яшчэ недастаткова даследаванай гісторыяй. Кожнае з гэтых паселішчаў уяўляе сабою комплекс жылых і гаспадарчых пабудоваў. У буйных маёнтках жылая і гаспадарчая (фальварак) часткі нярэдка былі двума самастойнымі паселішчамі, падзеленымі ракой са ставам (напрыклад, маёнткі Шчуцын, Жалудок Шчуцкага раёна Гродзенскага вобласці). А іншым разам акрэсленага падзелу не было (напрыклад, маёнткі

Абадоўцы, Вязынь Вілейскага раёна Мінскай вобласці). Большасць маёнткаў і фальваркаў належала дробнай і сярэдняй шляхце, яны кампактна забудаваліся і займалі невялікую тэрыторыю. Часта дробная шляхта з-за дэфіцыту ворнай зямлі аб'ядноўвалася ў акаліцы—своеасаблівыя шляхецкія вёскі са свабодным, нават хаатычным размяшчэннем сядзіб.

Засценкі ўзніклі на Беларусі ў 2-й палове 16-га стагоддзя падчас правядзення аграрнай рэформы ў Вялікім княстве Літоўскім каралём і вялікім князем Жыгімонтам II Аўгустам. Гэта былі дзялянкі ў каралеўскіх маёнтках, што засталіся пасля падзелу зямельных угоддзяў на валокі, плошча якіх вымярвалася дробным лікам, ці размешчаныя на ўскрайках альбо няўдобоках. Гэтыя дзялянкі аддаваліся часта ў арэнду, ці даваліся каралём у валоданне шляхце за вайсковую службу. Пазней, падчас правядзення валочнай памеры і ў буйных магнатскіх вёсках, там утвараліся засценкі, якія аддаваліся магнатамі ў карыстанне сваім васалам і сялянам. Гэтыя засценкі ажыццявіліся і забудаваліся жылымі і гаспадарчымі пабудовамі. Многія шляхецкія сядзібы ў маёнтках абкружваліся паркамі з усялякіх парод дрэў, упрыгожваліся малымі архітэктурнымі формамі.

Хутары на Беларусі пачалі ўзнікаць у 2-й палове 19-га стагоддзя пасля адмены прыгоннага права і аграрнай рэформы 1861 года, а асабліва бурны падчас Сталыпінскай аграрнай рэформы 1906—1917 гадоў, і пераважна належалі сялянству.

Некаторыя сядзібныя комплексы аб'ядленыя помнікамі архітэктуры, паркі—помнікамі прыроды і садова-паркавага мастацтва. Але гэта адзінаквыя прыклады ў параўнанні з іх вялікім мноствам, большасць якіх маюць розную ступень захаванасці ці ўвогуле страчаны для візуальнага ўспрымання. Паселішчы—помнікі культуры гінуць і да цяперашняга часу. Напрыклад, па ўказанні старшыні калгаса імя Суворова, цэнтраль-

ная сядзіба якога размешчана ў вёсцы Лычкаўцы Галавічпольскага сельсавета Шчуцкага раёна Гродзенскага вобласці, у 1989 і 1990 гадах былі цалкам знішчаны сядзібы былых маёнткаў Лычкава і Нявіша, вядомых па дакументальных крыніцах з 16-га стагоддзя (у першай—сцены паўразбуранага мурванага палаца, у другой—драўляны панскі дом). Таксама былі дашчэнтна выкаранены вялікія паркі з венавымі дрэвамі. І робіцца гэта варварства ўсяго толькі дзеля павелічэння пасяўных плошчаў, а часцей і без дай прычыны. І колькі такіх прыкладаў толькі за апошнія гады!

Для захавання рэшткаў былых паселішчаў і прадухілення знішчэння існуючых варта ўвесці тэрмін «гістарычная мясцовасць ці паселішча» і замацаваць яго «Законам аб культурнай спадчыне», выявіць усе былыя і існуючыя паселішчы і адзначыць іхняе знаходжанне спецыяльнымі шылдамі з указаннем назвы і, па магчымасці, з датай узнікнення ці першага ўпамінання ў дакументальных крыніцах. Дзеля гэтага трэба пачаць шырокамаштабнае вывучэнне гісторыі і архітэктуры паселішчаў з наступным выданнем «Гістарычнага слоўніка населеных месцаў Беларусі».

У гэтым напрамку праводзяцца некаторыя даследаванні, напрыклад, рыхтуюцца гісторыка-дакументальныя хронікі «Пам'яць» па кожным раёне, інстытутамі МЭФ і гісторыі АН Беларусі рыхтуюцца энцыклапедыя «Гарады і вёскі Беларусі», але ж справа гэтая вядзецца вельмі марудна і не заўсёды кваліфікавана, да таго ж надаецца ўвага ў асноўным толькі існуючым паселішчам.

Герман БРЭГЕР.

Заснавальнікі:

САЮЗ ПІСЬМЕНнікаў БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Аляксандр МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕЎСКІ — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65; Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУША — 33-44-04; фотакарэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛІМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэагуе. Пазіцыі рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Нумар падпісаны ў друку 3.12.92 у 18.10.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксандр АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Аляксандр ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОВ, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічырар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856
Тыраж 18068

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12